

Herstel voor nabestaanden van slachtoffers van levensdelicten. Kwalitatief onderzoek naar factoren die een rol (kunnen) spelen bij secundaire victimisatie.

Masterproef neergelegd tot het behalen van
de graad van Master in de criminologische wetenschappen
door (01202836) Feys Yinthe

Academiejaar 2015-2016

Promotor:
Prof. dr. Antoinette Verhage

Commissaris:
Prof. dr. Nina Persak

In nagedachtenis van Elza, Jeroen, Kristel, Ward en alle andere slachtoffers van levensdelicten.

Jeroen, vandaag kwam er hier een studente een interview afnemen over nabestaanden van een verkeersongeval. Die nabestaande was ik, jij het verkeersslachtoffer. Jongen toch, ik heb veel verteld over jou, héél veel! Dat ik je ontzettend mis voel ik alleen. Die pijn, dat verdriet... Ik mis je man. Wat ben ik blij dat ik zoveel over jou, mijn oogappel, mag vertellen. Er is een gaatje in mijn hart en dat doet wenen! Dag ventje! Jouw Moemoeke. En een dikke pluim voor Yinthe!

Mama, ik heb dit speciaal voor jou gedaan.

De band tussen zussen en broers is een complex maar uniek verbond. En ik heb maar weinig mensen ontmoet die deelden wat Kristel en ik hadden. Er zijn zonder meer momenten geweest dat ik mijn zus haatte maar zeker naarmate we ouder werden was er enkel nog plaats voor onverwoestbare liefde. Hoe afwezig ik voor anderen ook was, voor Kristel stond ik altijd klaar. De grote zus die de kleine beschermde, inleidde in en waarschuwde voor de geneugten en valkuilen van het leven. Op die bewuste dag stopte de wereld met draaien en leek de tijd stil te staan. Een nachtmerrie werd realiteit. Kristel werd van mij weggerukt en een gapende wond in mijn hart bleef achter. Toch zal Kristel altijd mijn klein zusje blijven. Ik bewonder nog steeds de moed waarmee Kristel op 15-jarige leeftijd uit haar vertrouwde wereld stapte en die inruilde voor het voor haar onbekende terrein van de fotografie. Kristel is als een wervelwind door het leven gegaan, kort maar krachtig. Haar lach, stem, liefde en gevatte opmerkingen zijn voor altijd in mijn geheugen gegrift. Naast de pijn en het verdriet dat ik nu voel, nu ze er niet meer is, probeer ik ook blij te zijn dat ik dit beeldige meisje heb mogen kennen en liefhebben.

Het verdriet. Als men zegt dat een kind het allerbelangrijkste is, het grootste en het meest unieke, dan is dit het allerergste. Het verdriet. Het gevoel van onvolledigheid, je verjaardag, een geboorte, een vriend die huwt, bij alles komt het terug. Het verdriet. Het overvalt me, het verstikt, het maak me razend, het trekt me naar beneden, na zes jaar is het daar nog steeds. Het verdriet. Hoe moet het nog verder, hoe ga ik hier mee door? Al die dingen zonder jou, het trekt heel diepe sporen. Het verdriet. Het verdriet.

Woord vooraf

Deze masterproef kwam tot stand met het oog op het behalen van het diploma Criminologische Wetenschappen. Alvorens de masterproef uiteen te zetten, zou ik echter graag een aantal personen willen bedanken.

Vooreerst wil ik mijn promotor, professor dr. Antoinette Verhage, bedanken voor de steun en hulp die ik tijdens dit academiejaar heb gekregen. Zij stond steeds klaar met nuttige tips en feedback.

Daarnaast verdienen de nabestaanden en deskundigen die mij te woord gestaan hebben een plaats. Alhoewel het een zeer gevoelig thema betreft dat vele emoties opwekt, waren meerdere personen bereid om mij in het kader van deze masterproef te voorzien van de nodige informatie. Het is dankzij hen dat dit onderzoek uitgevoerd kon worden. Hun hulp wordt dan ook geapprecieerd. Ellen Ruys, Koen Van Wonterghem en Frank Hutsebaut verdienen een specifieke vermelding. Dankzij hen kon ik immers contact opnemen met bereidwillige respondenten en een uitzonderlijk colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers bijwonen.

Bovendien verdienen mijn ouders een grote bedanking. Het is immers dankzij hen dat ik de mogelijkheid heb gekregen om deze opleiding te volgen. Zij stonden steeds voor mij klaar met praktische en financiële hulp. Samen met mijn broers en vrienden boden zij tevens emotionele ondersteuning.

Tot slot zijn er een aantal personen die bedankt moeten worden voor het geven van feedback op en het nalezen van de masterproef, namelijk mijn broer Yentl Feys en vrienden Silke Verspecht, Jarno Van den Hove, Tomas Levecke, Kim Karamanlis en Roeland Van Ruysseveldt. Zeker Silke, Jarno en Tomas verdienen een grote bedanking. Zij stonden dag en nacht voor mij klaar en hebben mij op meerdere manieren geholpen en gesteund. Zonder al deze personen had dit resultaat niet bereikt kunnen worden.

Hartelijk bedankt!

Inhoudsopgave

Woord vooraf	v
Inhoudsopgave	vii
Inleiding	1
Kernbegrippen.....	7
Hoofdstuk I: Methodologie.....	9
1. <u>Literatuurstudie</u>	9
2. <u>Kwalitatief empirisch onderzoek</u>	9
2.1 <u>Onderzoeksmethode</u>	9
2.1.1 Vraagstelling	10
2.1.2 Betrouwbaarheid en geldigheid.....	11
2.2 <u>Onderzoeksmateriaal</u>	12
2.3 <u>Ethische aspecten</u>	16
2.3.1 Informed consent.....	16
2.3.2 Anonimiteit	16
2.3.3 Welzijn respondenten	17
2.3.4 Persoon als onderzoekster	18
2.4 <u>Dataverwerking</u>	19
2.5 <u>Respondenten</u>	20
3. <u>Besluit</u>	21
Hoofdstuk II: Literatuurstudie	25
1. <u>Victimologie</u>	25
1.1 <u>Geschiedenis</u>	25
1.2 <u>De Dutroux-affaire als katalysator</u>	26
2. <u>Gevolgen van de grotere aandacht voor slachtoffers</u>	27
2.1 <u>Juridische positie</u>	27
2.1.1 Slachtoffer	28
2.1.2 Benadeelde persoon.....	28
2.1.3 Burgerlijke partij	29
2.2 <u>Slachtofferzorg</u>	30
2.2.1 <u>Politionele slachtofferbejegening</u>	32

2.2.2 Slachtofferonthaal	34
2.2.3 Slachtofferhulp	35
2.2.4 Lotgenotengroepen	36
2.2.4.1 Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen	36
2.2.4.2 Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind	37
2.2.5 Andere actoren	38
3. <u>Slachtofferschap</u>	39
3.1 <u>Gevolgen levensdelicten</u>	31
3.1.1 Primaire victimisatie	41
3.1.1.1 Emotionele en psychische gevolgen	42
3.1.1.2 Lichamelijke gevolgen	42
3.1.1.3 Maatschappelijke gevolgen	42
3.1.1.4 Beroepsmatige gevolgen	43
3.1.1.5 Financiële gevolgen	44
3.1.1.6 Andere gevolgen	44
3.1.2 Secundaire victimisatie	45
3.1.2.1 Politie	45
3.1.2.2 Medische hulpverlening	46
3.1.2.3 Justitie	46
3.1.2.4 Psychosociale hulpverlening	47
3.1.2.5 Maatschappelijke reactie	47
3.1.2.6 Andere actoren	48
3.1.3 Individuele beleving	48
3.2 <u>Behoeften</u>	49
3.2.1 Emotionele en psychische behoeften	49
3.2.2 Behoeften inzake het strafproces	50
3.2.3 Financiële behoeften	50
3.2.4 Andere behoeften	51
3.2.5 Besluit	51
3.3 <u>Herstelrecht</u>	52
3.3.1 Slachtofferdaderbemiddeling	52
3.3.2 Minnelijke schikking en bemiddeling in strafzaken	54

4. <u>Procedurele rechtvaardigheidstheorie</u>	54
4.1 <u>Beoordelingscriteria</u>	55
4.2 <u>Interactive justice</u>	56
4.3 <u>Dimensies rechtvaardigheid</u>	57
4.4 <u>Herstelbemiddeling getoetst in de praktijk</u>	58
4.5 <u>Beïnvloedende factoren</u>	58
4.6 <u>‘Respectvolle behandeling’</u>	60
4.7 <u>‘Procedurele rechtvaardigheid’</u>	60
5. <u>Besluit</u>	61
Hoofdstuk III: Empirisch onderzoek	65
1. <u>Algemeen</u>	65
2. <u>Gebeurtenis</u>	66
3. <u>Slechtnieuwsmelding en medische hulpverlening</u>	67
3.1 <u>Polititionele slachtofferbejegening</u>	68
3.2 <u>Ervaringen nabestaanden</u>	69
4. <u>Afscheidsplechtigheid</u>	71
5. <u>Juridische afwikkeling</u>	72
5.1 <u>Rechten</u>	72
5.2 <u>Slachtofferonthaal</u>	73
5.3 <u>Ervaringen nabestaanden</u>	74
5.3.1 <u>Rechten</u>	74
5.3.2 <u>Proces</u>	74
6. <u>Gevolgen</u>	76
6.1 <u>Primaire victimisatie</u>	76
6.1.1 <u>Emotionele en psychische gevolgen</u>	77
6.1.2 <u>Lichamelijke gevolgen</u>	78
6.1.3 <u>Maatschappelijke gevolgen</u>	79
6.1.4 <u>Beroepsmatige gevolgen</u>	80
6.1.5 <u>Financiële gevolgen</u>	80
6.1.6 <u>Andere gevolgen</u>	81
6.2 <u>Secundaire victimisatie</u>	82

7. <u>Behoeften</u>	84
7.1 <u>Emotionele en psychische behoeften</u>	84
7.1.1 <u>Opvang</u>	84
7.1.2 <u>Emotionele steun</u>	85
7.1.2.1 <u>Directe sociale omgeving</u>	85
7.1.2.2 <u>Slachtofferhulp</u>	85
7.1.2.3 <u>Lotgenotenverenigingen</u>	86
7.1.3 <u>Erkenning</u>	87
7.2 <u>Behoeften inzake het strafproces</u>	89
7.2.1 <u>Respectvolle behandeling</u>	90
7.2.2 <u>Procedurele aspecten</u>	93
7.2.3 <u>Gerechtelijke uitspraak</u>	94
7.3 <u>Financiële behoeften</u>	95
7.4 <u>Andere behoeften</u>	95
8. <u>Besluit</u>	96
Conclusie.....	99
Bibliografie	107
Bijlagen.....	i
Bijlage I: <u>Relevante strafwetboekartikelen</u>	i
Bijlage II: <u>Topiclijst respondenten</u>	ii
Bijlage III: <u>Topiclijst deskundigen</u>	iii
Bijlage IV: <u>Informed consentformulier</u>	iv
Bijlage V: <u>Codelijst</u>	v

Inleiding

Cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) tonen aan dat er in 2001 ongeveer 1.500 mensen overleden ten gevolge van een verkeersongeval. Jongeren zijn daarbij oververtegenwoordigd als verkeersslachtoffer (Aertsen & Hutsebaut, 2010). In 2006 waren er 1.200 dossiers van verkeersongevallen met dodelijke afloop (Broucker & Defever, 2009). In 2014 werden er, door het Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid (BIVV), 727 dodelijke verkeersongevallen vastgesteld (Schoeters, 2016). In het aantal moorden in België zien we eveneens een daling. Toch werden er in 2012 nog 182 mensen vermoord in België¹. Dit is een ratio van 1,6 moordslachtoffers per 100.000 inwoners (Duquet, 2014; Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties, 2014). Alhoewel het aantal dodelijke verkeersslachtoffers en moordzaken zich in dalende lijn bevindt, sterft nog steeds een aanzienlijk deel van de Belgische bevolking ten gevolge van dergelijke misdrijven.

Slachtoffers kregen doorheen de jaren steeds meer aandacht (Aertsen & Hutsebaut, 2010; Ten Boom & Kuijpers, 2007). Hun rechten werden uitgebreid en hun behoeften meer onderzocht. Door levensdelicten worden, naast de eigenlijke slachtoffers, echter ook de nabestaanden van deze slachtoffers gevictimiseerd. Hun leven wordt eveneens beïnvloed door het misdrijf. Alhoewel ook zij worden blootgesteld aan een behoorlijk aantal (potentiële) gevolgen en bijgevolg een aantal noden of behoeften ervaren om hun leven terug op te kunnen nemen, wordt deze doelgroep vaak uit het oog verloren (Van Wijk, Van Leiden, & Ferwerda, 2013). Het zijn dan ook ‘minder zichtbare’ slachtoffers.

Naast deze primaire victimisatie, is echter ook een secundaire victimisatie mogelijk. Secundaire victimisatie kan ontstaan door de manier waarop slachtoffers na een misdrijf behandeld worden (Van Dijk, 2009). Hierdoor kan het verwerkingsproces van nabestaanden van levensdelicten nog meer bemoeilijkt worden dan al het geval is omwille van de primaire victimisatie. Secundaire victimisatie dient dan ook te allen tijde voorkomen te worden. Het leed dat slachtoffers ervaren, mag niet vergroot worden door de strafrechtelijke procedure. Dit is het doel van een slachtofferbeleid, geformuleerd in negatieve termen: het vermijden van secundaire victimisatie (Ten Boom & Kuijpers, 2007). Herstel in hoofde van het slachtoffer zou zo veel mogelijk nagestreefd moeten worden. Dit komt neer op een positieve formulering van het doel van een slachtofferbeleid: herstel nastreven en slachtoffers het gevoel geven rechtvaardig behandeld te worden (Ten Boom & Kuijpers, 2007). Deze positieve en negatieve formulering van het doel van een slachtofferbeleid sluiten nauw aan bij de doelstelling van dit onderzoek.

¹ Recentere cijfers konden niet teruggevonden worden.

De doelstelling van deze masterproef is namelijk het in kaart brengen van het slachtofferperspectief en de manier waarop nabestaanden van levensdelicten hun victimisatie ervaren. De focus zal hierbij liggen op moordzaken en verkeersongevallen met dodelijke afloop². Daarnaast zullen (individuele) knelpunten aangekaart worden die deze nabestaanden (kunnen) ervaren ten gevolge van het levensdelict. De manier waarop slachtoffers en bijgevolg nabestaanden behandeld worden door onder meer politie en justitie actoren kan, zoals hierboven reeds gesteld, immers leiden tot een secundaire victimisatie en herstel (nog meer) bemoeilijken (Van Dijk, 2009). Slachtoffers kregen doorheen de jaren steeds meer aandacht, maar dit betekent nog niet dat (al) hun behoeften vervuld worden om de gebeurtenis zo optimaal mogelijk te verwerken. Deze doelstelling werd nagestreefd door een overzicht te geven van de literatuur inzake dit onderwerp, evenals semigestructureerde interviews uit te voeren bij nabestaanden en deskundigen die nauw bij deze problematiek betrokken zijn. Naast een theoretische uiteenzetting van dit thema, zijn praktijkervaringen immers ook noodzakelijk om de huidige situatie te schetsen.

Mijn centrale onderzoeksvraag luidt als volgt: “In welke mate is er sprake van secundaire victimisatie bij de manier waarop nabestaanden van slachtoffers van levensdelicten doorheen de strafrechtsketen behandeld worden?”. Deze centrale vraag kan opgesplitst worden in meerdere deelvragen, met name:

- a) Welke juridische positie hebben nabestaanden binnen het strafproces?
- b) Welke gevolgen brengen dergelijke misdrijven teweeg?
- c) Welke noden ervaren nabestaanden in functie van herstel?
- d) In welke mate wordt er tegemoet gekomen aan deze noden?
- e) Hoe kunnen eventuele knelpunten aangepakt worden?

De masterproef streeft hierbij zowel een theoretische als een praktische relevantie na. Wat betreft de theoretische relevantie wordt bijgedragen aan de kennis inzake (een mogelijke) secundaire victimisatie. Rekening houdende met de moeilijkheden die kunnen optreden naar aanleiding van dergelijke secundaire victimisatie, dient deze vorm van slachtofferschap in de praktijk zoveel mogelijk vermeden te worden (Van Dijk, 2009). Dit behoeft een theoretische achtergrond inzake de omvang van het probleem en mogelijke verschijningsvormen.

² Alhoewel aanvankelijk een ruimere omschrijving van het begrip ‘levensdelict’ bepaald werd, werd het onderzoek om praktische redenen beperkt tot deze twee misdrijven. Dit wordt verder uitgediept bij de definiëring van de kernbegrippen.

De praktische of maatschappelijke relevantie bestaat er in eventuele hiaten of knelpunten betreffende de belangen van nabestaanden van levensdelicten te ontdekken. Indien er zich dergelijke problemen voordoen, kan dit onder de aandacht gebracht worden van belanghebbenden. In dit opzicht is deze masterproef probleemanalytisch van aard (Decorte, Tieberghien, & Petintseva, 2015). Waar mogelijk zullen voorstellen worden gedaan om deze hiaten en/of knelpunten aan te pakken.

Er kunnen verscheidene redenen geïdentificeerd worden voor het belang van een onderzoek met betrekking tot een eventuele secundaire victimisatie van nabestaanden van levensdelicten. In eerste instantie wordt bij 'slachtoffers' vaak aan directe slachtoffers gedacht, indirecte slachtoffers, zoals nabestaanden, worden wel eens uit het oog verloren. Alhoewel slachtoffercategorieën doorheen de tijd reeds uitgebreid werden en ook specifieke interventies ten aanzien van onder meer nabestaanden van verkeersongevallen werden ontworpen, vindt onderzoek betreffende nabestaanden van levensdelicten toch minder frequent plaats dan onderzoek naar andere slachtoffergroepen (Aertsen, 2010; Van Wijk et al., 2013). Dit staat in contrast met het feit dat nabestaanden net meer en specifiekere behoeften blijken te hebben dan andere slachtoffers (Ten Boom & Kuijpers, 2007). In tweede instantie is het dan ook belangrijk om te onderzoeken in welke mate er tegemoet gekomen wordt aan deze specifieke behoeften in de huidige strafrechtssketen. Het is immers niet omdat de behoeften (in theorie) gekend zijn, dat ze ook vervuld worden in de praktijk. Er zijn vele factoren en (niet-vervulde) behoeften die een impact (kunnen) hebben op het gevoel van secundaire victimisatie (Van Dijk, 2009). In derde instantie dient opgemerkt te worden dat nog maar weinig onderzoek verricht werd naar de mate waarin factoren binnen de strafrechtssketen kunnen bijdragen aan het herstel van nabestaanden. Alhoewel onderzoek naar herstelrechtpraktijken reeds werd uitgevoerd, is de impact hiervan op slachtoffers een onderbelicht thema (Ten Boom & Kuijpers, 2007). Zo kan een ontmoeting tussen de dader en het slachtoffer of nabestaanden van het slachtoffer onopgeloste vragen beantwoorden, maar kan dit tevens leiden tot een secundaire victimisatie indien de ontmoeting negatieve effecten teweegbrengt bij het slachtoffer. Nochtans is dergelijk onderzoek net belangrijk om na te gaan in welke mate herstel bekomen of net bemoeilijkt wordt door bepaalde factoren in het doorlopen van de strafrechtssketen. Dit onderzoek combineert bijgevolg deze aspecten. De focus ligt op de gevolgen voor en behoeften van nabestaanden van levensdelicten en de mate waarin aan de gerapporteerde behoeften tegemoet gekomen wordt. Er zal hierbij nagegaan worden of (en in welke mate) er sprake is van een secundaire victimisatie voor deze doelgroep en de impact daarvan op het herstelproces.

Dit onderzoek kan gekaderd worden binnen de interpretatieve benaderingen. Deze leggen de nadruk op het nastreven van begrip en zijn gericht op het verwerven van inzicht in subjectieve belevingen (Tijmstra & Boeije, 2011). Meer bepaald betreft het een fenomenologisch onderzoek waarbij de nadruk ligt op de ervaringen van een bepaalde doelgroep (Moran, 2000). Door middel van dit onderzoek wordt getracht de beleving van de periode na een levensdelict in kaart te brengen op basis van de ervaringen van nabestaanden en deskundigen in het werkveld. Aangezien de hoofdfocus van deze masterproef op het aspect van secundaire victimisatie ligt, zijn deze (subjectieve) ervaringen noodzakelijk. Het gevoel al dan niet opnieuw gevictimiseerd te worden naar aanleiding van de behandeling doorheen de strafrechtsketen, is immers een subjectieve interpretatie van de situatie (Van Dijk, 2009). Niet iedereen zal in eenzelfde situatie het gevoel hebben aan een secundaire victimisatie blootgesteld te zijn geweest.

De keuze voor dit onderwerp stamt voort uit een persoonlijke betrokkenheid met het thema. In 2012 liet een familielid het leven in een verkeersongeval. In 2015 werd een kind binnen de familie vermoord. De gevolgen van deze gebeurtenissen op de familie waren aanzienlijk, waardoor het mij niet alleen interessant maar ook nuttig leek de masterproef aan dit thema te wijden. Er is een (persoonlijke) motivatie aanwezig om de vormen van secundaire victimisatie die kunnen optreden naar aanleiding van dergelijke gebeurtenissen te onderzoeken en waar nodig en/of mogelijk aanbevelingen te doen om dit zoveel mogelijk te beperken.

De masterproef bestaat uit verschillende hoofdstukken. Nadat de kernbegrippen van het onderzoek gedefinieerd werden, zal aangevangen worden met de methodologie van het onderzoek. Naast een literatuurstudie, werden ook kwalitatieve (semigestructureerde) interviews afgenomen met verschillende personen. Deze interviews werden echter gedeeltelijk verwerkt doorheen de literatuurstudie, waardoor de methodologische sectie de literatuurstudie vooraf zal gaan. Zo was er slechts weinig (wetenschappelijke) literatuur voorhanden betreffende de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind, waardoor informatie inzake deze organisatie voornamelijk afkomstig is uit het interview met de voorzitter van de vereniging. Vervolgens wordt de literatuurstudie zelf behandeld. Hierbij wordt dieper ingegaan op de victimologie, gevolgen en noden van nabestaanden van levensdelicten en hun juridische positie. Het onderscheid tussen een primaire en secundaire victimisatie wordt geduïd. De betrokken instanties en actoren worden hierbij tevens uitgediept. Daarna worden de resultaten van het empirisch onderzoek besproken. Dit hoofdstuk gaat dieper in op de praktijkervaringen van zowel nabestaanden als deskundigen. Deze ervaringen worden daarbij gekoppeld aan en

vergeleken met de theorie. Discrepanties tussen theorie en praktijk zullen toegelicht worden, om uiteindelijk een onderbouwd antwoord te kunnen formuleren op de vooropgestelde onderzoeksvragen. Aanbevelingen naar zowel het beleid en de praktijk als naar academisch onderzoek zullen geformuleerd worden. Tot slot kunnen op het einde van de masterproef nog de bibliografie en bijlagen teruggevonden worden.

Kernbegrippen

Alvorens het thema van de masterproef te kunnen uitdiepen, is het belangrijk enkele kernbegrippen te duiden. Deze begrippen dienen immers correct geïnterpreteerd te worden doorheen het onderzoek.

Alhoewel **nabestaanden** doorgaans gedefinieerd worden als ‘familielid van een overledene’ (Van Dale, 2016), werd deze term in het kader van deze masterproef strikter geïnterpreteerd. Nabestaanden zijn in dit onderzoek de familieleden van het slachtoffer in de eerste lijn (echtgenoten, kinderen, ouders, broers en zussen) en tweede lijn (grootouders). Het betreft met andere woorden de personen die het dichtst bij het slachtoffer betrokken zijn. Het zijn immers vooral deze familieleden die te maken krijgen met de (directe) gevolgen van het levensdelict.

Met **secundaire victimisatie** wordt in dit onderzoek verwezen naar een verhoging van het leed van slachtoffers door de secundaire gevolgen van het misdrijf. Naast de gevolgen van het eigenlijke delict (primaire victimisatie), ervaren slachtoffers immers vaak nog een bijkomende benadeling door de contacten met professionele instanties en de (persoonlijke) omgeving. Alhoewel hierbij in de literatuur meestal verwezen wordt naar politieke en justitiële instanties, wordt dit begrip binnen deze masterproef ruimer geïnterpreteerd. Familieleden van nabestaanden en vele andere actoren kunnen er immers eveneens voor zorgen dat het slachtoffer zich een tweede maal gevictimiseerd voelt (Aertsen, Christiaensen, Hougardy, & Martin, 2002).

Onder **herstel** wordt de mogelijkheid verstaan voor nabestaanden om het levensdelict een plaats te kunnen geven. Alhoewel de gevolgen nooit volledig zullen verdwijnen, kan de nabestaande zijn/haar leven terug hervatten. Het slachtoffer wordt niet meer gehinderd door de traumatische gebeurtenis en heeft de ervaring in zijn/haar leven geïntegreerd (Aertsen et al., 2002).

Het begrip **levensdelicten** verwijst naar moord³ en (al dan niet onvrijwillige) doodslag⁴, waardoor ook verkeersongevallen met dodelijke afloop in het onderzoek betrokken werden. Slagen en verwondingen met de dood tot gevolg zijn tevens van toepassing in dit onderzoek⁵.

³ Art. 394 Sw., art. 395 Sw. en art. 396 Sw.

⁴ Art. 393 Sw., art. 418 Sw. en art. 419 Sw.

⁵ Alhoewel het aanvankelijk de bedoeling was opzettelijke doodslag en slagen en verwondingen met de dood tot gevolg (art. 401 Sw.) in het onderzoek te betrekken, was dit omwille van praktische redenen niet haalbaar. Enerzijds kon er weinig (relevante) literatuur over deze misdrijven teruggevonden worden, anderzijds konden geen nabestaanden van dergelijke misdrijven bereikt worden. Inzake levensdelicten ligt de focus in (inter)nationaal onderzoek voornamelijk op moord en doodslag in het verkeer. Wat deze twee misdrijftypes betreft, bestaan er Belgische organisaties die zich specifiek bezighouden met de desbetreffende problematieken en konden op die manier (potentiële) respondenten gecontacteerd worden. Een gelijkaardige organisatie werd echter niet geïdentificeerd met betrekking tot de twee voormelde misdrijven. Dit maakte het dan ook onmogelijk om voldoende theorie en praktijkervaringen te bekomen inzake deze misdrijftypes, waardoor ze uiteindelijk toch niet in de masterproef werden opgenomen.

Hoofdstuk I: Methodologie

In deze masterproef wordt een tweeledige methode gehanteerd. Enerzijds werd een literatuurstudie uitgevoerd (kennisbron). Anderzijds werd een kwalitatief, empirisch onderzoek opgezet door middel van semigestructureerde interviews waarbij de respondenten als bron fungeren: nabestaanden verstrekken informatie over hun ervaringen, deskundigen leveren kennis aan (Decorte et al., 2015). De literatuurstudie schetst het theoretische kader van het onderzoek. Het empirisch onderzoek zal vervolgens dieper ingaan op deze elementen in de praktijk.

1. Literatuurstudie

In de literatuurstudie wordt het algemene kader van het onderzoek geschetst. Vooreerst wordt de victimologie beschreven en het belang van deze discipline. Door de opkomst van het victimologisch onderzoek ging immers meer aandacht uit naar het slachtofferperspectief (Aertsen & Hutsebaut, 2010). De juridische positie van slachtoffers en nabestaanden en de slachtofferzorg worden daarbij verder uitgediept. Hierbij zullen de belangrijkste organisaties besproken worden die zich met de nazorg van slachtoffers en nabestaanden bezighouden. Vervolgens komen de (primaire en secundaire) gevolgen van dergelijk slachtofferschap aan bod, evenals de behoeften die hiermee gepaard gaan. Het herstelrecht wordt hierbij eveneens besproken. Daarnaast zal ook de procedurele rechtvaardigheidstheorie uiteengezet worden. Deze theorie toont immers het belang aan van een correcte en respectvolle behandeling van onder meer nabestaanden (Hough, Jackson, & Bradford, 2014). Deze literatuurstudie wordt in het empirische luik van de masterproef gekoppeld aan de praktijk(ervaringen).

2. Kwalitatief empirisch onderzoek

2.1 Onderzoeksmethode

Interviews en focusgroepen zijn de meest gebruikte methoden om data te verzamelen in kwalitatief (gezondheids)onderzoek. Individuele interviews zijn daarbij beter voor gevoelige onderwerpen (Gill, Stewart, Treasure, & Chadwick, 2008). In criminologisch onderzoek kunnen deze methoden evenwel toegepast worden. In dit onderzoek werd geopteerd voor kwalitatief onderzoek door middel van interviews. Deze vorm van onderzoek stelt belevings- en ervaringsaspecten voorop en laat toe gedetailleerde beschrijvingen van bepaalde thema's te bekomen, zodoende percepties en ervaringen van de respondenten te kunnen begrijpen (Beyens & Tournel, 2010; Denzin & Lincoln, 2003; Silverman, 2001). Dankzij dergelijk kwalitatief

onderzoek kan het standpunt van slachtoffers aan bod komen (Noaks & Wincup, 2004). Desalniettemin zijn studies die de nadruk leggen op het slachtofferperspectief, nog steeds minder talrijk dan studies naar daders (Van Gemert, 2010).

In het kader van dit onderzoek werden semigestructureerde interviews uitgevoerd. Hierbij worden een aantal vragen of onderwerpen vooropgesteld die behandeld moeten worden tijdens het gesprek, maar kan de onderzoekster steeds doorvragen. Informatie die over het hoofd gezien werd, kan op deze manier aan het licht komen (Gill et al., 2008). Door een topiclijst te gebruiken werd de nodige structuur voor de interviews voorzien, maar kregen de respondenten toch voldoende vrijheid om zelf richting te geven aan het gesprek en onvoorbereide thema's of knelpunten aan te halen. Deze topiclijsten werden opgesteld op basis van de onderzoeksvragen. Zowel de topiclijst voor nabestaanden als voor deskundigen kunnen in bijlage teruggevonden worden (bijlage II en III). Wat betreft de topiclijst voor deskundigen dient echter opgemerkt te worden dat deze varieerde naargelang elk individueel interview. Zo werd bij slachtofferinstanties voornamelijk op het zorgaspect ingespeeld, terwijl bij gerechtelijke actoren eerder ingegaan werd op de juridische positie van nabestaanden. De interviews met deze deskundigen waren doorgaans beperkt in tijd. De gesprekken met nabestaanden duurden, zoals voorspeld, aanzienlijk langer. Deze interviews werden, in functie van het welzijn van de respondenten, beperkt tot een maximum van twee uur. Dit werd bepaald in samenspraak met de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen. Ondanks deze beperking in tijd, hadden de nabestaanden toch voldoende tijd om hun verhaal te vertellen op de manier zoals zij wilden.

(Kwalitatief) onderzoek kan een bijdrage leveren voor beleid en praktijk (Silverman, 2001). Door nabestaanden aan het woord te laten over hun ervaringen, konden bepaalde knelpunten ontdekt worden inzake de manier waarop zij na het voorval behandeld waren. Hieruit kunnen een aantal voorstellen ten behoeve van de praktijk en het beleid worden afgeleid om bestaande moeilijkheden te vermijden en/of beperken. Op deze manier kan het fenomeen secundaire victimisatie in de toekomst hopelijk tot een minimum beperkt worden.

2.1.1 Vraagstelling

De vragen werden tijdens de interviews op een open manier gesteld zodat de respondenten op hun eigen manier konden antwoorden (Beyens & Tournel, 2010; Gill et al., 2008). Het gesprek begon met eenvoudiger en meer algemene vragen, om vervolgens over te gaan naar meer complexe en diepgaande of gevoelige vragen. Dit droeg bij tot een duidelijke ontwikkeling van

het interview. Suggestieve vragen werden daarenboven vermeden zodat de vraagstelling geen bepaald antwoord suggereerde (Gill et al., 2008). Aan de nabestaanden werd vooreerst gevraagd iets te vertellen over de gebeurtenis waarvan zij slachtoffer geworden waren. Wanneer zij hierover begonnen te vertellen, werden de meeste vragen meestal vanzelf beantwoord. Desalniettemin werd toch dieper doorgevraagd naar bepaalde aspecten van hun verhaal. Aan de deskundigen werd dan weer eerst gevraagd wat meer uitleg te verschaffen over hun organisatie en hun persoonlijke functie.

2.1.2 Betrouwbaarheid en geldigheid

Twee belangrijke aspecten van wetenschappelijk onderzoek zijn betrouwbaarheid en geldigheid. Betrouwbaarheid heeft te maken met de mate van consistentie onder verschillende onderzoekers of op verschillende momenten (Silverman, 2001). Interne betrouwbaarheid betreft de mate waarin andere onderzoekers dezelfde conclusies zouden bekomen op basis van de data, externe betrouwbaarheid gaat over de vraag of dezelfde conclusies bekomen zouden worden op basis van nieuwe data inzake hetzelfde fenomeen (Maesschalck, 2010). De betrouwbaarheid van interviews heeft onder meer te maken met de vraag of alle respondenten de vragen op dezelfde manier interpreteren zodat zij duidelijke antwoorden kunnen verschaffen. Training van de interviewer en het op voorhand testen van de vragen kunnen hiertoe bijdragen. Het analyseren van de interviews kan bijvoorbeeld door twee verschillende onderzoekers gebeuren, zodat vergeleken kan worden of de resultaten op dezelfde manier geïnterpreteerd worden (Silverman, 2001). Betrouwbaarheid van het onderzoek in acht genomen, werden de voorgestelde vragenlijsten op voorhand gecontroleerd door de promotor en een aantal andere studenten. Op basis van hun feedback werden de in bijlage opgenomen topiclijsten verkregen. De vragen waren eenvoudig en concreet opgesteld en er werden dan ook geen problemen ondervonden met het interpreteren van de vragen. Aangezien het hier een masterproef betreft, kon niet nagegaan worden hoe andere onderzoekers de data zouden interpreteren en analyseren.

Geldigheid heeft betrekking op de mate waarin iets het sociale fenomeen waarnaar het verwijst accuraat voorstelt (Silverman, 2001). Interne validiteit verwijst hierbij naar de geloofwaardigheid van proposities, externe validiteit heeft betrekking op de veralgemeenbaarheid naar de volledige populatie. Dit is meestal echter niet het doel van kwalitatief onderzoek (Maesschalck, 2010). Criteria om de geldigheid te bepalen, zijn onder meer de invloed die de onderzoekster uitoefent op de setting en de waarden die de onderzoekster aanhangt (Silverman, 2001). Interne validiteit van een onderzoek kan versterkt worden door triangulatie: verschillende onderzoekers, databronnen of methodologieën kunnen gehanteerd

worden (Maesschalck, 2010). In dit onderzoek is het niet de bedoeling om te veralgemenen naar een bredere populatie. Het gaat niet zozeer om algemene wetmatigheden, maar eerder om (individuele) knelpunten die nabestaanden (kunnen) ervaren. Deze knelpunten kunnen immers een secundaire victimisatie in de hand werken en dienen zoveel mogelijk vermeden te worden. De geldigheid werd wel verhoogd door op verschillende manieren respondenten te zoeken (zowel persoonlijk als via organisaties, e-mail en telefonisch) en de literatuur te toetsen aan de data uit de interviews.

De invloed van de onderzoekster op de interviews is moeilijk in te schatten. De interactie tussen interviewer en respondent kan immers een impact hebben op het gesprek (Denzin & Lincoln, 2003). Wel wordt verondersteld dat een empathische houding heeft gezorgd voor een meer open en uitgebreid gesprek. Daarnaast dient opgemerkt te worden dat meningen evolueren doorheen de tijd (Douglas, 2002). In dit opzicht kan gesteld worden dat de moordzaak of het verkeersongeval bij de nabestaanden doorgaans reeds enkele jaren geleden plaatsgevonden had. Enerzijds zorgde dit ervoor dat de nabestaanden op een relatief rustige en open manier over het voorval konden praten, wat wellicht niet gelukt zou zijn indien deze traumatische gebeurtenissen recenter hadden plaatsgevonden. Anderzijds kan dit een effect gehad hebben op het geheugen van de respondenten. Zo kunnen zij zaken vergeten of kan hun verhaal gekleurd worden doorheen de tijd.

2.2 Onderzoeksmateriaal

De onderzoekspopulatie is het grotere geheel waaruit een steekproefkader opgesteld wordt (Mortelmans, 2010). De populatie bestaat in dit onderzoek uit nabestaanden van levensdelicten en deskundigen inzake deze thematiek. In principe zou theoretische saturatie bereikt moeten worden (Mortelmans, 2010), maar binnen de tijdspanne van één academiejaar was dit geen haalbare assumptie. Elk interview bracht nieuwe informatie aan, maar toch kwamen meestal dezelfde algemene aspecten aan bod. Van de deskundigen werd telkens maar één persoon per dienst of organisatie bevraagd, waardoor saturatie niet bereikt werd. Een uitzondering hierop vormt de dienst Politie slachtofferbejegening. Zoals later besproken wordt, vond dit interview plaats in de vorm van een groepsgesprek. In het kader van deze masterproef is het echter niet problematisch dat theoretische saturatie niet bereikt werd. De interviews waren bedoeld om de theorie aan de praktijk te koppelen en elk interview leverde significante informatie op.

Bij het opstellen van een onderzoek moet rekening gehouden worden met de bereidheid en bereikbaarheid van respondenten om aan dergelijk onderzoek deel te nemen (Mortelmans, 2010). Alhoewel het onderwerp van deze masterproef een gevoelig thema is, werden toch een aantal nabestaanden gevonden die bereid waren om deel te nemen aan het onderzoek.

In de literatuur wordt wel eens gesteld dat personen die een traumatische gebeurtenis meegemaakt hebben, soms graag (anoniem) hun verhaal willen doen over wat er is gebeurd en de gevolgen die dergelijke gebeurtenis teweeggebracht heeft. Vaak hopen zij hiermee gelijkaardige situaties in de toekomst te vermijden (Beyens & Tournel, 2010). Dit was ook in dit onderzoek zo. Alle vier de nabestaanden gaven aan dat het een opluchting was hun verhaal nog eens ongestoord te kunnen vertellen, temeer omdat, zoals in het empirische luik besproken zal worden, vele mensen dergelijke gesprekken proberen te mijden. Op deze manier hoopten ze bovendien dat veranderingen in de praktijk bewerkstelligd kunnen worden, zodat ook betekenis gegeven kan worden aan het gebeurde. Voor hen mag het vermijden van secundaire victimisatie dan wel te laat zijn, toekomstige slachtoffers kunnen nog steeds geholpen worden. Desalniettemin was het ook een opoffering van de respondenten om de onderzoekster te woord te staan. Zo gaf één nabestaande aan dat zij de periode voor het interview veel stress ervaren had en zelfs nachtmerries kreeg. Een andere nabestaande had reeds op voorhand een aantal keer geoefend om het gebeurde te vertellen, opdat zij dit op een gestructureerde en duidelijke manier zou kunnen communiceren. Het was voor de nabestaanden dus zeker geen evidente keuze.

De literatuur toont aan dat gelijkenissen tussen onderzoekster en respondent de vertrouwensrelatie kunnen vergemakkelijken en dat solidariteitsgevoelens de respondent het gevoel kunnen geven dat de onderzoekster zich beter in zijn/haar positie kan plaatsen en het verhaal daardoor beter begrijpt (Nuytiens & Scheirs, 2011). De achtergrond en levenservaringen van de onderzoekster kunnen immers ook haar keuzes en denkwijze beïnvloeden (Kleemans, Weerman, & Enhus, 2007). Eén van mijn familieleden is recent zelf slachtoffer geworden van een moordzaak. Enkele jaren geleden kwam een ander familielid om in een verkeersongeval. Hoewel het niet de bedoeling was deze gebeurtenissen bij de respondenten aan te halen, kwam dit soms toch aan bod wanneer zij vroegen naar de aanleiding van dit onderzoek. Dit gaf de indruk dat het gesprek een vrijer verloop kende en leek enigszins een band te scheppen.

Het benaderen van (potentiële) respondenten gebeurde op verschillende manieren. Enerzijds werden respondenten bereikt via persoonlijke contacten. Dit kan echter wel een effect gehad hebben op de resultaten. Dit effect kan positief zijn: de respondenten namen mogelijk

een meer open houding aan. Het effect kan echter ook negatief zijn: het kan een vertekening of bias veroorzaakt hebben. Anderzijds werden respondenten telefonisch en via e-mail benaderd. De Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen heeft haar leden aangespoord mee te werken aan dit onderzoek. Drie leden van deze vereniging waren bereid aan het onderzoek deel te nemen. Bovendien werd gebruik gemaakt van de sneeuwbal methode (Mortelmans, 2010). Eén van de nabestaanden heeft mij immers in contact gebracht met professor dr. Frank Hutsebaut⁶, waardoor het mogelijk werd ook deze gerenommeerde persoon binnen het domein van verkeersveiligheid te interviewen. De respondenten kregen steeds voldoende tijd om te beslissen of ze al dan niet aan het interview zouden deelnemen. Het betreft immers een gevoelig thema en de respondenten, voornamelijk de nabestaanden, dienden een weloverwogen keuze te kunnen maken. De nabestaanden, die grotendeels via de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen benaderd werden, kregen dan ook de kans om de onderzoekster te contacteren indien zij interesse hadden om deel te nemen aan het onderzoek.

Kwalitatief onderzoek gebeurt voornamelijk bij kleine steekproeven. Generalisering is dan ook eerder het doel van kwantitatief onderzoek. Daarnaast is generalisering in kwalitatief onderzoek op zich al niet eenvoudig omwille van twee redenen. In eerste instantie is de steekproef vaak niet representatief: de steekproef wordt meestal niet willekeurig gekozen (Silverman, 2001). De onderzoekster stelt zelf criteria op die gebruikt worden om eenheden te selecteren (Mortelmans, 2010). In tweede instantie, zelfs als een willekeurige steekproef getrokken wordt, is deze vaak relatief klein (Silverman, 2001). In totaal werden 13 interviews uitgevoerd met verscheidene relevante actoren, evenals een colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers bijgewoond. De bevroegde respondenten en deskundigen worden in een volgende paragraaf toegelicht.

Wat betreft de afname van de interviews dient een onderscheid gemaakt te worden tussen nabestaanden en deskundigen. Beide soorten interviews vereisten immers een andere aanpak. Zo hadden de interviews bij nabestaanden een grote emotionele lading en was het niet steeds eenvoudig om voldoende objectief te kunnen blijven en afstand te houden. Opdat het gesprek op een open wijze gevoerd kon worden, diende immers ook de nodige empathie aan de dag gelegd te worden. Dergelijke empathische houding zorgde niet alleen voor een vrijer verloop van het interview, maar was ook belangrijk om de respondenten niet met een wrang gevoel achter te laten. Het is echter ook belangrijk dat, naast de respondenten zelf, de onderzoekster

⁶ Frank Hutsebaut is commissaris van de Vlaamse Regering voor de opvang en begeleiding van verkeersslachtoffers en zet zich reeds jarenlang in voor de problematiek van verkeersveiligheid (D'Hondt, 2013).

geen nadeel ondervindt van het onderzoek, zoals het (emotioneel) overbelast worden (Silverman, 2001). Dit zal verder besproken worden in de paragraaf 'Ethische aspecten'.

De deskundigeninterviews gingen dan weer dieper in op bepaalde aspecten van de strafprocedure of slachtofferopvang. Hier werd voornamelijk naar procedures en bestaande praktijken gevraagd, maar ook hun opinies kwamen doorheen de interviews aan bod. Deze actoren kaartten regelmatig zaken aan die het voor nabestaanden moeilijk(er) (zouden kunnen) maken om het levensdelict een plaats te geven of het voor de betrokken actoren bemoeilijken om met deze specifieke slachtoffers om te gaan. Deze elementen worden in het empirische luik van deze masterproef besproken.

Idealiter zouden interviews afgenomen moeten worden op een plaats waar de respondent zich comfortabel voelt. Het kan tevens positief zijn de respondent te leren kennen voor aanvang van het interview. Er dient aandachtig geluisterd te worden zodat onderbrekingen zoveel mogelijk vermeden kunnen worden. Luistervaardigheid is dan ook een belangrijke vaardigheid van onderzoekers (Gill et al., 2008). Voor aanvang van de interviews met nabestaanden werd steeds een klein kennismakingsgesprek gehouden. Op deze manier konden de respondent en interviewer elkaar leren kennen en op een rustige manier aan het eigenlijke gesprek beginnen. De respondenten werden de keuze gelaten op welke plaats zij het gesprek het liefst wilden laten doorgaan. Het interview met de nabestaande van de moordzaak gebeurde in de woning van de onderzoekster, twee interviews met nabestaanden van verkeersongevallen vonden plaats bij hen thuis en het vierde interview, tot slot, gebeurde op een publieke ontmoetingsplaats. Bij de deskundigen vonden de gesprekken doorgaans plaats op hun werkplaats, maar eenmaal werd ook hier het interview in de woonplaats van de respondent zelf afgenomen. Nog een ander deskundigeninterview ging eveneens door op een publieke plaats.

Op het einde van het interview werden de respondenten uitdrukkelijk bedankt en werd hen gevraagd of ze nog iets aan het interview wilden toevoegen en of zij nog vragen hadden. Zo werden soms nog nieuwe zaken aangehaald (Gill et al., 2008). In dit onderzoek werd de respondenten de mogelijkheid geboden om te reflecteren over het gesprek, vragen te stellen en hen op een gewenste manier het interview te laten beëindigen zodat zij niet met een wrang gevoel achterbleven. Schadelijke gevolgen moesten immers vermeden worden.

2.3 Ethische aspecten

De belangrijkste ethische aspecten in kwalitatief onderzoek hebben betrekking op informed consent, het recht op privacy (anonimiteit) en het vermijden van schade (Fontana & Frey, 2003). Deze elementen zullen achtereenvolgens in deze paragraaf besproken worden. Aandacht zal eveneens besteed worden aan de moeilijke situatie waarin de onderzoekster zich in dergelijk onderzoek bevindt.

2.3.1 Informed consent

Informed consent houdt in dat respondenten op de hoogte gesteld moeten worden van het onderzoek en het doel ervan, zodat ze gericht kunnen kiezen al dan niet te willen deelnemen. Deze deelname dient vrijwillig te gebeuren. Indien opnamemateriaal gehanteerd wordt, is het belangrijk ook hier goedkeuring voor te vragen (Silverman, 2001). Opnamemateriaal dient op een zo onopvallend mogelijke plaats opgesteld te worden, zodat het gesprek niet verstoord wordt door de zichtbaarheid ervan (Vander Laenen, 2010). De respondenten ondertekenden een informed consent en gaven allen de toestemming de informatie te gebruiken in het kader van deze masterproef. De meesten onder hen waren eveneens akkoord met het opnemen van het interview⁷. Zij konden hierop tevens aanduiden of zij de resultaten van het onderzoek wilden ontvangen. Door de werknemer van Suggnomè werd, om praktische redenen, geen informed consent ondertekend. Er werd echter wel mondelinge toestemming verkregen, die via e-mail nog eens bevestigd werd. De voorzitter van de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind heeft eveneens toestemming gegeven via e-mail, aangezien het een schriftelijk interview betrof. Het informed consentformulier kan teruggevonden worden in bijlage (bijlage IV).

2.3.2 Anonimiteit

Anonimiteit en vertrouwelijkheid zijn twee belangrijke principes en deze dienen tevens uitgelegd te worden alvorens het interview aanvangt. Dit geeft ook een duidelijker zicht op wat de respondenten van het interview kunnen verwachten en ook dit is noodzakelijk in het kader van informed consent. Dit kan bovendien de eerlijkheid van de respondenten positief beïnvloeden (Gill et al., 2008). De data zelf mag dan ook geen informatie bevatten die de respondent kan identificeren (O'Gorman & Vander Laenen, 2010). De nabestaanden worden

⁷ Niet alle interviews werden opgenomen. Zo werden twee infodagen inzake de dienst Slachtofferonthaal en de dienst Bemiddeling in strafzaken gevolgd waarna aansluitend (individuele) vragen gesteld konden worden, evenals een colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers. Hierbij werden notities genomen. De interviews met de dienst Suggnomè en de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind (schriftelijk interview) werden eveneens niet opgenomen.

nergens in de getranscribeerde interviews, noch in de masterproef bij naam genoemd. Nochtans stelde één van de respondenten dat zij hier geen problemen mee zou hebben. Uit voorzorg voor mogelijke negatieve gevolgen, werd echter toch besloten om haar naam niet kenbaar te maken. De deskundigen werd de keuze gelaten het gesprek al dan niet anoniem te doen. De meesten van hen hadden er geen problemen mee dat hun naam vermeld werd. Sommigen hadden dan weer graag dat verwezen werd naar de dienst of organisatie in het algemeen.

2.3.3 Welzijn respondenten

Een moeilijke situatie die kan optreden, zeker bij onderzoek waarin gevoelige thema's bevestigd worden, is dat de respondent geëmotioneerd geraakt. De respondent moet in dat geval gerust gesteld worden, het opnamemateriaal eventueel even uitgezet en indien nodig het gesprek beëindigd (Beyens & Tournel, 2010). Respondenten moeten zich steeds in de mogelijkheid bevinden om zich terug te trekken indien zij dit wensen (O'Gorman & Vander Laenen, 2010). Voor aanvang van het interview werd telkens verduidelijkt dat de respondenten de richting van het gesprek mochten bepalen, zij zelf mochten kiezen wat ze wel en niet wilden vertellen en het gesprek op elk moment konden pauzeren of beëindigen. Ondanks dat de respondenten soms geëmotioneerd geraakten, heeft geen enkele respondent gebruik gemaakt van de mogelijkheid om het gesprek stop te zetten. Alhoewel deze mogelijkheid ook tijdens de moeilijkere momenten van het interview nog eens duidelijk vermeld werd, wilden zij toch graag hun verhaal doen en gehoord worden. Het was echter niet alleen voor de respondenten vaak moeilijk om te zeggen wat er gebeurd was, ook voor de onderzoekster was het niet steeds eenvoudig de juiste houding aan te nemen. Enerzijds moest de nodige empathie aanwezig zijn om het gesprek vlot te laten verlopen, anderzijds moest ook voldoende afstand behouden worden. In één interview met een nabestaande vond een onverwachte confrontatie plaats. Hoewel de mogelijkheid bestond dat de interviews confronterend zouden zijn voor de onderzoekster, bleek één van de respondenten de ouders van haar overleden familielid te kennen. Desalniettemin moest ook toen een professionele houding aangenomen worden en werd het interview zonder problemen verdergezet.

De respondenten mogen niet (op negatieve wijze) door het onderzoek beïnvloed worden. Respondenten bevragen naar gevoelige onderwerpen vereist dan ook de nodige zorg. Negatieve effecten dienen echter niet alleen voor de respondenten, maar ook voor de onderzoekster zelf vermeden te worden (zoals emotionele overbelasting). Er kan dan ook best wat tijd gelaten worden tussen verschillende emotioneel belastende interviews (O'Gorman & Vander Laenen, 2010). Gezien de beperkte tijd om de masterproef af te ronden, werd aan deze norm niet volledig

voldaan. Er vonden meestal immers meerdere interviews per week plaats. De interviews met nabestaanden en deskundigen werden echter afgewisseld, waardoor de gewichtigheid van de gesprekken toch enigszins gespreid was. Alle nabestaanden (en deskundigen) reageerden positief op het onderzoek en waren zelfs tevreden dat zij gehoord werden. In dat opzicht heeft hun welzijn hier dan ook niet onder geleden. Desalniettemin hebben de interviews wel voor de nodige stress en spanningen gezorgd en mag dit niet onderschat worden. Aan de nabestaanden werd dan ook de mogelijkheid geboden een kleine ode te brengen aan hun overleden familielid. Alle nabestaanden vonden dit een mooi gebaar en hebben hier dan ook gebruik van gemaakt. Deze teksten werden (anoniem) opgenomen vooraan in de masterproef. Daarnaast vonden ze het belangrijk dat ook de namen van de overleden slachtoffers vooraan werden opgenomen, ter nagedachtenis.

2.3.4 Persoon als onderzoekster

De scheidingslijn tussen een onderzoekster als persoon met gevoelens en een onderzoekster als (objectieve) wetenschapper is soms dun. Omgaan met de emoties uit gevoelige interviews en proberen om de objectiviteit van het interview niet in het gedrang te laten komen, kan dan ook een moeilijke evenwichtsoefening zijn (Nuytiens & Scheirs, 2011). Bij het uitvoeren van dit onderzoek moest hier voldoende aandacht aan besteed worden. De interviews hadden, zoals hierboven reeds uitgebreid besproken werd, een bepaalde impact op de onderzoekster. Er dienden dan ook technieken toegepast te worden om met deze beladen gesprekken om te gaan. Dit gebeurde onder meer door het meteen uittypen van de interviews en het doen van een ontspannende activiteit achteraf. Zo kon ook de onderzoekster zelf het verhaal een plaats geven. Wat betreft de voorbereiding van de gesprekken met nabestaanden werd gebruik gemaakt van brochures en het boek van Wim Geysen, dat verkregen werd door de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen (Geysen, 2007). In dit boek werd een enigszins gelijkaardig onderzoek gevoerd, waardoor de onderzoekster in de mate van het mogelijke voorbereid was op de inhoud van de gesprekken. Een volledige voorbereiding is immers niet reëel aangezien elke situatie anders is en elke nabestaande dit op een andere manier ervaart en verhaalt. Bovendien werd steeds eerst kennis gemaakt met de nabestaanden, wat voor beide partijen ook voor een geruststellend gevoel gezorgd kan hebben.

Er werd getracht om de persoonlijke betrokkenheid zo veel mogelijk te beperken. Zo werd gepoogd suggestieve vragen te vermijden en alle interviews op een gelijke wijze te laten verlopen door het hanteren van een topiclijst. Desalniettemin was het toch niet altijd evident de nodige afstand te bewaren. Al snel ontstond dan ook de neiging om een empathische houding

aan te nemen. De meeste nabestaanden vertelden echter vrij over hun ervaringen waardoor niet veel vragen gesteld moesten worden. Zo is de invloed van de onderzoekster toch voor een groot deel beperkt gebleven.

2.4 Dataverwerking

De gegevensverwerking van kwalitatief onderzoek is een tijdrovend proces. Interviews kunnen best opgenomen worden en dienen daarna uitgeschreven te worden, dit om vertekening te vermijden en opdat steeds nagegaan kan worden wat wel en niet gezegd werd én op welke manier (Gill et al., 2008). Het is aangeraden opnamemateriaal te gebruiken, maar de onderzoekster moet zich beducht zijn voor het feit dat dit voor remmingen zou kunnen zorgen (Beyens & Tournel, 2010). De data-analyse kan bovendien bevorderd worden indien tijdens of meteen na een interview nog zaken opgeschreven worden die geobserveerd werden, dingen waarbij de onderzoekster zich vragen stelde, bedenkingen die gemaakt werden,... (Gill et al., 2008). Na het uitschakelen van het opnameapparaat kan bovendien ook nog belangrijke informatie meegegeven worden (Beyens & Tournel, 2010). Behalve de interviews met de medewerker van Suggnomè, de dienst Slachtofferonthaal, de dienst Bemiddeling in strafzaken en de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind (schriftelijk interview) werden alle interviews opgenomen. De interviews werden volledig uitgetypt. Na het afzetten van de dictafoon werd vaak nog aanvullende informatie gegeven. Deze informatie werd genoteerd en opgenomen in het onderzoek. De getranscribeerde interviews werden vervolgens naar de respondenten doorgestuurd. Zij kregen hierbij de mogelijkheid nog zaken toe te voegen, aan te passen of te schrappen. Slechts één respondent heeft kleine wijzigingen in het verslag aangebracht. Met de dienst Bemiddeling in strafzaken werd, na het uittypen van het verslag, een persoonlijk feedbackmoment voorzien waardoor ook enkele wijzigingen aangebracht werden. Alle uitgetypte interviews werden door de respondenten goedgekeurd.

Het analyseren van de data gebeurde in meerdere fasen. Vooreerst werden de interviews getranscribeerd, waarna de informatie geordend werd. Alhoewel softwareprogramma's zoals Nvivo het databeheer efficiënter kunnen laten verlopen, werd beslist om handmatig te coderen (Decorte, 2010). Het onderscheid tussen meer en minder relevante informatie is belangrijk om een onderzoek in omvang af te bakenen, maar bleek tijdens het verwerken van de data niet zo eenvoudig te zijn. Vooral wat betreft de interviews met nabestaanden was het moeilijk om bepaalde stukken uit het interview weg te laten. Zij vertelden immers een chronologisch, aansluitend verhaal. De interviews waren echter te uitgebreid om integraal te verwerken in het kader van deze masterproef. Op basis van de topiclijsten werd de informatie gecategoriseerd.

Er dienden echter subcategorieën aangebracht te worden om de nodige structuur te voorzien. Deze subcategorieën zijn voor een groot deel geïnspireerd op de literatuurstudie (zoals de verschillende soorten gevolgen en behoeften), maar soms dienden ook hier nieuwe thema's toegevoegd te worden. De uiteindelijke codelijst werd opgenomen in bijlage (bijlage V).

Het vergelijken van resultaten tussen respondenten is niet evident. Elke respondent heeft immers een specifieke wijze om te vertellen hoe hij/zij zich voelt en wat hij/zij bedoelt (Decorte, 2010). Zeker in dit type onderzoek kwamen veel persoonlijke anekdotes, eigen zienswijzen en emotionele belevingen aan bod, die het voor de onderzoekster moeilijk(er) maakten om verbanden of gelijkenissen en/of verschillen te identificeren. De resultaten van deze analyse worden grotendeels besproken in het empirische luik van deze masterproef. Soms werd echter ook cruciale informatie gegeven door de deskundigen die eerder aansloot bij de literatuurstudie zelf. Een voorbeeld hiervan is het interview met de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind. Er kon slechts weinig (wetenschappelijke) literatuur teruggevonden worden over deze vereniging, waardoor deze informatie doorheen de literatuurstudie werd verwerkt. Wanneer dit het geval is, zal dit uitdrukkelijk vermeld worden.

2.5 Respondenten

In totaal werden 13 interviews uitgevoerd, waaronder vier nabestaanden. Enerzijds betrof het een nabestaande wiens moeder vermoord werd. Deze persoon werd via persoonlijke contacten gecontacteerd. Dit gesprek gebeurde in de aanwezigheid van de contactpersoon, evenals de partner van de respondent ter (mentale) ondersteuning. Anderzijds werden drie nabestaanden van verkeersongevallen waarbij een kind het leven liet geïnterviewd. Deze respondenten werden bereikt dankzij de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen. Deze respondenten waren afkomstig uit verschillende provincies, waardoor ook geografische verschillen opgemerkt konden worden in bijvoorbeeld het hulpaanbod. Onder meer omwille van ethische en privacy-gerelateerde redenen, wordt de anonimiteit van deze respondenten gewaarborgd.

Daarnaast werd informatie bekomen dankzij deskundigen uit het werkveld. Dit gebeurde op verschillende manieren. In eerste instantie werden twee uiteenzettingen gevolgd in het gerechtsgebouw te Gent. Alhoewel het aanvankelijk de bedoeling was alleen het infomoment van de dienst Slachtofferonthaal bij te wonen, werd aansluitend de mogelijkheid geboden de infosessie van de dienst Bemiddeling in strafzaken te volgen. Deze werden georganiseerd in het kader van de stages binnen het gerechtsgebouw. Na de uiteenzettingen konden vragen

gesteld worden die specifiek ingingen op het thema van deze masterproef. In tweede instantie vonden individuele interviews plaats met de organisaties Suggnomè, Slachtofferhulp, de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, onderzoeksrechter Serlippens (die tevens ervaring heeft als parketmagistraat) en Frank Hutsebaut. Dankzij Frank Hutsebaut werd, in derde instantie, tevens de mogelijkheid bekomen om een exclusief colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers bij te wonen. Deze bijeenkomst werd georganiseerd op 28 april 2016 naar aanleiding van de evaluatie van de door de Staten-Generaal opgestelde richtlijnen om de opvang van verkeersslachtoffers en hun nabestaanden te verbeteren. Hierop aansluitend werd de mogelijkheid geboden een workshop inzake medische en psychosociale zorg te volgen. Deze workshop sloot immers het beste aan bij het onderwerp van deze masterproef. De bijeenkomst was een unieke gelegenheid en ging specifiek in op een groot aantal elementen van deze masterproef. In vierde instantie werd een groepsgesprek gehouden met Benny Rogge en Tineke Vanhecke van de dienst Politie slachtofferbejegening. Zowel een lid van de dienst Politie slachtofferbejegening zelf als zijn leidinggevende stonden mij hierbij te woord. Er was tevens een stagiaire van de dienst aanwezig op het gesprek, maar zij nam hier zelf niet aan deel. In vijfde instantie werd een schriftelijk interview (via e-mail) afgenomen met de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind. Deze deskundigen kenden eveneens een geografische spreiding over verschillende provincies.

3. Besluit

Om een adequaat antwoord te kunnen formuleren op de vooropgestelde onderzoeksvragen, was het aangewezen zowel een literatuurstudie als een empirisch onderzoek uit te voeren. De literatuurstudie zorgde voor een basiskennis en theoretisch kader dat nadien in de praktijk bevraagd kon worden. Dit gebeurde aan de hand van semigestructureerde interviews met zowel nabestaanden als deskundigen in het werkveld. Aangezien de mening en persoonlijke ervaringen, naast de deskundigheid van de experts, belangrijk waren in het kader van deze masterproef, werd geopteerd voor een kwalitatief onderzoek.

Betrouwbaarheid en geldigheid werden zo veel als mogelijk in rekening gebracht. Binnen het kader van een masterproef was het echter niet mogelijk met al deze aspecten rekening te houden. Veralgemening werd niet nagestreefd aangezien het de individuele ervaringen van nabestaanden waren die de focus van dit onderzoek vormen. De geldigheid werd verhoogd door de verschillende wijzen van contactname en de toetsing van de literatuur in de praktijk. Alhoewel verwacht zou kunnen worden dat de respondent die via persoonlijke contacten benaderd werd een meer open houding zou aannemen, bleek dit in de praktijk toch geen verschil

op te leveren. De houding van de onderzoekster zou hier wel een impact op gehad kunnen hebben, maar dit is moeilijk in te schatten. Het is tevens moeilijk (dan wel onmogelijk) te bepalen in welke mate geheugeneffecten opgetreden zijn.

Alhoewel het voor de nabestaanden geen eenvoudige keuze was al dan niet te willen deelnemen aan het onderzoek, werden uiteindelijk toch vier respondenten gevonden die bereid waren hun ervaringen te delen. Ondanks eventuele negatieve gevoelens voorafgaand aan het interview (zoals stress), stelden zij allemaal dat ze tevreden waren te hebben deelgenomen. Wel dient opgemerkt te worden dat er disproportioneel meer nabestaanden van dodelijke verkeersongevallen deelnamen. Deze laatste respondenten werden bereikt via de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen. Hoewel het aanvankelijk de bedoeling was ook in contact te komen met nabestaanden van moordzaken via de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind, is dit wegens technologische (communicatie)problemen helaas niet gelukt. Met inbegrip van de nabestaanden, werden uiteindelijk 13 interviews afgenomen en een colloquium bijgewoond inzake de opvang van verkeersslachtoffers.

Ethische aspecten zijn, zeker betreffende gevoelige thema's, heel belangrijk in kwalitatief onderzoek. Er werd hierbij aandacht besteed aan informed consent, anonimiteit en het welzijn van de respondenten. Door alle respondenten werd op de één of andere manier goedkeuring verkregen om de informatie te gebruiken in het kader van deze masterproef. De anonimiteit van de nabestaanden werd gewaarborgd, de deskundigen kregen de keuze al dan niet anoniem te blijven. Het welzijn van de respondenten werd steeds in rekening gebracht. Zo werden de gesprekken met de nabestaanden beperkt tot maximum twee uur, werd hen de mogelijkheid geboden het gesprek te pauzeren of beëindigen en konden zij zelf richting geven aan het gesprek. Zij kregen bovendien de mogelijkheid te reflecteren over het gesprek en vragen te stellen aan de onderzoekster.

Niet alleen het welzijn van de respondenten, maar ook het welzijn van de onderzoekster moest in het oog gehouden worden. Ter voorbereiding van de interviews met nabestaanden werd een boek inzake een soortgelijk onderzoek doornomen en werd steeds kennisgemaakt met de respondenten alvorens het gesprek aanving. Het (weliswaar kort) opbouwen van een vertrouwensrelatie leek een positieve impact te hebben en onder meer te leiden tot een persoonlijk gesprek. Het is bewonderenswaardig hoe open deze nabestaanden over hun gevoelens praatten. Er dienden dan ook weinig vragen gesteld te worden, waardoor de invloed van de onderzoekster in dat opzicht beperkt bleef.

De dataverwerking gebeurde gefaseerd en handmatig. Vooreerst werden de interviews uitgetypt en ter controle voorgelegd aan de respondenten. Vervolgens werd de informatie gecategoriseerd. De topiclijsten vormden hierbij de basis, maar op basis van zowel de literatuur als de interviews zelf werden subcategorieën toegevoegd.

Naast de hierboven vermelde actoren werden nog een aantal andere diensten gecontacteerd, bijvoorbeeld het parket. Ofwel kampten deze diensten echter met een (te) hoge werkdruk waardoor ze niet konden ingaan op het verzoek, ofwel werd geen antwoord verkregen. Onderzoeksrechter Serlippens heeft echter ervaring als parketmagistraat, waardoor dit standpunt toch enigszins aan bod is gekomen. Daarnaast werd, na afloop van het onderzoek, eveneens opgemerkt dat een aantal andere actoren die belangrijk blijken te zijn binnen deze thematiek, ontbraken. Zo hadden ook begrafenisondernemers, politierechters, verzekeringsmaatschappijen, de organisatie Rondpunt en politieke actoren geïnterviewd kunnen worden. Alhoewel de organisatie Rondpunt en de politiek op een indirecte manier toch bij het onderzoek betrokken werden⁸, is het aangewezen dit onderzoek op grotere schaal uit te voeren. Er zijn veel actoren bij deze problematiek betrokken en alle standpunten zouden belicht moeten kunnen worden. Daarnaast zouden ook meer nabestaanden bevraagd kunnen worden. Er zijn hoogstwaarschijnlijk immers nog knelpunten die in het kader van deze masterproef niet aan het licht gekomen zijn.

⁸ Zoals in de resultatensectie besproken zal worden, werden de organisatie Rondpunt en het politieke standpunt immers verdedigd op het colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers.

Hoofdstuk II: Literatuurstudie

In deze sectie van de masterproef wordt een theoretische achtergrond voorzien voor het empirisch onderzoek. Zoals reeds vermeld in de methodologische sectie, zal hierbij enerzijds gebruik gemaakt worden van (wetenschappelijke) literatuur, maar anderzijds zal ook informatie uit de interviews aan bod komen.

Vooreerst wordt dieper ingegaan op het domein van de victimologie. Naast het ontstaan en belang van deze discipline, zullen eveneens de gevolgen besproken worden die teweeggebracht werden door deze grotere aandacht voor slachtoffers. In dit opzicht worden de juridische positie van nabestaanden en de ‘slachtofferzorg’ en diens belangrijkste instanties uiteengezet. Vervolgens komen de verscheidene primaire en secundaire gevolgen aan bod. Hieraan gekoppeld worden een aantal behoeften onderscheiden die belangrijk kunnen zijn voor het verwerkingsproces van nabestaanden. Tot slot worden eveneens het herstelrecht en de procedurele rechtvaardigheidstheorie verder uitgediept.

1. Victimologie

1.1 Geschiedenis

Slachtoffers hebben gedurende lange tijd geen erkenning gekregen wat betreft hun rol en belangen in het strafproces. Ze werden slechts als een aanzet tot het misdrijf beschouwd (Heslinga, 2001). In de jaren '40 werd, in het buitenland, de aanleiding gegeven voor de wetenschappelijke ‘victimologie’ (Aertsen, 2012). De victimologie, die ontstond als subdiscipline van de criminologie, heeft betrekking op de wetenschappelijke studie inzake slachtofferschap en de bejegening van slachtoffers (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Aanvankelijk lag de nadruk op het verklaren van delinquent gedrag door kenmerken van slachtoffers die een beweegreden konden zijn voor het desbetreffende misdrijf. Vanaf de jaren '70 werden ook slachtofferenquêtes uitgevoerd, waarbij aandacht besteed werd aan de gevolgen en noden die naar aanleiding van een misdrijf ontstaan (Aertsen, 2012). Sindsdien worden slachtofferbehoeften wereldwijd steeds vaker empirisch onderzocht. Daarbij wordt de vraagstelling steeds specifiek, zoals onderzoek naar slachtoffers van specifieke categorieën misdrijven (Ten Boom & Kuijpers, 2007). Nabestaanden van levensdelicten zijn hierbij een onderbelichte doelgroep. Zij hebben altijd minder aandacht gekregen dan andere vormen van slachtofferschap (Van Wijk et al., 2013).

Het feminisme legde de nadruk op de noden en bejegening van slachtoffers. Zo heeft het victimologisch onderzoek tot de ontdekking van het fenomeen ‘secundaire victimisatie’ geleid (De Groof, 2013). Hulpverlening voor slachtoffers, de behandeling van slachtoffers na een misdrijf en de juridische positie traden op de voorgrond. Vanaf de jaren '80 werden voorzieningen opgericht die zich zouden bezighouden met slachtoffers en hun noden. Dit was ook in België zo. Vooral in de jaren '80 en '90 werd een netwerk van slachtoffervoorzieningen ontwikkeld (Aertsen, 2012). De algemene slachtofferzorg werd op vier niveaus georganiseerd. In eerste instantie is een adequate slachtofferbejegening door de politie belangrijk. In tweede instantie staan justitieassistenten en magistraten, op het niveau van de rechtbanken, in voor slachtofferonthaal. In derde instantie is er de eerstelijns psychosociale hulpverlening, zoals de dienst Slachtofferhulp. Dit betreft laagdrempelige hulp zoals voorlichting, psychosociale bijstand en praktische ondersteuning. Tot slot is er de tweedelijns hulpverlening en slachtoffertherapie. Dit is meer gespecialiseerde en vaak langdurige hulpverlening, zoals de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg (Aertsen, 2012).

1.2 De Dutroux-affaire als katalysator

Sinds de jaren '90 ontstond een toenemende bereidheid om de juridische positie van slachtoffers te verbeteren (Aertsen, 2010). Vanuit de victimologie ontwikkelde zich de ‘victimagogie’ (Aertsen, 2004). Deze stroming richt zich op de rechtspositie van en de dienstverlening aan slachtoffers van verscheidene misdrijven, waaronder de gerechtelijke afhandeling (Aertsen, 2004). Wat betreft de verbetering van de positie van slachtoffers in het strafrechtssysteem, is de Dutroux-affaire in België een belangrijke katalysator geweest. In augustus 1996 bevrijdde de politie twee meisjes die ontvoerd en misbruikt waren door Marc Dutroux, vier andere meisjes waren reeds vermoord. Deze zaak heeft geleid tot allerlei debatten over het strafrechtssysteem en uiteindelijk tot grote hervormingen. In 1996 en 1997 vonden vele demonstraties plaats. Eén van de onderwerpen die hierdoor sterk op de agenda is gekomen, is het debat over meer rechten voor slachtoffers (S. Walgrave & Varone, 2008).

De Dutroux-affaire kreeg veel media-aandacht en zorgde er voor dat zowel over het politieke als het gerechtelijke systeem gedebatteerd werd (S. Walgrave & Varone, 2008). Toen het Hof van Cassatie oordeelde dat de toenmalige onderzoeksrechter Connerotte van het onderzoek gehaald diende te worden omdat hij blijk had gegeven van partijdigheid (Spaghetti-arrest), leidde de publieke verontwaardiging hierover tot de zogenaamde Witte Mars van 20 oktober 1996 (Van Damme, Pauwels, Pleysier, & Van de Velde, 2010). Hier namen maar liefst 300.000 personen aan deel. De ontsnapping van Dutroux in april 1998 zorgde er mee voor dat de zaak

sterk onder de aandacht van de media bleef. Dit alles heeft er uiteindelijk toe geleid dat het budget voor politie en justitie verhoogd werd en dat hervormingen werden doorgevoerd. De Wet Franchimont⁹ kan tevens in dit tijds kader geplaatst worden. Door deze wet kregen slachtoffers meer rechten en een grotere rol in de strafprocedure (S. Walgrave & Varone, 2008).

2. Gevolgen van de grotere aandacht voor slachtoffers

2.1 Juridische positie

De manier waarop de zaak Dutroux afgehandeld werd, leidde tot verontwaardiging bij de bevolking (De Kimpe, 2008). Deze gebeurtenis was dan ook één van de aanleidingen voor het Octopusoverleg. Dit was een gemeenschappelijk overleg over de reorganisatie van de politiediensten en de hervorming van de rechterlijke organisatie (Fijnaut, 1999). De commissie Franchimont was reeds lange tijd bezig met het voorbereiden van deze hervorming, maar door de Dutroux-affaire, en meer bepaald de getuigenissen van de slachtoffers en nabestaanden over de manier waarop zij door justitie behandeld werden, zette de regering een spoedversnelling in om het voorstel van de commissie te implementeren. Er werd een akkoord bereikt dat stelde dat slachtoffers beter behandeld moesten worden en het recht moesten krijgen om hun stem te laten horen in het justitiële proces (S. Walgrave & Varone, 2008).

Voor 1998 hadden slachtoffers geen formele plaats in de strafvordering. De ‘Kleine Franchimont’, die uiteindelijk verankerd werd in de wet van 12 maart 1998¹⁰, versterkte dan ook de juridische positie van slachtoffers (Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid, 2015). Zo werden er verschillende statuten voor slachtoffers gecreëerd: slachtoffer, benadeelde persoon en burgerlijke partij (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Elk statuut is gekoppeld aan bepaalde rechten. De burgerlijke partij kreeg dezelfde rechten in een gerechtelijk onderzoek als de verdachte. Bovendien werd het recht om als slachtoffer op een correcte, zorgvuldige manier behandeld te worden¹¹, onder meer door correcte informatie beschikbaar te stellen, formeel in de wet opgenomen (Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid, 2015; Schuermans & Vandermeersch, 2015; Van den Wyngaert & De Smet, 2014). In deze paragraaf worden de verschillende statuten besproken die slachtoffers kunnen bekomen, namelijk slachtoffer, benadeelde persoon en burgerlijke partij. Elk van deze statuten is immers gekoppeld aan bepaalde rechten.

⁹ Wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *BS* 2 april 1998, 10.027.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Art. 3bis VT Sv.

2.1.1 Slachtoffer

Slachtoffers die zich niet als benadeelde partij hebben laten registreren en zich geen burgerlijke partij hebben gesteld, kunnen zich beroepen op een aantal fundamentele rechten. Naast het hierboven vermelde recht op een respectvolle behandeling, hebben zij ook recht op informatie¹², recht op een kosteloze kopie van het verhoor¹³, het recht om zich burgerlijke partij te stellen¹⁴ en het recht om zich te laten registreren als benadeelde persoon¹⁵. Daarnaast krijgen nabestaanden van verkeersongevallen tevens de toestemming om, indien een autopsie bevolen wordt, het lichaam van het slachtoffer te zien¹⁶ (Aertsen & Hutsebaut, 2010; De Mesmaecker, 2009). Helaas is er geen wet die deze rechten op een systematische manier weergeeft, wat voor de nodige onduidelijkheid kan zorgen, zeker ten aanzien van slachtoffers en nabestaanden zelf (De Mesmaecker, 2009). Alhoewel het een meerwaarde zou zijn dergelijke allesomvattende wet te introduceren, dringt de vraag zich op in welke mate de rechten dan inhoudelijk duidelijk zouden zijn voor slachtoffers en nabestaanden en in hoeverre zij hiervan dan (meer) op de hoogte zouden zijn.

Alhoewel dit geen exhaustieve opsomming is van alle rechten die slachtoffers genieten, kan toch opgemerkt worden dat slachtoffers en nabestaanden een degelijke juridische positie hebben verworven doorheen de tijd. Desalniettemin is er steeds ruimte voor verbetering. Zo moeten rechten niet alleen gecreëerd, maar ook uitgeoefend kunnen worden. België blijkt in dit opzicht onvoldoende tegemoet te komen aan het Europese slachtofferbeleid. De privacy van slachtoffers en hun familieleden zou immers te weinig beschermd zijn en het recht om geïnformeerd te worden zou niet voldoende uitgeoefend worden (De Groof, 2013).

2.1.2 Benadeelde persoon

Daarnaast is er het statuut van benadeelde persoon. Alhoewel benadeelde personen zich geen burgerlijke partij gesteld hebben, kunnen zij toch een aantal rechten uitoefenen¹⁷. Dit statuut wordt verkregen wanneer iemand verklaart dat hij schade heeft geleden ten gevolge van een misdrijf. Indien men benadeeld wordt door een misdrijf, dient men geïnformeerd te worden over de mogelijkheid om dit statuut te bekomen en de rechten die hiermee samenhangen. Zo kunnen zij vragen om het strafdossier in te zien¹⁸ en bestaat een mogelijkheid tot hoger beroep

¹² Art. 3bis VT Sv.

¹³ Art. 28 quinquies Sv. en art. 57 Sv.

¹⁴ Art. 3 VT Sv., art. 4 VT Sv., art. 66 Sv., art. 67 Sv., art. 145 Sv. en art. 182 Sv.

¹⁵ Art. 5bis VT Sv.

¹⁶ Art. 44 Sv.

¹⁷ Art. 5bis VT Sv.

¹⁸ Art. 21bis Sv.

indien deze inzage geweigerd wordt (dit bij de Kamer van Inbeschuldigingstelling)¹⁹. Deze mogelijkheden hebben echter betrekking op gerechtelijke onderzoeken (Aertsen & Hutsebaut, 2010; Schuermans & Vandermeersch, 2015; Van den Wyngaert & De Smet, 2014). Een belangrijk verschil tussen een benadeelde persoon en de burgerlijke partij, is dat de benadeelde persoon geen partij is in het strafproces (De Mesmaecker, 2009). Dit neemt niet weg dat hij wel het recht heeft om informatie te krijgen en geven. Zo kan hij documenten aan het dossier laten toevoegen of wordt hij ingelicht over (en de reden voor) een seponering, de bepaling van de rechtsdag,... (Aertsen & Hutsebaut, 2010; Van den Wyngaert & De Smet, 2014). Dit betreft echter slechts een beperkt recht, aangezien de rechter niet genoodzaakt is rekening te houden met de toegevoegde informatie (De Mesmaecker, 2009).

Een verschil met een loutere aangifte bestaat er in dat de benadeelde persoon op de hoogte gehouden wordt van belangrijke beslissingen in de zaak (De Mesmaecker, 2009). Indien betrokkenen informatie willen bekomen over het proces ten gronde, is registratie als benadeelde persoon niet meer nodig. De procureur des Konings is immers aan de verplichting onderworpen om gekende slachtoffers te verwittigen van de (openbare) terechtzitting, zodat zij zich burgerlijke partij kunnen stellen²⁰ (Van den Wyngaert & De Smet, 2014).

2.1.3 Burgerlijke partij

Tot slot hebben we de hoedanigheid van burgerlijke partij. De rechtspositie van de burgerlijke partij is doorheen de jaren aanzienlijk verbeterd. Niet alleen slachtoffers, maar ook diens rechtsopvolgers kunnen dit statuut verkrijgen (Van den Wyngaert & De Smet, 2014). Om de geleden schade vergoed te krijgen, kan het slachtoffer overgaan tot een klacht met burgerlijke partijstelling²¹. Hierdoor krijgt de onderzoeksrechter de verplichting het misdrijf te onderzoeken (De Mesmaecker, 2009). In het kader van verkeersongevallen dient opgemerkt te worden dat er twee vormen van burgerlijke partijstelling zijn. Niet alleen is een klacht met burgerlijke partijstelling voor de onderzoeksrechter mogelijk, waardoor de betrokkene een partij wordt in de hele procedure en de onderzoeksrechter bijvoorbeeld een autopsie kan bevelen, maar ook is een burgerlijke partijstelling voor de politierechter mogelijk. Dergelijke burgerlijke partijstelling heeft als doel een veroordeling voor de dader te bekomen ter betaling van een schadevergoeding (Cotur, 2012).

¹⁹ Art. 61ter Sv.

²⁰ Art. 182, lid 2 Sv.

²¹ Art. 63 Sv.

Volgende rechten worden aan de burgerlijke partij toegekend. De burgerlijke partij heeft het recht om inzage te vragen in het gerechtelijk dossier²². Daarnaast beschikt hij over het recht om bijkomende onderzoekshandelingen te vragen²³. Beide rechten betreffen echter enkel het recht om dit te verzoeken, de onderzoeksrechter kan dit nog steeds weigeren. In dat geval kan echter wel beroep aangetekend worden bij de Kamer van Inbeschuldigingstelling. De burgerlijke partij kan bovendien de zaak aanhangig maken bij de Kamer van Inbeschuldigingstelling indien het onderzoek na een jaar nog niet afgesloten is²⁴ (Aertsen & Hutsebaut, 2010; De Mesmaecker, 2009; Schuermans & Vandermeersch, 2015; Van den Wyngaert & De Smet, 2014). Dit houdt aldus een indirecte vorm van controle in op de vooruitgang van het onderzoek (De Mesmaecker, 2009). Tot slot kan de burgerlijke partij ook nog de opheffing van bepaalde maatregelen vragen²⁵ en vragen om tijdens een gerechtelijk onderzoek gehoord te worden door de onderzoeksrechter²⁶ (Van den Wyngaert & De Smet, 2014).

2.2 Slachtofferzorg

Naar aanleiding van onder meer de zaak Dutroux werden structuren opgericht om slachtoffers beter op te vangen, zowel bij politie als bij justitie (Van Cauwenberghe, 2008). De Dutroux-affaire was een katalysator voor de verdere ontwikkeling van de slachtofferzorg.

De term ‘slachtofferzorg’ heeft volgens de omzendbrief ‘Waardig afscheid nemen’²⁷ betrekking op de hulp- en dienstverlening in ruime zin, namelijk politie, justitie en de sociale en medische sector. In de literatuur wordt hierbij doorgaans verwezen naar de diensten Politie slachtofferbejegening, Slachtofferonthaal en Slachtofferhulp (Schuermans & Vandermeersch, 2015). De dienst Politie slachtofferbejegening handelt voornamelijk op het moment van en kort na de feiten. Zij verzorgen de eerste zorg, voorzien informatie en verlenen praktische bijstand. De dienst Slachtofferonthaal staat in voor informatie en bijstand op juridisch vlak en kan doorverwijzen naar meer gespecialiseerde diensten zoals de dienst Slachtofferhulp, die instaat voor psychosociale hulp en de verwerking van het misdrijf, of de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg die instaan voor therapeutische behandelingen (Schuermans &

²² Art. 61ter Sv.

²³ Art. 61quinquies Sv.

²⁴ Art. 136 Sv.

²⁵ Art. 61quater Sv.

²⁶ Art. 63 Sv.

²⁷ Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

Vandermeersch, 2015). Er is met andere woorden sprake van een keten. Het moet hierbij duidelijk zijn welke instantie welke bevoegdheden heeft. Overleg is daarbij van cruciaal belang (Broucker & Defever, 2009). Mede omwille van het feit dat de bevoegdheden van deze diensten soms in elkaar overlopen, is het voor slachtoffers en nabestaanden niet altijd duidelijk welke instantie welke taken opneemt.

Slachtofferbejegening door de politie valt onder de bevoegdheid van de minister van Binnenlandse Zaken en de dienst Slachtofferhulp valt onder de bevoegdheid van de gemeenschappen. Slachtofferonthaal was oorspronkelijk een bevoegdheid van justitie, maar is ondertussen tevens overgegaan naar de gemeenschappen. Alhoewel deze diensten afzonderlijk werken en elk hun eigen taken hebben, wordt voorzien in de nodige samenwerking. (Schuermans & Vandermeersch, 2015). Er bestaat al sinds 1998 een Samenwerkingsakkoord Slachtofferzorg²⁸, maar ook hierin bestaan nog onduidelijkheden over de afstemming van de taken. Dit leidt tot verwarring bij slachtoffers (De Groof, 2013). De regelgeving in verschillende gerechtelijke arrondissementen blijkt ook niet altijd uniform toegepast te worden. Het is dan ook belangrijk om in te zetten op een gecoördineerd slachtofferbeleid. In dit opzicht wordt op elk parket een referentiemagistraat aangesteld die instaat voor het uitwerken van het slachtofferbeleid. Daarnaast bestaat er in elk arrondissement een ‘Arrondissementele Raad voor het Slachtofferbeleid’²⁹. Deze raad brengt alle lokale actoren samen en wordt voorgezeten door de procureur des Konings. De lokale politie, een justitieassistent van de dienst Slachtofferonthaal en een slachtofferbejegenaar wonen deze bijeenkomst eveneens bij (Schuermans & Vandermeersch, 2015). De dienst Slachtofferonthaal te Gent benadrukte dat ook de dienst Slachtofferhulp deze vergaderingen bijwoont (Dienst Slachtofferonthaal Gent, 2016)³⁰. Zij bespreken het slachtofferbeleid en de problemen die in de praktijk optreden. Tot slot is er ook het Nationaal Forum voor het Slachtofferbeleid dat in 1994 werd opgericht (Schuermans & Vandermeersch, 2015). Waar de arrondissementele raden coördinatie voorzien op lokaal vlak, staat dit forum in voor de nationale coördinatie. Deze instantie coördineert de ontwikkelingen betreffende slachtofferzorg en brengt de instanties samen die zich inzetten voor

²⁸ Samenwerkingsakkoord van 7 april 1998 tussen de staat en de Vlaamse Gemeenschap inzake slachtofferzorg.

²⁹ Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

³⁰ Deze informatie werd bekomen door het bijwonen van een uiteenzetting door de dienst Slachtofferonthaal te Gent op 18 februari 2016. Aansluitend konden (individuele) vragen gesteld worden.

en/of bezighouden met slachtoffers om tot een geïntegreerde slachtofferzorg en een gecoördineerd beleid te komen (Aertsen, 2012; Aertsen & Hutsebaut, 2010).

Naast de hierboven vermelde organisaties zijn er nog talrijke (professionele) instanties waarop nabestaanden beroep kunnen doen. Voorbeelden zijn onder meer de bemiddelingsdiensten, de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg en privétherapeuten (Cotur, 2012). Gezien de beperkte omvang van deze masterproef, is een exhaustieve opsomming van alle betrokken actoren en instanties echter niet mogelijk. Daardoor zullen alleen de belangrijkste actoren besproken worden. Er zal achtereenvolgens ingegaan worden op de diensten Politie slachtofferbejegening, Slachtofferonthaal en Slachtofferhulp. Aangezien zowel uit de literatuur als uit de interviews blijkt dat dit de diensten zijn waarop het meeste beroep wordt gedaan en/of die het meest gekend zijn bij slachtoffers, werd er voor geopteerd deze diensten op te nemen in de literatuurstudie. Vervolgens zullen twee belangrijke lotgenotengroepen besproken worden, namelijk de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen en de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind. Zelfhulpgroepen kunnen immers een belangrijke rol spelen in de verwerking van een traumatische gebeurtenis, zoals moord of doodslag (Cotur, 2012). Deze verenigingen werden gecontacteerd in het kader van het empirisch onderzoek en zullen daarom ook hier besproken worden. Dit zijn, inzake het thema van deze masterproef, tevens de twee belangrijkste Belgische lotgenotenverenigingen die zich specifiek bezighouden met verkeersongevallen en moordzaken. Tot slot zullen nog een aantal actoren besproken worden die minder voor de hand liggend zijn, zoals begrafenisondernemers en medisch personeel.

2.2.1 Politie slachtofferbejegening

Een belangrijke actor bij de opvang van slachtoffers na een misdrijf, is de (lokale) politie. Er worden zeven basisfuncties voor de lokale politie vooropgesteld, waaronder ‘politie slachtofferbejegening’ (Ponsaers & Vynckier, 2012). Bij het uitvoeren van de andere basisfuncties kunnen politieambtenaren echter ook in contact komen met slachtoffers³¹.

Alle lokale politiekorpsen moeten over een dienst Politie slachtofferbejegening beschikken (Ponsaers & Vynckier, 2012). De slachtofferbejegenaars verlenen bijstand aan slachtoffers en zorgen voor voldoende informatie. Het onthaal van slachtoffers dient goed verzorgd te worden. De politie is vaak de eerste (en soms ook enige) instantie waarmee slachtoffers in aanraking komen, bijvoorbeeld na het melden van een verkeersongeval met dodelijke afloop. Zij spelen

³¹ De zeven basisfuncties van de (lokale) politie zijn, naast politie slachtofferbejegening, wijkwerking, interventie, onthaal, lokale opsporing en lokaal onderzoek, verkeer en handhaving van de openbare orde (Ponsaers & Vynckier, 2012).

dan ook een cruciale rol in het verwerkingsproces van slachtoffers en het voorkomen van secundaire victimisatie (Cotur, 2012; Ponsaers & Vynckier, 2012). Helaas wordt slechts een beperkt gedeelte van de politiecapaciteit in de praktijk ingezet voor deze politionele functie.

Slachtofferbejegenars staan niet in voor therapeutische hulpverlening. Indien slachtoffers of nabestaanden meer gespecialiseerde hulp behoeven, dienen de slachtofferbejegenars door te verwijzen naar professionele hulpverleningsinstanties, zoals de dienst Slachtofferhulp (Cotur, 2012; Ponsaers & Vynckier, 2012).

De omzendbrief ‘Waardig afscheid nemen’³² omschrijft enkele belangrijke opdrachten die slachtofferbejegenars moeten vervullen. Politieambtenaren staan onder meer in voor de slechtnieuwsmelding en het (zo snel mogelijk) overbrengen van het lichaam van de overledene, wat twee belangrijke elementen zijn voor de nabestaanden van een slachtoffer. Deze slechtnieuwsmelding mag bijvoorbeeld niet via de deuropening meegedeeld worden, tenzij geen toegang verkregen kan worden tot het gebouw. In theorie dient deze melding te gebeuren door minstens twee politieambtenaren, waaronder één persoon van de dienst Politionele slachtofferbejegening. In uitzonderlijke omstandigheden kan deze melding echter ook gebeuren door slechts één politieambtenaar. De desbetreffende politieambtenaar moet steeds voldoende tijd en respect in de interventie steken en informatie verschaffen over de mogelijke diensten waarop nabestaanden beroep kunnen doen. Contactgegevens van deze diensten worden hiertoe achtergelaten. Uit respect voor de overledene en diens nabestaanden, dient er zoveel mogelijk voor gezorgd te worden dat de plaats van het delict afgezet wordt en de privacy van de betrokkenen gewaarborgd wordt. Er dient eveneens voor gezorgd te worden dat het nieuws niet via de pers bekend gemaakt wordt, nog voordat de nabestaanden hier zelf van op de hoogte gebracht zijn. Bovendien staat de politie nabestaanden bij die een laatste groet aan de overledene willen brengen. Dit moet zowel voor als na de autopsie kunnen gebeuren. In principe gebeurt deze bijstand door leden van de dienst Politionele slachtofferbejegening, maar soms kan dit ook door justitieassistenten van de dienst Slachtofferonthaal of door de dienst Slachtofferhulp gebeuren³³. Het takenpakket van de slachtofferbejegenars is aldus zeer gediversifieerd.

³² Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

³³ Ibid.

2.2.2 Slachtofferonthaal

Slachtofferonthaal is een dienst van de Justitiehuisen. Deze werden opgericht in de nasleep van de Dutroux-affaire (Maes, Vanhout, & Wyseur, 2012). De oprichting van deze diensten manifesteerde zich bijvoorbeeld in de ‘eerstelijnswerking’. Dit was een nieuwe opdracht, waarbij burgers met vragen inzake justitie geholpen worden (Storme & Gyselinck, 2012). Justitiehuisen willen actief bijdragen aan een humane evenals een toegankelijke justitie en vervullen een brugfunctie tussen de burger en justitie. Ze willen slachtoffers ondersteunen, maar ook emanciperen om zelf verantwoordelijkheid op te nemen (Maes et al., 2012).

De Justitiehuisen voeren zowel strafrechtelijke als burgerrechtelijke opdrachten uit. Daarnaast staan ze in voor de voornoemde eerstelijnswerking. Hierbij staan de justitieassistenten in voor het onthalen, informeren en eventueel doorverwijzen van burgers. Tot slot staan de Justitiehuisen ook in voor slachtofferonthaal (Claessens, 2012).

Alhoewel de dienst Slachtofferonthaal tot de Justitiehuisen behoort, bevindt ze zich op het parket zelf (Schuermans & Vandermeersch, 2015). De medewerkers van de dienst bieden steun aan slachtoffers en verwanten opdat secundaire victimisatie voorkomen kan worden (Devos, 2009). De medewerkers van deze dienst staan dan ook in voor een correcte behandeling en het verlenen van informatie (Aertsen, 2004). Globaal gezien heeft de dienst Slachtofferonthaal drie belangrijke taken (Claessens, 2012; Schuermans & Vandermeersch, 2015). In eerste instantie hebben de medewerkers een voorlichtingsfunctie. Ze staan immers in voor het verschaffen van (correcte) informatie. Ze geven hierbij geen juridisch advies. In tweede instantie hebben ze een ondersteuningsfunctie. Zo verlenen zij bijstand, bijvoorbeeld tijdens rechtszittingen of bij de inzage van het dossier. Dit is zeker het geval indien het misdrijven met een dodelijk slachtoffer betreft, want dan zijn er foto's van de plaats delict en het lichaam opgenomen in het dossier. Het is belangrijk op te merken dat justitieassistenten niet de rol van advocaat of hulpverlener mogen opnemen. Ze vervullen een soort tussenfunctie. In derde instantie voeren zij een structurele taak uit. Ze signaleren vastgestelde problemen en benadrukken het belang van een correcte bejegening ten aanzien van slachtoffers (Claessens, 2012; Schuermans & Vandermeersch, 2015).

De dienst Slachtofferonthaal wordt systematisch betrokken bij al dan niet opzettelijke misdrijven waarbij een dodelijk slachtoffer is gevallen (zoals moord en verkeersongevallen). Daarnaast kunnen ze beslissen om tussen te komen indien bijstand vereist is om secundaire victimisatie te voorkomen (Schuermans & Vandermeersch, 2015). De dienst Slachtofferonthaal te Gent stelt dat er meerdere mogelijke manieren zijn waarop slachtoffers bij de dienst terecht

komen. Ofwel gebeurt dit op vraag van een parketmagistraat of onderzoeksrechter, ofwel worden ze door hulpverleningsdiensten aangesproken, ofwel nemen nabestaanden zelf contact op met de dienst, bijvoorbeeld wanneer ze hiervan op de hoogte werden gesteld door de politie (Dienst Slachtofferonthaal Gent, 2016).

2.2.3 Slachtofferhulp

De Vlaamse afdelingen van Slachtofferhulp maken deel uit van de Centra voor Algemeen Welzijnswerk (Geysen, 2007). In het decreet Algemeen Welzijnswerk van 1997³⁴ wordt gesteld dat er een werking Slachtofferhulp moet zijn in elk gerechtelijk arrondissement (Nuyts, Patterson, Clark, & De Groof, 2012). Deze dienst richt zich niet alleen tot slachtoffers, maar ook tot na(ast)bestaanden van misdrijven (Castrel, 2012). De medewerkers proberen secundaire victimisatie te voorkomen, onder meer door slachtoffers te ondersteunen en te informeren over verschillende levensdomeinen. Ze staan in voor emotionele, evenals juridische opvolging. Er zijn ook medewerkers verkeer, die zich specifiek bezighouden met slachtoffers en getuigen van verkeersongevallen (Castrel, 2012). De dienst kan bovendien instaan voor een informele bemiddeling tussen slachtoffer en dader (Aertsen, 2004).

De dienst Slachtofferhulp vervult meerdere opdrachten (Nuyts et al., 2012). In eerste instantie staan ze in voor het onthaal van slachtoffers. Vragen worden beantwoord en de bestaande mogelijkheden worden toegelicht. In tweede instantie voorzien zij een begeleidingsaanbod, waarbij onder meer gefocust wordt op de psychosociale en juridische aspecten van slachtofferschap. Zo wordt er aandacht besteed aan het verwerkingsproces (waaronder het herstel van vertrouwen) en de juridische gevolgen die het misdrijf teweeggebracht heeft. In derde instantie proberen zij ook aan preventie te doen. Ze bieden een vroegtijdig aanbod aan om zoveel mogelijk schade te vermijden en hebben een signaliseringsopdracht naar andere actoren toe. Ze proberen knelpunten betreffende de situatie of positie van slachtoffers te ontdekken en signaleren (Nuyts et al., 2012).

Slachtoffers hebben verscheidene rechten, waaronder het recht op respect, informatie en hulp. De dienst Slachtofferhulp betracht deze rechten te realiseren of bevorderen. Om zo goed mogelijk tegemoet te komen aan (eventuele) noden van slachtoffers, werkt de dienst ook samen met politie, justitie en andere hulpverleningsorganisaties. Zo komen de meeste slachtoffers bij de dienst Slachtofferhulp terecht na doorverwijzing van politie of parket (Nuyts et al., 2012).

³⁴ Decreet van 8 mei 2009 betreffende het algemeen welzijnswerk, BS 8 juli 2009, 47.140.

In de praktijk verloopt dit echter niet altijd vlekkeloos. Sommige slachtoffers blijven in de kou staan, omdat deze hulpverlening niet altijd aangeboden wordt (Geysen, 2007).

2.2.4 Lotgenotengroepen

De belangrijkste veranderingen op het vlak van slachtofferbeleid zijn te danken aan slachtoffers zelf, zoals familieleden van de slachtoffers van de Dutroux-affaire. Zij wilden het lot in eigen handen nemen, kwamen naar buiten met hun verhaal en eisten maatregelen. Hiertoe werden marsen gehouden en slachtoffers en nabestaanden verenigden zich in lotgenotengroepen, zodat ervaringen uitgewisseld konden worden. Ze probeerden de belangen van slachtoffers en nabestaanden te behartigen (Heslinga, 2001). Twee belangrijke Belgische lotgenotengroepen in het kader van deze masterproef zijn de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen en de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind.

2.2.4.1 Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen

Verkeersslachtofferschap is een belangrijk thema. Waar de aandacht inzake dit onderwerp voor de jaren '60 veeleer beperkt was, steeg deze aanzienlijk vanaf de jaren '60. Zo werd het rijbewijs ingevoerd in 1968 en werden twee jaar later allerlei snelheidsbeperkingen, zones 30 en een lagere tolerantie voor alcohol ingevoerd. Preventiecampagnes (zoals de Bob-campagne) deden tevens hun intrede (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Naast de regelgeving, is ook het wetenschappelijk onderzoek inzake verkeer sterk toegenomen de afgelopen jaren (D'Hondt, 2013). Dit is belangrijk aangezien nabestaanden van verkeersslachtoffers reeds meermaals klachten hebben geuit inzake disfuncties doorheen het traject dat zij moeten bewandelen na dergelijk ongeval. Zo kan bijvoorbeeld gesteld worden dat dodelijke verkeersongevallen beter in het begin van de zitting behandeld worden (om het belang van de zaak te benadrukken en de nabestaanden niet nodeloos te laten wachten) en uitstellen vermeden dienen te worden (D'Hondt, 2013).

De Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, die in 1994 werd opgericht, speelt hierbij een belangrijke rol. Deze vereniging biedt hulp en bijstand aan families waarvan een kind overleed in het verkeer (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Het is een nationale organisatie die een driedelige missie nastreeft (Ouders van Verongelukte Kinderen vzw, 2015). De voornaamste doelstelling van de organisatie is de lotgenotenvereniging. Hierbij vangen personen die een kind verloren in het verkeer elkaar op. In dit opzicht worden er onder meer praatgroepen, praatwandelingen en therapeutische weekends georganiseerd. Daarnaast vestigt de organisatie aandacht op de opvang van nabestaanden door professionelen zoals politie,

magistraten, advocaten, begrafenisondernemers, medici, verzekeraars en journalisten. Enkele leden van de vereniging brengen hiertoe getuigenissen, bijvoorbeeld in de politieschool, om aan te tonen hoe belangrijk een zorgvuldige bejegening is. Ze sensibiliseren echter niet alleen naar actoren in de praktijk, maar ook rond verkeersveiligheid. Deze vorm van sensibilisatie is gericht op het beleid (lobbyen) en het grotere publiek. Hiertoe worden bijvoorbeeld getuigenissen in scholen georganiseerd waarbij leerlingen bewust worden gemaakt over verkeersveiligheid (Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, 2016)³⁵. Dit project, ‘Getuigen onderweg’, wordt georganiseerd door Rondpunt (Frank Hutsebaut, 2016)³⁶. Deze organisatie werd opgericht in 2007 en is een expertisecentrum inzake verkeersaangelegenheden. Een derde organisatie die in dit verband vermeld kan worden, is het Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid (BIVV). Deze instantie houdt zich eveneens bezig met verkeersgedrag en formuleert aanbevelingen voor het beleid (Scheers, 2013).

De Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen onderneemt verschillende acties om deze doelstellingen te bereiken. Zo sensibiliseren ze rond verkeersveiligheid in de vorm van SAVE-acties (Samen Actief voor VEilig verkeer) (Ouders van Verongelukte Kinderen vzw, 2015). Voorbeelden zijn de SAVE-herdenkingsborden en het SAVE-charter voor steden en gemeenten. SAVE-herdenkingsborden met de naam en leeftijd van het overleden kind worden op de plaats van een verkeersongeval geplaatst. Dit heeft een dubbel doel. Enerzijds straalt het solidariteit uit van de leden van de vereniging naar de getroffen familie. Anderzijds gaat er een preventieve en sensibiliserende werking van uit. Het spoort bestuurders aan om in te zetten op een veilig verkeer door te wijzen op de mogelijke gevolgen van onveilig gedrag. Het SAVE-herdenkingscharter beoogt dan weer steden en gemeenten actiever te betrekken in de strijd voor meer verkeersveiligheid. De bedoeling van het project is het ontwikkelen van een verkeersveiligheidscultuur. Dankzij dit charter geeft de desbetreffende gemeente aan zich te willen engageren voor (meer) verkeersveiligheid (Ouders van Verongelukte Kinderen vzw, 2015).

2.2.4.2 Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind

De Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind is een zelfhulpgroep voor ouders die een kind verloren ten gevolge van moord. De leden van deze organisatie kunnen steun vinden bij

³⁵ Interview met een lid van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen te Gent op 23 februari 2016. Dit betrof een medewerker van de vereniging, geen lotgenoot.

³⁶ Interview met professor dr. Frank Hutsebaut te Leuven op 7 april 2016.

elkaar met betrekking tot de verwerking van deze traumatische gebeurtenis (Vzw Ouders van een Vermoord Kind, 2015).

In 1989 vonden drie ouders wier kind dat jaar vermoord werd steun en begrip bij elkaar. Ze werden hierbij begeleid door de dienst Slachtofferhulp te Leuven. De groep groeide echter gestaag waardoor ze in 1993 een vzw werden. In 1997 werden ze door het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap erkend als autonome vrijwilligersorganisatie. Elke ouder die een kind heeft verloren naar aanleiding van een moord, kan bij de vereniging terecht. Meestal komen zij bij de organisatie terecht via de politie, de diensten Slachtofferonthaal en Slachtofferhulp, de huisdokter of Child Focus. De voornaamste doelstelling van de organisatie is het organiseren van (maandelijkse) praatavonden om de nabestaanden troost te bieden. Individuele begeleiding is eveneens een mogelijkheid. Daarnaast hebben ze een informatiefunctie, niet alleen over de verwerking van dergelijke gebeurtenis, maar ook over de gerechtelijke afhandeling ervan. Bovendien doen ze aan sensibilisering. Ze ijveren voor erkenning van slachtofferschap in het algemeen en proberen ook aandacht te vestigen op hun specifieke problematiek, onder meer door middel van publicaties (Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind, 2016)³⁷. De dienst Slachtofferonthaal te Gent haalde bijvoorbeeld aan dat het mede dankzij deze vereniging is dat de Justitiehuisen in het leven geroepen werden (Dienst Slachtofferonthaal Gent, 2016).

2.2.5 Andere actoren

Naast de meer voor de hand liggende actoren die hierboven besproken werden, zijn er nog een heleboel andere actoren en instanties waarmee nabestaanden in aanraking (kunnen) komen. Deze actoren kunnen eveneens een belangrijke rol spelen in de verwerking van een dodelijk verkeersongeval of moordzaak. Voorbeelden zijn onder meer rechters, verzekeringsmaatschappijen, medisch personeel en begrafenisondernemers (Aertsen et al., 2002; Cotur, 2012; Creten, 2004; D'Hondt, 2013).

Vooreerst spelen rechters een cruciale rol. Een empathische attitude van rechters kan een impact hebben op een (al dan niet) secundaire victimisatie van nabestaanden. Zij dienen het nodige begrip op te brengen voor de impact van dergelijke gebeurtenis op nabestaanden (D'Hondt, 2013). Dit geldt ook voor verzekeringsmaatschappijen (Aertsen et al., 2002; Creten, 2004). De contacten tussen verzekeringsbeambten en nabestaanden mogen niet te zakelijk verlopen en dienen ook van het nodige respect voorzien te worden.

³⁷ Deze informatie werd bekomen op basis van een schriftelijk interview met Marina Maes, voorzitter van de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind op 8 mei 2016.

Daarnaast hebben artsen en verpleegkundigen van de spoedgevallendienst een belangrijke taak. Zij dienen de na(ast)bestaanden immers op te vangen en informatie te geven over de medische behandeling. Op het moment dat nabestaanden op de spoedgevallendienst toekomen is het vaak echter nog moeilijk dan wel onmogelijk om de precieze overlevingskansen of mogelijke gevolgen in te schatten (Cotur, 2012). Bovendien komen personen die overlijden door een verkeersongeval in aanmerking als orgaandonor (hart, longen, nieren, lever,...). Alhoewel in theorie zonder toestemming organen weggenomen mogen worden van meerderjarige Belgen, zullen de betrokken artsen in de praktijk meestal toch toestemming vragen aan de nabije familie. Indien zij zich ertegen verzetten, houden de behandelende artsen hier doorgaans rekening mee. Uitzondering hierop is wanneer het slachtoffer voor zijn overlijden uitdrukkelijk een verklaring heeft afgelegd als kandidaat-donor (Cotur, 2012).

Tot slot nemen ook begrafenisondernemers een belangrijke rol op. Zij staan immers in voor de uitvaartverzorging, wat voor de nabestaanden een belangrijk deel is van het verwerkingsproces. Helaas kan het lichaam van de overledene zwaar beschadigd zijn ten gevolge van het levensdelict. In dat geval kan beroep gedaan worden op een thanatopractor³⁸. Dit is een beroepsbeoefenaar die instaat voor het toonbaar maken van een lichaam zodat op een gepaste manier afscheid genomen kan worden.

3. Slachtofferschap

In de aanbeveling van de Raad van Europa van 1985³⁹ wordt gesteld dat de afhandeling van misdrijven soms meer problemen creëert voor slachtoffers. Er dient dan ook aandacht besteed te worden aan de schade die zij lijden ten gevolge van het misdrijf en de behoeften die hierdoor ontstaan. Slachtoffers moeten op een correcte en waardige manier behandeld worden en ze moeten voldoende informatie krijgen. Bovendien moedigt de Raad van Europa onderzoek naar slachtofferschap aan. Alhoewel het (wetenschappelijk) onderzoek naar slachtofferschap reeds aanzienlijk is toegenomen de laatste jaren, blijven bepaalde doelgroepen toch onderbelicht. Zo blijkt het onderzoek naar slachtofferbelevingen in België veelal gebaseerd te zijn op officiële registraties of slachtofferenquêtes (Aertsen et al., 2002). Mede dankzij de initiatieven van professor dr. Frank Hutsebaut, wordt steeds meer onderzoek verricht naar

³⁸ Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

³⁹ Aanbeveling van de Raad van Europa nr. R(85)11 van 28 juni 1985 betreffende de positie van het slachtoffer in het kader van het strafrecht en de strafprocedure, aangenomen in 1985 door de Raad van Europa.

verkeersslachtofferschap⁴⁰. Slachtofferschap ten gevolge van moordzaken lijkt in België, in tegenstelling tot het buitenland, niet expliciet onderzocht te worden. Voorbeelden van onderzoeken binnen deze thematiek zijn studies naar de relatie tussen zelfmoord en moord (zoals familiedrama's) en de problematiek inzake euthanasie en of dit al dan niet een vorm is van medische moord (De Koning & Piette, 2014; Materstvedt & Magelssen, 2015). Systematische, Belgische empirische studies betreffende moordzaken en de gevolgen en behoeften van de desbetreffende nabestaanden werden niet teruggevonden.

Om de hierboven vermelde redenen zal de focus bij de gevolgen van slachtofferschap naar aanleiding van een levensdelict op drie onderzoeken liggen die expliciet relevant zijn voor het thema van de masterproef. Deze studies focussen immers op de gevolgen voor en behoeften van nabestaanden en hebben betrekking op zowel moord als doodslag. Het eerste onderzoek dat aan bod komt, is een onderzoek naar de noden, behoeften en ervaringen van (jonge) verkeersslachtoffers en hun naast- en nabestaanden (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Dit onderzoek werd uitgevoerd op vraag van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen en het Levenslijn Kinderfonds en betrof een kwalitatief onderzoek door middel van diepte-interviews waarbij getracht werd positieve en negatieve ervaringen in kaart te brengen opdat aanbevelingen voor de praktijk voorgesteld zouden kunnen worden. Een ander onderzoek dat meermaals aan bod komt, is het boek 'Zonder afscheid' van Wim Geysen (Geysen, 2007). Deze auteur heeft, in nauwe samenwerking met de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, interviews gehouden met nabestaanden van een dodelijk verkeersongeval. Naast deze twee Belgische onderzoeken, werd ook een Nederlands longitudinaal onderzoek opgenomen betreffende nabestaanden van slachtoffers van moord en doodslag in de periode 2008-2012 (Van Wijk et al., 2013). Deze laatste studie vormt een belangrijk tegengewicht voor de voormelde onderzoeken, aangezien deze specifiek focussen op (dodelijke) verkeersongevallen. Alhoewel de in deze literatuurstudie opgenomen onderzoeken disproportioneel focussen op doodslag in het verkeer, lijkt dit toch niet problematisch in functie van het doel van deze paragraaf. Er kunnen nuanceverschillen zijn aangaande het verschil tussen moord en doodslag, maar globaal gezien kunnen de gevolgen van een (dodelijk) verkeersongeval ook doorgetrokken worden naar een moordzaak en andersom. Tenslotte dient opgemerkt te worden dat (andere) internationale onderzoeken in de literatuurstudie opgenomen

⁴⁰ Dit blijkt ook uit een interview met professor dr. Frank Hutsebaut. Hij is één van de eerste academici die een onderzoek naar verkeersslachtofferschap heeft gevoerd in België, op vraag van Francis Herbert, medeoprichter van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, omdat dit een onderbelichte vorm van slachtofferschap bleek te zijn. Frank Hutsebaut heeft zich sindsdien, tezamen met de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, geëngageerd om meer aandacht op deze problematiek te vestigen (Frank Hutsebaut, 2016).

konden worden, maar er bewust geopteerd werd dit niet te doen. Het rechtssysteem en de opvangmogelijkheden in het buitenland kunnen immers zodanig verschillen, dat het moeilijk te bepalen is of en in welke mate de resultaten van dergelijke onderzoeken doorgetrokken kunnen worden naar de Belgische context. Waar toepasselijk werden wel meer algemene onderzoeken naar slachtofferschap opgenomen.

In deze paragraaf worden de gevolgen en behoeften naar aanleiding van slachtofferschap besproken. Vooreerst zullen de gevolgen besproken worden, waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen een primaire en secundaire victimisatie. Vervolgens zullen de behoeften, die mede naar aanleiding van deze gevolgen ontstaan, verder uitgediept worden.

3.1 Gevolgen levensdelicten

De gevolgen die slachtofferschap teweegbrengt zijn enerzijds van primaire aard (de gevolgen door het misdrijf zelf) en anderzijds van secundaire aard (Aertsen et al., 2002). Deze laatste gevolgen verwijzen naar de zogenaamde secundaire victimisatie, waarbij slachtoffers een bijkomende benadeling ervaren door de manier waarop zij behandeld worden. Alhoewel hierbij voornamelijk aan politie en justitie actoren gedacht wordt, kunnen ook verzekeringsmaatschappijen, de medische of hulpverleningssector, media en zelfs familieleden een secundaire victimisatie in de hand werken (Aertsen et al., 2002). Waar de primaire gevolgen dus het rechtstreekse gevolg zijn van het misdrijf, zijn de secundaire gevolgen voornamelijk te wijten aan de houding van allerhande actoren waarmee nabestaanden in aanraking komen. In deze paragraaf worden beide vormen van victimisatie achtereenvolgens besproken.

3.1.1 Primaire victimisatie

Op basis van wetenschappelijk onderzoek kunnen een aantal regelmatig voorkomende gevolgen van verkeersongevallen onderscheiden worden, namelijk emotionele en psychische gevolgen, lichamelijke gevolgen, maatschappelijke gevolgen, beroepsmatige implicaties, financiële gevolgen en praktische consequenties. Sommige onderzoeken verwezen ook naar de juridische gevolgen van dergelijke misdrijven (Aertsen et al., 2002; Aertsen & Hutsebaut, 2010; Creten, 2004). Bij uitbreiding kunnen deze gevolgen ook optreden in geval er sprake is van moord. Deze gevolgen zullen achtereenvolgens besproken worden. De praktische gevolgen zullen hierbij samen besproken worden met een aantal andere gevolgen die niet onder één van de vorige categorieën ondergebracht kunnen worden. De juridische gevolgen worden hier niet expliciet besproken omdat deze beter gekaderd kunnen worden binnen een (mogelijke) secundaire victimisatie, zoals de houding van de actoren binnen de strafrechtsketen.

3.1.1.1 Emotionele en psychische gevolgen

In eerste instantie zijn er emotionele en psychische (geestelijke) gevolgen. Nabestaanden van levensdelicten krijgen een (plotselinge) traumatische gebeurtenis te verwerken die hun leven ingrijpend verandert (Aertsen et al., 2002; Creten, 2004; Rassin, 2001). Hun psychisch welbevinden wordt aangetast. Vaak is er eerst sprake van ongeloof. De nabestaanden kunnen niet meteen geloven dat hun naaste overleden is. In dit opzicht is het vaak belangrijk om het lichaam te kunnen zien. Op die manier wordt het verlies erkend en kan het rouwproces aanvangen (Keirse, 2003). Andere (potentiële) gevolgen zijn stress, angst, schaamte, onzekerheid, woede, (langdurige) depressie en slapeloosheid (Aertsen & Hutsebaut, 2010; Aertsen et al., 2002; Creten, 2004)

Een belangrijk nadeel voor nabestaanden is het gevoel van machteloosheid (Aertsen, 2004). Iemand verliezen door een levensdelict zorgt voor een plotselinge shock (Cotur, 2012). Een (psychologisch) verschil met een overlijden ten gevolge van bijvoorbeeld een ziekte, bestaat er in dat nabestaanden van een dodelijk verkeersongeval (en bij uitbreiding ook moord), zich niet hebben kunnen voorbereiden op het overlijden en aldus geen afscheid hebben kunnen nemen (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Boosheid is één van de meest geuite gevoelens in dit opzicht. Nabestaanden vinden dat de dader hen onrecht heeft aangedaan en ervaren een intens verdriet (Van Wijk et al., 2013). De gevoelens die dergelijke gebeurtenis teweegbrengt, worden door één van de respondenten in het onderzoek van Geysen beschreven als een pingpongspel. De nabestaanden worden heen en weer geslagen en kunnen hun emoties zelf moeilijk in de hand houden (Geysen, 2007). De psychische gevolgen zijn dermate ernstig en slepen vaak zodanig lang aan, dat er sprake kan zijn van een ‘problematisch rouwproces’ (Van Wijk et al., 2013).

3.1.1.2 Lichamelijke gevolgen

In tweede instantie kunnen er lichamelijke gevolgen optreden (Aertsen & Hutsebaut, 2010). De fysieke integriteit kan aangetast worden door lichamelijke ongemakken en pijn, bijvoorbeeld ten gevolge van slaapproblemen en nachtmerries (Aertsen & Hutsebaut, 2010; Cotur, 2012).

3.1.1.3 Maatschappelijke gevolgen

In derde instantie zijn er maatschappelijke gevolgen. Deze gevolgen verwijzen enerzijds naar de relaties met de persoonlijke omgeving en anderzijds naar de contacten met de media (Cotur, 2012; Geysen, 2007).

De contacten tussen nabestaanden en diens (persoonlijke) omgeving kunnen op twee manieren bemoeilijkt worden. Ten eerste willen buitenstaanders soms niet met dergelijke gebeurtenis geconfronteerd worden, bijvoorbeeld omdat ze niet weten hoe ze met de situatie moeten omgaan. Familie, vrienden en kennissen durven hen dan al wel eens mijden (Geysen, 2007; Van Wijk et al., 2013). Ten tweede vertonen nabestaanden soms zelf mijdingsgedrag. Ze willen (en kunnen) niet altijd over het voorval praten en vermijden dan ook contact met anderen. Geleidelijk aan leren ze echter terug sociale contacten op te nemen (Van Wijk et al., 2013). Een ondersteunend netwerk van zowel familie als vrienden is dan ook belangrijk (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Naar aanleiding van dergelijk misdrijf treden soms echter familiale spanningen op, die zelfs tot een scheiding kunnen leiden. Dit zorgt voor een beperking van het sociaal netwerk. Daarnaast vindt regelmatig maatschappelijke banalisering plaats van verkeersmisdrijven, wat het rouwproces bemoeilijkt. De gevolgen van verkeersongevallen dienen bijgevolg meer erkend te worden (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Hierbij dient echter opgemerkt te worden dat, gezien het vergrote aantal recente vluchtmisdrijven dat in de media verschijnt, dergelijke ongevallen meer aandacht krijgen (Belga, 2016). De veroorzaker van een ongeval moet immers ter plaatse blijven en de hulpdiensten verwittigen (Cotur, 2012).

Belangstelling van de pers is een ander mogelijk gevolg van dergelijke gebeurtenissen. Contacten met de pers kunnen zowel voor- als nadelen met zich meebrengen. Het kan positief zijn voor nabestaanden om duidelijk te kunnen maken welke gevolgen zij ondervonden hebben, maar het verhaal kan ook anders in de media verschijnen dan de nabestaanden verwacht hadden en kan zelfs negatieve reacties uitlokken (Cotur, 2012). De media rapporteren niet altijd even genuanceerd, ofwel omdat ze sensatie opzoeken, ofwel omdat ze niet genoeg kennis hebben over de materie (D'Hondt, 2013). Alhoewel een kleine duiding langs de kant van de nabestaanden vaak reeds voldoende kan zijn om bepaalde veronderstellingen te ontkrachten, wordt deze kans hen vaak niet geboden (Geysen, 2007).

3.1.1.4 Beroepsmatige gevolgen

In vierde instantie kunnen implicaties op het beroepsmatige leven optreden. Vele nabestaanden kunnen gedurende lange tijd niet terugkeren naar hun werkplaats of willen van functie veranderen (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Niet alleen beroepsmatige gevolgen kunnen in dit opzicht opgemerkt worden, ook andere activiteiten kunnen beïnvloed worden door dergelijke gebeurtenis. Zo kan het voor de nabestaanden in kwestie moeilijk zijn een voordien uitgeoefende activiteit terug op te nemen, zoals het volgen van een danscursus (Geysen, 2007).

Dit kan onder meer ingegeven worden door de wil van de nabestaande om kennissen te mijden om niet te hoeven praten over het gebeurde (Van Wijk et al., 2013).

3.1.1.5 Financiële gevolgen

In vijfde instantie zijn ook financiële gevolgen mogelijk. Zelfs wanneer een schadevergoeding uitgesproken wordt, blijkt deze vaak immers ontoereikend om alle kosten te vergoeden (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Indien een verkeersongeval veroorzaakt werd door onoplettendheid of een fout van de autobestuurder, dient deze persoon de schade te vergoeden (burgerlijke aansprakelijkheid). Slachtoffers of nabestaanden dienen beroep te doen op bijvoorbeeld een geneesheer (betreffende lichamelijke schade) of autodeskundigen (inzake materiële schade aan een voertuig) om de schade te bepalen (Cotur, 2012).

3.1.1.6 Andere gevolgen

Tot slot kunnen levensdelicten, naast de meer voor de hand liggende gevolgen, nog een aantal andere gevolgen met zich meebrengen. Zo kunnen praktische gevolgen en persoonsveranderingen optreden.

Praktische gevolgen kunnen betrekking hebben op het moeten op de hoogte brengen van de begrafenisondernemer, verzekeringsmaatschappij(en), verenigingen en andere instanties van het overlijden van het desbetreffende slachtoffer. Vervolgens dienen ook bankverrichtingen en levensverzekeringen afgehandeld te worden (Cotur, 2012). Doordat de nabestaanden reeds vanaf het overlijden van de naaste geconfronteerd worden met allerlei zaken die op dat moment banaal lijken, hebben zij (aanvankelijk) niet de nodige tijd om het verlies te verwerken (Geysen, 2007).

Een ander gevolg in dit verband is dat nabestaanden soms het gevoel hebben dat zij na dergelijke gebeurtenis niet leven, maar geleefd worden (Geysen, 2007). Er worden hen vaak beperkingen of normeringen opgelegd, bijvoorbeeld wat betreft de uitvaart van het slachtoffer. Alhoewel het belangrijk is dat nabestaanden de begrafenis of crematie vorm kunnen geven zoals zij dit zelf willen of zoals het slachtoffer dit gewild zou hebben, stuiten zij vaak op verontwaardiging van naasten of kennissen.

Tot slot werden kort ook een aantal mogelijke persoonsveranderingen opgemerkt. Zo kunnen ouders na het verliezen van een kind ten gevolge van een verkeersongeval een meer (over)bezorgde houding aannemen ten aanzien van hun andere kinderen (Aertsen & Hutsebaut,

2010). Daarnaast nemen nabestaanden vaak een wantrouwigere houding aan ten opzichte van anderen (Cotur, 2012).

3.1.2 Secundaire victimisatie

Naast de hierboven beschreven primaire gevolgen kunnen ook een aantal secundaire gevolgen geïdentificeerd worden (Aertsen & Hutsebaut, 2010). De manier waarop de verschillende politionele, justitiële en hulpverleningsactoren met nabestaanden omgaan, heeft een invloed op een eventuele secundaire victimisatie. De omzendbrief ‘Waardig afscheid nemen’⁴¹ stelt uitdrukkelijk dat de tussenkomst van deze actoren respectvol dient te gebeuren opdat secundaire victimisatie vermeden kan worden. Zo wordt gesteld dat de gehanteerde terminologie zorgvuldig gekozen dient te worden en afgestemd moet zijn op de doelgroep. Deze omzendbrief wil de waardigheid van de overledene verzekeren en inzetten op een adequate hulpverlening aan nabestaanden. In deze paragraaf worden de verschillende actoren besproken waarmee nabestaanden in contact (kunnen) komen en die al dan niet een secundaire victimisatie in de hand kunnen werken.

3.1.2.1 Politie

Wat betreft de politiediensten zijn voornamelijk de eerste contacten het belangrijkste, namelijk de slechtnieuwsmelding en de contacten op de plaats van het misdrijf (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Dit wil echter niet zeggen dat latere contacten niet met de nodige zorg en empathie dienen te gebeuren. Politieambtenaren dienen betrokkenheid te tonen en praktische hulp aan te bieden, bijvoorbeeld vervoer naar de plaats delict en/of het ziekenhuis. Nabestaanden moeten ook de mogelijkheid krijgen om waardig afscheid te kunnen nemen. Zij dienen hierbij zelf te kunnen kiezen of ze het slachtoffer al dan niet willen zien.

Uit onderzoek naar politionele slachtofferbejegening blijkt dat uiteenlopende ervaringen kunnen optreden (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Enerzijds zijn er heel positieve ervaringen (persoonlijk contact, goede informatieverstrekking en praktische hulpverlening), anderzijds zijn er eerder negatieve ervaringen (zoals het niet naleven van gemaakte afspraken). In dit opzicht is het belangrijk dat politieambtenaren voldoende tijd nemen voor het slachtoffer, het gebeurde ernstig nemen en praktische hulp voorzien. Vaak zal professionele begeleiding

⁴¹ Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

aangewezen zijn, maar het is vooreerst belangrijk dat slachtofferbejegenaars de nabestaanden goed opvangen. Dit kan het verwerkingsproces immers positief beïnvloeden. Een slechte opvang kan het verwerkingsproces dan weer net vertragen of bemoeilijken. Hierbij dient eveneens aandacht besteed te worden aan nabestaanden die bijvoorbeeld tevens getuige zijn. Wanneer zij overhoord worden, moet rekening gehouden worden met hun emoties (Aertsen et al., 2002; Creten, 2004).

3.1.2.2 Medische hulpverlening

Nabestaanden van levensdelicten komen onvermijdelijk in contact met medisch personeel zoals dokters, chirurgen en verplegend personeel. Deze actoren dienen tevens respect voor het slachtoffer en nabestaanden op te brengen. Duidelijke communicatie is hierbij uitermate belangrijk (Aertsen et al., 2002; Aertsen & Hutsebaut, 2010). Het is echter niet steeds mogelijk om een weloverwogen schatting te maken van de overlevingskansen of de mogelijke gevolgen. Positief is wel dat in de praktijk vaak rekening gehouden wordt met de wensen van nabestaanden inzake orgaandonatie (Cotur, 2012). Aangezien beide aspecten hiervoor reeds besproken werden, worden deze hier niet meer verder uitgediept.

3.1.2.3 Justitie

De behandeling door justitiële actoren heeft eveneens een invloed op het verwerkingsproces van nabestaanden. Hier kan, zoals ook bij de hierboven besproken diensten, het belang opgemerkt worden van een correcte, respectvolle behandeling, evenals informatieverlening (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Persoonlijk contact met magistraten wordt geapprecieerd. Dit geeft nabestaanden immers het gevoel als een volwaardige partij beschouwd te worden. Francis Herbert, medeoprichter van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, getuigt echter dat vele families na een gerechtelijk onderzoek nog meer negatieve gevoelens ervaren dan ervoor. Hij hamert op het belang van een empathische houding van juristen en andere actoren waarmee nabestaanden in contact komen. Naast een technische vorming, is een empathische vorming volgens hem eveneens belangrijk (Herbert, 2013). Empathie wordt, vooral wat betreft rechters, vaak (ten onrechte) gelijkgesteld met een schending van de objectiviteit en neutraliteit. Het dient echter opgemerkt te worden dat een respectvolle en empathische houding van de rechter geen invloed heeft op de schuldvraag of straftoemeting (D'Hondt, 2013). Dergelijke houding heeft bijgevolg geen impact op diens professionaliteit.

Uit een kwalitatief onderzoek dat werd gevoerd bij politieparketten, die verantwoordelijk zijn voor het afhandelen van verkeersongevallen, werden een aantal algemene conclusies getrokken

met betrekking tot de behandeling van verkeerslachtoffers en hun nabestaanden (Broucker & Defever, 2009). Het werd positief bevonden dat de dienst Slachtofferonthaal zich in hetzelfde gebouw als de politieparketten bevindt. Dit zorgt immers voor een nauwere samenwerking. Naast de hierboven vermelde noodzaak aan correcte informatie, is het tevens belangrijk dat deze informatie begrijpbaar is. Taalgebruik is hierbij een belangrijke factor. Daarnaast bleek dat, wanneer nabestaanden geen beroep deden op een justitieassistent, zij hun dossier moesten inkijken op de griffie van het parket. Hier zijn vaak echter geen afzonderlijke ruimten voorzien, waardoor ze het dossier soms rechtstaand moeten inkijken. Uit dit onderzoek bleek eveneens dat de meeste rechters nabestaanden het woord geven in de rechtbank en geduldig naar hen luisteren. Tot slot werd gesteld dat de behandeling van nabestaanden van slachtoffers kan verschillen naargelang het politieparket waar zij terechtkomen (Broucker & Defever, 2009).

3.1.2.4 Psychosociale hulpverlening

Wat betreft psychosociale hulpverlening kunnen verschillende diensten onderscheiden worden, waaronder de dienst Slachtofferhulp en zelfhulpgroepen zoals de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen en de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind (Ponsaers & Vynckier, 2012). Al deze diensten dienen een correcte houding aan te nemen ten aanzien van nabestaanden in functie van het voorkomen van een eventuele secundaire victimisatie. Hulpverleningsinstanties onderkennen echter niet altijd de specifieke gevolgen van een bepaalde situatie van slachtofferschap (Aertsen et al., 2002; Van Dijk, 2009). Indien nodig dient beroep gedaan te worden op gespecialiseerde diensten, in het kader van een therapie of behandeling (Creten, 2004). Aangezien deze diensten hierboven reeds uitvoerig besproken werden, zal er hier niet dieper op ingegaan worden.

3.1.2.5 Maatschappelijke reactie

Zoals hierboven reeds besproken, kunnen zowel de contacten met de (directe) omgeving als met de media moeilijk verlopen (Aertsen et al., 2002; Geysen, 2007). Verkeersongevallen worden vaak als taboe aanzien waardoor nabestaanden gestigmatiseerd kunnen worden. Een ander pervers gevolg kan de ongenueanceerde beeldvorming van de media zijn (Aertsen et al., 2002; Cotur, 2012). Deze maatschappelijke reacties kunnen dus enerzijds voor een vorm van uitsluiting uit het maatschappelijke leven zorgen doordat de sociale relaties drastisch teruggedrongen worden, en anderzijds kan het net tot negatieve relaties leiden met de media of ongemakkelijke gesprekken met de omgeving. Dit maakt dat ook op maatschappelijk vlak een secundaire victimisatie kan optreden.

3.1.2.6 Andere actoren

Hierboven werden nog een aantal andere actoren aangehaald die een belangrijke rol kunnen spelen in het verwerkingsproces van nabestaanden van levensdelicten, waaronder begrafenisondernemers en verzekeringsmaatschappijen (Aertsen et al., 2002; Creten, 2004). Deze beroepsgroepen dienen eveneens een correcte houding aan te nemen ten aanzien van deze personen en hen bijvoorbeeld op de hoogte te stellen van de mogelijkheid tot het invoeren van een thanatopractor⁴². Deze actoren werden bij de bespreking van de slachtofferzorg reeds voldoende besproken.

3.1.3 Individuele beleving

Nabestaanden van levensdelicten zijn een kwetsbare slachtoffergroep (Van Wijk et al., 2013). Dergelijke gebeurtenis brengt, naast het verlies van een naaste, nog een aantal andere gevolgen teweeg en dit op verschillende domeinen. Deze gevolgen lopen allemaal door elkaar, waardoor het verwerkingsproces bemoeilijkt kan worden (Geysen, 2007). Verwerking verwijst hierbij naar het proberen begrijpen van het gebeurde en dit een plaats kunnen geven. Dit is echter een heel persoonlijk proces, afhankelijk van onder meer de persoonlijkheid van de nabestaande, diens stressbestendigheid en andere levenservaringen, evenals de persoonlijke omgeving waar de nabestaande al dan niet beroep op kan doen (Cotur, 2012; Creten, 2004). Vaak wordt uiteindelijk in termen van ‘voor’ en ‘na’ die bepaalde gebeurtenis gesproken.

Uit onderzoek blijkt dat er na een (dodelijk) verkeersongeval een aantal verschillende periodes in het rouwproces opgemerkt kunnen worden (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Deze fasen kunnen naar analogie ook voorkomen ten gevolge van een moordzaak. Vooreerst is er, onmiddellijk na de traumatische gebeurtenis, een shocktoestand. De nabestaanden krijgen onverwacht nieuws, zijn verward en vertonen ongeloof. De periode vanaf de slechtnieuwsmelding tot aan de uitvaartplechtigheid is een drukke periode. Het besef dringt dan vaak nog niet tot de nabestaanden door omdat zij een heel aantal (praktische) zaken moeten regelen. Nadien begint echter door te dringen dat het slachtoffer overleden is en kunnen er een aantal drastische gevolgen optreden, gaande van primaire tot secundaire gevolgen (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Ondanks dat een aantal algemene fasen in het rouwproces van nabestaanden opgemerkt kunnen worden, blijft dit nog steeds een individueel gegeven. Het is dan ook onmogelijk te voorspellen

⁴² Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

hoeveel tijd een nabestaande nodig heeft om het gebeurde een plaats te kunnen geven. De snelheid van rouwen hangt onder meer af van de relatie met de overleden persoon, de steun die nabestaanden krijgen van de omgeving en de wijze waarop het overlijden ter kennis gebracht wordt (Keirse, 2003).

In deze paragraaf werden een aantal algemene gevolgen besproken waarmee nabestaanden mogelijks in contact kunnen komen. Desalniettemin is het belangrijk op te merken dat niet alle nabestaanden met dezelfde gevolgen geconfronteerd worden. Daarnaast is de beleving van (de gevolgen van) dergelijke traumatische gebeurtenis een individueel gegeven. Zo is de perceptie van de situatie belangrijk voor het (eventueel) ervaren van een secundaire victimisatie (Aertsen & Hutsebaut, 2010; Creten, 2004). Verschillende nabestaanden kunnen dezelfde situatie op een andere wijze interpreteren, wat mee bepaalt of zij zich al dan niet voor een tweede maal slachtoffer voelen.

3.2 Behoeften

Slachtoffers van alle soorten delicten hebben verscheidene behoeften, die variëren naargelang het type delict. Dit blijkt ook uit een Nederlandse systematische literatuurstudie naar behoeften van slachtoffers, uitgevoerd door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), in samenwerking met de Universiteit van Tilburg. De door slachtoffers gerapporteerde behoeften konden in dit onderzoek in het algemeen in meerdere categorieën ingedeeld worden, namelijk emotionele en psychische behoeften, behoeften inzake het strafproces (en daaraan gekoppeld ook een informatiebehoefte), financiële behoeften en andere behoeften (Ten Boom & Kuijpers, 2007; Ten Boom & Kuijpers, 2008; Van Wijk et al., 2013). Deze behoeften zullen achtereenvolgens besproken worden in deze paragraaf.

3.2.1 Emotionele en psychische behoeften

De emotionele en psychische behoeften hebben betrekking op opvang, zorg, steun en erkenning van het gebeurde (Ten Boom & Kuijpers, 2008). Nabestaanden van een moordzaak hebben vaak niet alleen meer, maar ook specifiekere behoeften dan slachtoffers van minder ernstige delicten. Ze moeten ergens terecht kunnen met hun verhaal en dienen de noodzakelijke opvang en (emotionele) ondersteuning te verkrijgen. Zoals reeds meermaals aangehaald, vertoont de directe omgeving wel eens mijdingsgedrag om het gespreksonderwerp te ontwijken. Er over praten met leden van de familie is daarenboven ook niet steeds eenvoudig, aangezien zij hetzelfde hebben meegemaakt. In dit opzicht kan een externe gesprekspartner zeker een meerwaarde betekenen (Cotur, 2012; Ten Boom & Kuijpers, 2007).

Erkenning van het gebeurde blijkt hierbij een heel belangrijke factor te zijn. Vaak vinden nabestaanden echter dat ze niet voldoende erkend worden (Aertsen et al., 2002; Creten, 2004; Ten Boom & Kuijpers, 2007).

3.2.2 Behoeften inzake het strafproces

De behoeften inzake het strafproces zijn gekoppeld aan een respectvolle behandeling, rechtsbijstand, een zeg hebben in het strafproces (gehoord worden), een behoorlijke informatieverstrekking, het bekomen van herstel en de wens al dan niet deel te nemen aan een daderslachtofferontmoeting (Ten Boom & Kuijpers, 2007; Ten Boom & Kuijpers, 2008). Daderslachtofferontmoetingen worden in de paragraaf ‘Herstelbemiddeling’ uitvoerig besproken.

Alhoewel slachtoffers in het algemeen niet altijd voorstander zijn van een strengere straf, willen nabestaanden vaak wel een meer punitieve reactie, zodat deze reactie in verhouding staat tot het toegebrachte leed en dit bijdraagt tot maatschappelijke erkenning. Soms staat dergelijke reactie ook in het teken van de bescherming van de maatschappij (Aertsen, 2010; Aertsen et al., 2002). Het duurt doorgaans lang alvorens een vonnis bereikt wordt, maar uit onderzoek blijkt dat pas dan de echte rouwverwerking begint (Van Wijk et al., 2013).

Slachtoffers moeten de mogelijkheid krijgen om hun gevoelens te uiten in het strafproces. Hierbij kan een verschil opgemerkt worden tussen een moordzaak en een (dodelijk) verkeersongeval (Geysen, 2007). Waar een moordzaak wordt afgehandeld in een assisenproces waarbij de slachtoffers de kans krijgen een getuigenis af te leggen over wat ze hebben meegemaakt, wordt die kans doorgaans niet geboden wanneer het om een dodelijk verkeersongeval gaat (Geysen, 2007). Uit het onderzoek van Broucker & Defever (2009) blijkt echter dat ook politierechters vaak het woord geven aan nabestaanden van dodelijke verkeersongevallen (Broucker & Defever, 2009).

3.2.3 Financiële behoeften

Financiële behoeften zijn geassocieerd met financiële hulp en het aanvragen van dergelijke hulp (Ten Boom & Kuijpers, 2008). Alhoewel schadevergoedingen vaak ontoereikend zijn, kan dit toch een belangrijk aspect zijn bij het verwerken van het gebeurde. Er gaat immers ook een symbolische waarde van uit (Aertsen & Hutsebaut, 2010). Indien nabestaanden of slachtoffers beschikken over een rechtsbijstandsverzekering, kunnen zij hulp krijgen van een advocaat en worden de kosten van deze advocaten, gerechtelijke procedures en (de meeste) expertises

vergoed. Dergelijke verzekering zit meestal vervat in de auto- dan wel familiale verzekering (Cotur, 2012).

3.2.4 Andere behoeften

Andere behoeften hebben voornamelijk betrekking op hulp bij formaliteiten zoals papierwerk, medische hulp en verzorging (Ten Boom & Kuijpers, 2008). Deze behoeften hangen voor een deel samen met de praktische gevolgen zoals hierboven beschreven. De begrafenisondernemer, verzekeringsmaatschappijen en andere instanties dienen op de hoogte gesteld te worden van het overlijden en verzekeringskwesties dienen in orde gebracht te worden, waardoor het rouwproces eigenlijk tijdelijk uitgesteld wordt (Aertsen et al., 2002; Cotur, 2012). Het is dan ook een meerwaarde indien nabestaanden voor dergelijke praktische zaken beroep kunnen doen op familie, vrienden of professionele actoren.

3.2.5 Besluit

De hier opgesomde behoeften zijn individuele behoeften die verschillen naargelang de situatie en de nabestaande zelf. Het is bijgevolg zeer moeilijk om conclusies te trekken uit behoeftenonderzoek (Aertsen, 2010). Er kan echter wel gesteld worden dat nabestaanden van levensdelicten specifieke behoeften hebben ten opzichte van slachtoffers van andere delicten (Ten Boom & Kuijpers, 2008).

In welke mate het vervullen van deze behoeften bijdraagt aan het herstel van slachtoffers, is nog maar weinig onderzocht in de criminologie. In de psychologie is dit echter wel reeds onderzocht, waaruit blijkt dat slachtoffers vooral nood hebben aan meermalige contacten. Een eenmalig gesprek met een hulpverlener zou niet voldoende (of soms zelfs negatief) kunnen zijn (Ten Boom & Kuijpers, 2007). Onderzoek naar herstelrechtspraktijken heeft ook reeds plaatsgevonden, bijvoorbeeld inzake het effect van ontmoetingen tussen daders en slachtoffers en het aanbieden van excuses. Wat betreft de impact hiervan op slachtoffers is dit onderzoek echter nog zeer beperkt. Dergelijke praktijken zouden volgens onderzoek kunnen helpen om het delict een plaats te geven, maar kunnen ook leiden tot secundaire victimisatie, onder meer omdat de ontmoeting negatieve effecten teweeg kan brengen of het slachtoffer niet de kans krijgt de dader te ontmoeten (Ten Boom & Kuijpers, 2007). Aangezien herstel voor nabestaanden van levensdelicten een belangrijk aspect is van hun verwerkingsproces, wordt in de volgende paragraaf dieper ingegaan op het herstelrecht.

3.3 Herstelrecht

Herstelrecht ('restorative justice') is volgens Tony Marshall een proces. Alle partijen komen samen om gezamenlijk naar een oplossing te zoeken, om samen te bepalen wat de implicaties voor de toekomst zijn en welk antwoord hier het beste aan geboden kan worden (L. Walgrave, 2000). Herstelrecht wordt vaak in verband gebracht met slachtofferdaderbemiddeling. In België duurde het tot het einde van de jaren '80 tot de eerste bemiddelingsinitiatieven ontstonden, en wel in de bijzondere jeugdzorg. In 1993 kwam het project 'Herstelbemiddeling' tot stand in Leuven. Dit project richtte zich op meer ernstige misdrijven, gepleegd door meerderjarige daders (Aertsen, 2012). De onderzoekers wilden nagaan in welke mate het mogelijk was slachtofferdaderbemiddeling toe te passen bij deze meer ernstige misdrijven (Aertsen, 2004). De bedoeling was om communicatie tussen de verschillende partijen mogelijk te maken met behulp van een neutrale bemiddelaar. Uit dit onderzoek bleek dat bemiddeling een meerwaarde kon betekenen bij deze (ernstige) misdrijven (Alba, 2015).

In 1999 werd vzw Suggnomè (Forum voor Herstelrecht en Bemiddeling) opgericht, waarbinnen deze bemiddelaars gekaderd kunnen worden. Sinds 2005 heeft het project 'Herstelbemiddeling' een wettelijke basis en ondertussen wordt het toegepast in alle gerechtelijke arrondissementen van België. Hiertoe werden de vzw's Suggnomè (Vlaanderen) en Médiante (Wallonië) erkend als bemiddelingsdiensten (Alba, 2015; Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid, 2016).

3.3.1 Slachtofferdaderbemiddeling

Een belangrijke organisatie inzake herstelrecht is de hierboven vermelde vzw Suggnomè. Deze instantie probeert een kwaliteitsvol bemiddelingsaanbod tussen slachtoffers en daders aan te bieden, waarbij de directe omgeving eveneens betrokken kan worden. De organisatie doelt hiermee op een actievere participatie en communicatie tussen de betrokkenen van een misdrijf, zodat zij bijvoorbeeld kunnen communiceren over de beleving, betekenis en gevolgen van het gepleegde of ondergane misdrijf (Suggnomè, 2015). Een cruciaal werkingsprincipe van herstelbemiddeling is vrijwilligheid. Dit is immers noodzakelijk opdat de noden van alle partijen vervuld kunnen worden (Elijaerts & Bitoune, 2001; Lauwaert, 2009).

De organisatie Suggnomè houdt zich bezig met slachtofferdaderbemiddeling tussen meerderjarige daders, slachtoffers en alle personen die een direct belang hebben in een bepaald dossier (bijvoorbeeld getuigen of de directe omgeving). Doelstelling van de bemiddeling is om het conflict, dat aan de oorsprong van het misdrijf lag, terug te geven aan de betrokken partijen. Bij de gerechtelijke procedure is er immers weinig ruimte voor de personen zelf.

De bemiddeling betreft een participatief proces, waarbij de communicatie zowel direct als indirect kan verlopen. Slachtofferdaderbemiddeling is complementair aan het strafproces en leidt niet tot verval van strafvordering. Desalniettemin kan dergelijke bemiddeling voordelen opleveren voor beide partijen. De dader kan een boodschap overbrengen, het slachtoffer kan antwoorden verkrijgen op vragen die in de strafprocedure zelf onbeantwoord zouden blijven. Op deze manier kan herstel nagestreefd worden (Suggnomè Leuven, 2016)⁴³.

Nabestaanden kunnen op verschillende manieren geïnformeerd worden over de mogelijkheid tot dergelijke bemiddeling, maar vooral het parket speelt hierin een voortrekkersrol. Toch is het belangrijk dat betrokken partijen voortdurend, doorheen het hele strafproces (vanaf politie tot aan de strafuitvoering), geïnformeerd worden over de mogelijkheid tot slachtofferdaderbemiddeling. Dit is immers een individueel gegeven en de noden van deze personen kunnen gaandeweg veranderen (Suggnomè Leuven, 2016).

De vraag kan echter gesteld worden in welke mate nabestaanden van levensdelicten bereid zijn om deel te nemen aan dergelijke slachtofferdaderbemiddeling. In dit verband kunnen een aantal studies aangehaald worden. Zo blijkt uit een grootschalige enquête dat slechts 25% van de bevraagde burgers bij ernstige geweldsmisdrijven de voorkeur zou geven aan een buitengerechtelijke afhandeling (Aertsen, 2004). Uit een kwantitatief onderzoek naar de gevolgen van onder meer slagen en verwondingen van de onderzoeksgroep Penologie en Victimologie aan de Koninklijke Universiteit Leuven, bleek dat de meerderheid van de respondenten, namelijk 53% van de slachtoffers (en maar liefst 70% van de geweldslachtoffers), vond dat de dader het voorval niet goed kon maken door het traumatiserende karakter van de geweldpleging (Aertsen, 2004). Slachtoffers van gewelddelicten blijken minder geneigd te zijn toe te stemmen met een slachtofferdaderbemiddeling dan slachtoffers van vermogensdelicten. Levensdelicten zijn echter nog een stap verder dan bijvoorbeeld slagen en verwondingen, waardoor de vraag rijst of slachtofferdaderbemiddeling hier wel wenselijk is. Sommige slachtoffers willen de dader immers niet ontmoeten, bijvoorbeeld omdat ze vrezen opnieuw een pijnvolle ervaring te moeten doorstaan of omdat ze dergelijk gesprek niet zinvol vinden (Aertsen, 2004). Uit een bevraging van politieparketten blijkt dat herstelbemiddeling bij verkeersdelicten reeds toegepast wordt, maar dit eerder beperkt gebeurt (Broucker & Defever, 2009). De slachtoffers of nabestaanden willen hierbij vooral weten wat er nu precies gebeurd is en ingelicht worden over details. Dat slachtoffers vooral informatie willen verkrijgen over het misdrijf, blijkt ook uit een Duits

⁴³ Interview met Pieter Verbeeck van de dienst Suggnomè te Leuven op 9 februari 2016.

longitudinaal onderzoek. Hagemann (1991) voerde een onderzoek uit bij 24 slachtoffers van slagen en verwondingen en inbraak, waarbij verschillende verwerkingsmechanismen van slachtoffers in verband met hun voorkeur voor bemiddeling onderzocht werden. Hieruit bleek dat de interesse voor bemiddeling groter was indien de motieven van de dader onzeker waren (Aertsen, 2004).

3.3.2 Minnelijke schikking en bemiddeling in strafzaken

Schadeherstel kan ook plaatsvinden door middel van een minnelijke schikking⁴⁴ of bemiddeling in strafzaken⁴⁵. Dit zijn formele afhandelingswijzen waarbij, indien aan de voorwaarden voldaan werd, de strafvordering vervalt (Aertsen, 2004). De bemiddeling in strafzaken kent meerdere modaliteiten, zoals het volgen van een geneeskundige behandeling, het uitvoeren van dienstverlening of het volgen van een bepaalde vorming, maar het is vooral het vergoeden of herstellen van de schade dat rechtstreeks betrekking heeft op het slachtoffer (Aertsen, 2004). Een minnelijke schikking of bemiddeling in strafzaken is geen recht. De procureur des Konings kan dergelijke buitengerechtelijke afhandeling voorstellen indien hij van oordeel is dat, in concreto, geen gevangenisstraf van meer dan twee jaar gevorderd dient te worden (Van den Wyngaert & De Smet, 2014). Aan deze vereiste is in het geval van een moordzaak niet voldaan⁴⁶. Uit een infosessie met de dienst Bemiddeling in strafzaken te Gent bleek dat deze dienst doorgaans niet werkt met verkeersongevallen. Deze zijn vaak immers onopzettelijk (politierichtbank) en deze dienst werkt voornamelijk met correctionele dossiers (Dienst Bemiddeling in strafzaken Gent, 2016)⁴⁷. De bemiddeling in strafzaken zal bijgevolg niet verder besproken worden binnen deze masterproef.

4. Procedurele rechtvaardigheidstheorie

Uit de Belgische Justitiebarometer blijkt dat mensen die reeds persoonlijk in aanraking gekomen zijn met justitie, deze instantie vaak negatiever beoordelen (De Mesmaecker, 2009). Daarnaast kunnen (soms onrealistische) verwachtingen die personen hebben ten opzichte van deze instanties een invloed hebben op de beoordeling ervan. Als deze actoren niet aan hun verwachtingen kunnen voldoen, kan het oordeel negatiever zijn (De Mesmaecker, 2009).

⁴⁴ Art. 216bis Sv.

⁴⁵ Art. 216ter Sv.

⁴⁶ Art. 394 Sw., art. 395 Sw. en art. 396 Sw.

⁴⁷ Deze informatie werd bekomen door het bijwonen van een uiteenzetting van de procedure bemiddeling in strafzaken door de dienst Bemiddeling in strafzaken te Gent op 18 februari 2016. Aansluitend konden (individuele) vragen gesteld worden.

De procedurele rechtvaardigheidstheorie stelt dat de kenmerken en beleving van de gerechtelijke procedure, naast het resultaat zelf, een belangrijke invloed hebben op een al dan niet rechtvaardige beleving van die procedure (Van Velthoven, 2011). Procedurele rechtvaardigheid stelt dat de kenmerken van de procedure een significant belang hebben. Volgens deze theorie leidt een rechtvaardige(re) procedure tot een beter oordeel over het rechtsgebeuren. Zo zou een negatieve beslissing beter aanvaard worden als rechtvaardige procedures gehanteerd werden en vergroten rechtvaardige procedures de kans dat de burger de wet naleeft. Onrechtvaardige procedures kennen dan weer een negatief effect, namelijk minder bereidheid tot het naleven van de wet (De Mesmaecker, 2009; Hough, Jackson, & Bradford, 2014; Hough, Jackson, Bradford, Myhill, & Quinton, 2010; Jackson et al., 2011; Tyler, 2003; Tyler et al., 2007; Van Damme, 2013).

Hierbij dient echter het onderscheid tussen objectieve en subjectieve procedurele rechtvaardigheid benadrukt te worden (De Mesmaecker, 2009). Objectieve procedurele rechtvaardigheid houdt verband met juridische rechtvaardigheid, namelijk de mate waarin procedures aan de vooropgestelde standaarden beantwoorden (bijvoorbeeld onpartijdigheid). De procedurele rechtvaardigheidstheorie heeft echter betrekking op subjectieve procedurele rechtvaardigheid. Deze vorm van rechtvaardigheid betreft kenmerken van de procedure waardoor deze al dan niet als eerlijk en rechtvaardig ervaren wordt door de rechtzoekenden, zoals de tevredenheid van de betrokkenen (De Mesmaecker, 2009; Leventhal, 1980). Het is aldus de perceptie van al dan niet rechtvaardigheid die in het kader van de procedurele rechtvaardigheidstheorie belangrijk is.

4.1 Beoordelingscriteria

Thibaut en Walker (1975) onderzochten als eersten het belang van de beleving die uitging van een gerechtelijke procedure (Van Velthoven, 2011). Zij focusten op inspraak in de procedure (*process control*) en de besluitvorming (*decision control*) en gingen na in welke mate de tevredenheid over de afhandeling van een conflict beïnvloed werd door de eerlijkheid doorheen deze afhandeling (Tyler, 1988). Dit vormde de aanleiding voor een groot aanbod aan onderzoek naar procedurele rechtvaardigheid (Tyler & Bies, 2015). Voortwerkend op het onderzoek van Thibaut en Walker, onderscheidde Leventhal (1980) zes belangrijke criteria die een invloed hebben op de beoordeling van de (rechtvaardigheid van de) justitiële procedure (Leventhal, 1980; Tyler, 1988). In eerste instantie is er *consistency* (Leventhal, 1980; Lind & Tyler, 1988; Tyler, 1988; Van Velthoven, 2011). Dit criterium stelt dat de procedure doorheen de tijd en voor verschillende personen op gelijke wijze toegepast dient te worden. In tweede instantie is

er *bias suppression*, wat verwijst naar de neutraliteit van de persoon die beslissingen moet nemen. Deze moet immers vrij zijn van vooroordelen (Leventhal, 1980; Lind & Tyler, 1988; Tyler, 1988; Van Velthoven, 2011). De persoon die de beslissing dient te nemen, mag geen specifieke interesse hebben in één bepaald resultaat. Alle standpunten moeten op een gelijkwaardige manier overwogen worden. In derde instantie dient nauwkeurige informatie gehanteerd te worden zodat fouten vermeden kunnen worden. Dit criterium wordt *accuracy of information* genoemd (Leventhal, 1980; Lind & Tyler, 1988; Tyler, 1988; Van Velthoven, 2011). Procedures worden immers als onrechtvaardig beschouwd als de keuzes gebaseerd zijn op inaccurate informatie. Goede informatie is noodzakelijk, eventueel kunnen ook experts betrokken worden. In vierde instantie is er nood aan *correctability*, namelijk de mogelijkheid om beroep aan te tekenen indien een onjuiste beslissing werd genomen (Leventhal, 1980; Lind & Tyler, 1988; Tyler, 1988; Van Velthoven, 2011). Beroepsmogelijkheden zijn noodzakelijk om eventueel onjuiste beslissingen recht te zetten. Dit draagt bij tot een meer rechtvaardige ervaring. In vijfde instantie is er *representation* (Leventhal, 1980; Lind & Tyler, 1988; Tyler, 1988; Van Velthoven, 2011). Dit kenmerk stelt dat de belangen en waarden van alle betrokkenen aan bod dienen te komen. Alle standpunten dienen in rekening gebracht te worden en elke belanghebbende dient voldoende aandacht te krijgen (Van den Bos, 2007). In zesde instantie is er, tot slot, *ethicality* (Leventhal, 1980; Lind & Tyler, 1988; Tyler, 1988; Van Velthoven, 2011). Het besluitvormingsproces dient volgens dit criterium in overeenstemming te zijn met de morele en ethische waarden van de betrokkenen. De procedure moet tegemoetkomen aan de persoonlijke standaarden, waarden en normen van de betrokkenen, ethische principes en moraliteit. Dit criterium houdt bijvoorbeeld in dat omkoping en misleiding afwezig zijn en het recht op privacy gerespecteerd wordt (Lind & Tyler, 1988).

Het beoordelingsproces van de rechtvaardigheid van een instantie is dus multidimensioneel. Aan welke van deze criteria het meeste belang wordt gehecht, is volgens Leventhal persoonlijk en kan variëren naargelang de situatie (Leventhal, 1980). Empirische testen van deze theorie tonen echter aan dat *consistency* toch als belangrijkste criterium ervaren wordt (Tyler, 1988).

4.2 Interactive justice

Zoals hierboven reeds gesteld kan een heel aanbod aan onderzoek naar procedurele rechtvaardigheid teruggevonden worden. In de literatuur waren dan ook nog andere onderverdelingen en aspecten terug te vinden met betrekking tot deze theorie. Zo spreken Lind en Tyler (1988) over *neutrality*, *trust* en *standing* (Van Velthoven, 2011). *Neutrality* houdt in dat de procedure objectief en onpartijdig dient te verlopen. *Trust* verwijst naar het vertrouwen

dat de beslisser uitstraalt. *Standing* heeft betrekking op het gevoel van de partijen dat zij als volwaardig lid van de groep worden beschouwd (Van Velthoven, 2011). Dit laatste aspect is een toevoeging op de indeling van Leventhal. Het verwijst in essentie naar de sociale status van de betrokkene. Deze sociale status wordt volgens Lind en Tyler bevestigd indien de persoon beleefd, waardig en respectvol behandeld wordt.

Bies en Moag (1986) hebben dit aspect nog verder uitgewerkt. Zij spreken over *interactive justice* en gaan er van uit dat, naast de kenmerken van de procedure, ook de interactie met de beslisser en diens houding een invloed uitoefenen op het rechtvaardigheidsoordeel (Tyler & Bies, 2015; Van Velthoven, 2011). Deze auteurs stellen dat de eerlijkheid in deze communicatie belangrijk is (Karriker & Williams, 2009). Vier aspecten dragen volgens hen bij aan een rechtvaardige interactie (Van Velthoven, 2011). Vooreerst is er *truthfulness*: de beslisser zorgt voor een open en eerlijke communicatie en laat zich door niemand misleiden. Ten tweede is er *respect*: de beslisser vermijdt onbeleefd en agressief gedrag. Ten derde is er *propriety*, namelijk de eis om ongepaste en partijdige opmerkingen achterwege te laten. Tot slot is er *justification*: genomen beslissingen worden voldoende toegelicht (Van Velthoven, 2011).

4.3 Dimensies rechtvaardigheid

Al deze aspecten kunnen uiteindelijk samengevat worden in vier dimensies van rechtvaardigheid (Van Velthoven, 2011). *Distributieve rechtvaardigheid* heeft betrekking op de rechtvaardigheid van uitkomsten die aan de burger toebedeeld worden (Van den Bos, 2007). Deze dimensie wordt in onderzoek vaak gemeten door te vragen naar de mate waarin het resultaat als eerlijk gepercipieerd wordt in verhouding tot andere mensen en de mate van eerlijkheid in vergelijking met datgene waar men recht op heeft. Het betreft dus voornamelijk de gepercipieerde rechtvaardigheid en eerlijkheid van de genomen beslissingen. *Procedurele rechtvaardigheid* verwijst naar de wil om gehoord te worden, een consistente toepassing van de procedure en de mogelijkheid om beroep in te stellen (Van Velthoven, 2011). Deze dimensie heeft betrekking op de manier waarop mensen behandeld worden. Hier wordt vaak naar gepeild door te vragen of de persoon in kwestie denkt of hij op dezelfde manier als anderen behandeld is geweest. Het gaat, met andere woorden, dus om de ervaren rechtvaardigheid en eerlijkheid bij de toepassing van procedures (Van den Bos, 2007). Een derde dimensie is deze van de *interpersoonlijke rechtvaardigheid*. Deze dimensie verwijst naar een respectvolle bejegening (Van Velthoven, 2011). Het gaat om de kwaliteit van de interactie tussen de burger en de instantie in kwestie. Deze dimensie wordt vaak gemeten door te vragen naar de vriendelijkheid en het respect van de behandeling, de mate waarin tijd vrijgemaakt werd voor de persoon in

kwestie en er naar hen geluisterd werd en of er sprake was van een onbevooroordeelde behandeling (Van den Bos, 2007). Tot slot wordt soms ook nog een dimensie *informatieve rechtvaardigheid* onderscheiden, die vooral betrekking heeft op communicatie en het verlenen van informatie (Van Velthoven, 2011). Een zorgvuldige en accurate informatievoorziening kan de perceptie van procedurele rechtvaardigheid immers beïnvloeden (Van den Bos, 2007). Slachtoffers blijken echter niet steeds over voldoende informatie te beschikken over het verloop van de rechtszitting, de onderscheiden rollen van de actoren,... (De Mesmaecker, 2009).

4.4 Herstelbemiddeling getoetst in de praktijk

Autoriteiten die als betrouwbaar, respectvol en neutraal gepercipieerd worden, worden meer gewaardeerd. Deze elementen geven immers aan dat het desbetreffende conflict ernstig genomen wordt en dat slachtoffers gehoord, betrokken en erkend worden (Sugnomè, 2014). Participatie in besluitvorming, namelijk de mogelijkheid voor de persoon in kwestie om zijn mening te geven en respect ten aanzien van die mening, is ook een beïnvloedende factor inzake de perceptie van procedurele rechtvaardigheid (Van den Bos, 2007). Dit blijkt ook uit een kwalitatieve studie waarbij mensen naar procedurele rechtvaardigheid bevroegd werden (Sugnomè, 2014). Diepte-interviews werden uitgevoerd met slachtoffers en nabestaanden in België en Canada. Alleen ernstige misdrijven, waarvan de meerderheid moord of doodslag en seksueel misbruik betrof, werden in het onderzoek opgenomen. De respondenten hadden allemaal deelgenomen aan herstelbemiddeling of slachtofferdaderontmoetingen. Hieruit bleek dat een aantal factoren bijdroegen aan de tevredenheid over de bemiddeling, namelijk een vrijwillige deelname en keuzemogelijkheden (bijvoorbeeld (in)directe communicatie met de dader), het verkrijgen van duidelijke informatie, de kans om zich uit te drukken (bijvoorbeeld inzake de gevolgen van het misdrijf of het kunnen stellen van vragen die niet in het gerechtelijke dossier aan bod komen), gehoord worden, in gesprek kunnen gaan en tot slot de kwaliteit van de interacties (onpartijdigheid, professionaliteit en vertrouwelijkheid). Dit leidde tot erkenning en empowerment. Een herstelgerichte interventie dient volgens dit onderzoek dus wel degelijk aan een aantal vereisten van procedurele rechtvaardigheid te beantwoorden (Sugnomè, 2014).

4.5 Beïnvloedende factoren

De ervaring van procedurele rechtvaardigheid kan beïnvloed worden door onder meer volgende vier factoren: de mate van controle (bijvoorbeeld bewijs kunnen aanleveren), de mate van participatie (inspraak hebben, mening kunnen uiten,...), respect en onpartijdigheid van de behandeling (eerlijkheid en objectiviteit van autoriteiten) en (in mindere mate) het resultaat van

de zaak. Indien aan deze kenmerken voldaan wordt, wordt de procedure als rechtvaardiger ervaren (De Mesmaecker, 2009).

Deze factoren kunnen teruggekoppeld worden aan de rechten waarover slachtoffers beschikken. Wat betreft *controle* kan gesteld worden dat het slachtoffer bij het recht op een respectvolle behandeling en het recht op informatie een eerder passieve rol heeft. Deze rechten kunnen immers niet afgedwongen worden (De Mesmaecker, 2009). Bij de benadeelde partij kunnen tevens beperkingen opgemerkt worden die zorgen voor een beperkte mate van controle, namelijk het feit dat er niet steeds rekening gehouden wordt met de stukken die zij aan het dossier doen toevoegen. Een klacht met burgerlijke partijstelling geeft dan weer wel een vorm van procescontrole daar de onderzoeksrechter verplicht is de zaak te onderzoeken. De zaak wordt hierdoor echter nog niet aanhangig gemaakt bij een rechter ten gronde, wat wederom een beperking inhoudt (De Mesmaecker, 2009).

Inzake *participatie* zijn het recht op een respectvolle behandeling en informatie eerder passieve rechten en houden deze niet zozeer een actieve deelname aan de strafprocedure in (De Mesmaecker, 2009). Formeel gezien wordt niet naar de mening van slachtoffers geïnformeerd. Wat betreft het statuut van benadeelde persoon is er sprake van een beperkte participatie, bijvoorbeeld omdat hij stukken aan het dossier kan doen toevoegen, maar hier niet noodzakelijkerwijze rekening mee gehouden wordt. Tot slot kan, bij de burgerlijke partijstelling, opgemerkt worden dat dit statuut een actieve deelname inhoudt aan het strafproces. De burgerlijke partij is immers partij in het proces. Desalniettemin kan opgemerkt worden dat, alhoewel zij het recht hebben om bijvoorbeeld onderzoeksdaten te vragen, deze vraag nog steeds geweigerd kan worden (De Mesmaecker, 2009).

Wat betreft *respect en een onpartijdige behandeling* is een respectvolle behandeling een belangrijk recht omdat dit de betrokkenen het gevoel geeft dat de zaak betekenisvol is. De aan het slachtoffer toegekende rechten zijn tevens belangrijk om dit gevoel van waardigheid te bestendigen, maar sommige van deze rechten vereisen goedkeuring, wat een beperking van deze rechten inhoudt. Van politieambtenaren, rechters en het openbaar ministerie wordt verwacht dat zij objectief en onpartijdig zijn. Advocaten worden niet onderworpen aan deze eis: zij dienen het standpunt van de eigen partij te verdedigen (De Mesmaecker, 2009).

4.6 ‘Respectvolle behandeling’

Art. 3bis VT Sv.⁴⁸ stelt dat slachtoffers van misdrijven recht hebben op een zorgvuldige en correcte bejegening (Van den Wyngaert & De Smet, 2014). Hierbij hebben alle slachtoffers en hun aanverwanten recht op informatie en contact met professionele diensten. In het kader van dit onderzoek dekt deze begripsomschrijving echter niet de volledige lading. Een zorgvuldige en correcte bejegening kan dan ook breder gezien worden als een ‘respectvolle behandeling’. Dit is echter een vaag en niet eenduidig te omschrijven begrip waarover vaak onduidelijkheid bestaat. Dickert en Kass (2011) hebben bij participanten in een klinische setting onderzocht wat zij nu precies onder ‘respectvolle behandeling’ verstaan en kwamen tot de conclusie dat dit begrip meerdere aspecten omvat (Dickert & Kass, 2011). Op basis van kwalitatieve, semigestructureerde interviews onderscheidde zij meerdere dimensies, namelijk empathie (zorg besteden aan de gevoelens, het perspectief en de noden van de persoon in kwestie), zorg (erkenning van de gevolgen van de genomen keuzes en zorg voor het emotionele en psychische welzijn), autonomie (eigen keuzes kunnen maken, eigen waarden respecteren), erkenning van de individualiteit (erkenning van ieders voorkeuren), informatie en waardigheid (Dickert & Kass, 2011).

4.7 ‘Procedurele rechtvaardigheid’

Wanneer de dimensies van het begrip ‘respectvolle behandeling’ uit de studie van Dickert en Kass (2011) vergeleken worden met de hierboven besproken visies op procedurele rechtvaardigheid, kunnen een aantal gelijkenissen opgemerkt worden. De dimensies van het begrip ‘respectvolle behandeling’, behandelen eigenlijk een onderdeel van het begrip ‘procedurele rechtvaardigheid’. Mits uitbreiding van de betekenis van ‘respectvolle behandeling’, zal dit begrip in het kader van deze masterproef dan ook als dimensie van ‘procedurele rechtvaardigheid’ opgenomen worden. Uiteindelijk werd volgende onderverdeling van het begrip ‘procedurele rechtvaardigheid’ bekomen, gebaseerd op verscheidene dimensies. De eerste dimensie betreft *respectvolle behandeling*, wat meerdere aspecten omvat, namelijk empathie (zorg voor gevoelens en noden van nabestaanden), gehoord worden, vriendelijkheid en beleefdheid van instanties, voldoende tijd nemen voor de persoon in kwestie, een onbevooroordeelde behandeling, accurate en duidelijke informatie, vlotte communicatie, behulpzame houding en erkenning van het gebeurde. In tweede instantie zijn er een aantal *procedurele aspecten*, zoals het hebben van inspraak, onpartijdigheid en professionaliteit van de actoren van de strafrechtsketen, het recht op privacy en het verloop van

⁴⁸ Art. 3bis VT Sv.

de procedure zelf. In derde instantie is de *gerechtelijke uitspraak* belangrijk, namelijk of de uitspraak als voldoende bestraffend ervaren werd. Door het begrip ‘respectvolle behandeling’ te omschrijven en te integreren binnen de (bredere) procedurele rechtvaardigheidstheorie, kunnen alle voornoemde aspecten in het empirische luik afgetoetst worden. Al deze dimensies kunnen immers tot secundaire victimisatie leiden en bijgevolg herstel bemoeilijken en zijn in het kader van deze masterproef dan ook toepasselijk.

5. Besluit

Slachtoffers kregen gedurende lange tijd geen erkenning. In de jaren '40 kregen zij, naar aanleiding van de opkomst van de victimologie, meer aandacht. Wereldwijd werd slachtofferschap steeds vaker (empirisch) onderzocht. Specifieke slachtoffercategorieën komen daarbij steeds meer aan bod. Nabestaanden van levensdelicten blijven echter vaak onderbelicht.

Vanaf de jaren '80 werd ingezet op het uitbouwen van slachtoffervoorzieningen en sinds de jaren '90 kwam er ook meer aandacht voor de juridische positie van slachtoffers. De victimagogie ontwikkelde zich als subdiscipline van de victimologie. In België heeft de zaak Dutroux hier een aanzienlijke rol in gespeeld. Naar aanleiding van demonstraties verkregen slachtoffers meer rechten. De noodzaak aan een correcte en zorgvuldige behandeling werd formeel in de wet opgenomen. Daarnaast werden verschillende slachtofferstatuten ingevoerd. Het slachtoffer heeft enkele fundamentele rechten zoals het recht op een respectvolle behandeling, informatie en, specifiek voor nabestaanden van levensdelicten, het recht om het lichaam van het slachtoffer te zien. Helaas blijkt België niet te voldoen aan de richtlijnen van het Europese slachtofferbeleid, onder meer omdat het recht om geïnformeerd te worden niet voldoende kan worden uitgeoefend.

Alhoewel de benadeelde persoon geen partij is in het strafproces, heeft hij toch een aantal belangrijke rechten, zoals het vragen van inzage in het strafdossier en het toevoegen van stukken aan het dossier. De vraag tot inzage kan echter geweigerd worden en er dient niet noodzakelijk rekening gehouden te worden met de toegevoegde informatie. De burgerlijke partij is wel partij in het proces en kan naast inzage in het dossier bijvoorbeeld ook vragen om bijkomende onderzoekshandelingen te stellen. In dit opzicht is het belangrijk om op te merken dat de mogelijkheid tot het aantekenen van hoger beroep naar aanleiding van een weigering van de vraag tot inzage, een recht is binnen gerechtelijke onderzoeken. Hier kan dan ook een onderscheid gemaakt worden tussen moordzaken en verkeersongevallen, aangezien het in het eerste geval een gerechtelijk en in het tweede geval doorgaans een opsporingsonderzoek betreft.

Dit kan een vorm van ongelijkheid creëren, hoewel beide groepen met dezelfde gevolgen geconfronteerd kunnen worden.

Naast een verbetering van de juridische positie van het slachtoffer, heeft de Dutroux-affaire echter ook de nadruk gelegd op de slachtofferzorg. Alhoewel de term 'slachtofferzorg' volgens de omzendbrief 'Waardig afscheid nemen' betrekking heeft op hulp- en dienstverlening in ruime zin, wordt in de literatuur voornamelijk verwezen naar de diensten Politie slachtofferbejegening, Slachtofferonthaal en Slachtofferhulp. Alhoewel zij elk hun eigen bevoegdheden hebben, is het toch niet steeds duidelijk waar de grenzen precies liggen.

Slachtofferbejegenaars staan in voor de slechtnieuwsmelding, eerste opvang en praktische bijstand. Daarnaast hebben ze een belangrijke informatie- en doorverwijzingsfunctie naar meer gespecialiseerde hulpverleningsinstanties. De dienst Slachtofferonthaal behoort tot de Justitiehuisen maar is gesitueerd in het gerechtsgebouw zelf, wat communicatie vergemakkelijkt. Zij hebben een voorlichtings- en ondersteuningsfunctie, evenals een structurele opdracht (sensibilisatie). Deze dienst wordt systematisch betrokken bij misdrijven waarbij er sprake is van een overlijden. De dienst Slachtofferhulp behoort tot de Centra voor Algemeen Welzijnswerk en staat in voor het onthaal van slachtoffers en nabestaanden, begeleiding en signalisering van problemen. Meer gespecialiseerde hulpverlening, zoals de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg, kwam in mindere mate ook aan bod. De literatuur stelde expliciet dat deze diensten een secundaire victimisatie moeten voorkomen.

Er bestaat een onduidelijke taakafbakening tussen deze diensten. Daarbovenop wordt de regelgeving in verschillende gerechtelijke arrondissementen soms op een verschillende wijze toegepast. Er is dan ook nood aan coördinatie van het gehele slachtofferbeleid. De referentiemagistraat op het parket, de Arrondissementele Raad voor het Slachtofferbeleid en het Nationaal Forum voor het Slachtofferbeleid houden zich hiermee bezig.

Daarnaast konden in het kader van deze masterproef ook twee belangrijke lotgenotenverenigingen geïdentificeerd worden. De Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen zet hierbij in op een lotgenotenwerking en sensibilisatie naar zowel de praktijk als naar het beleid en het publiek. Ze ondernemen hiertoe meerdere acties, zoals de getuigenissen in scholen (in samenwerking met Rondpunt) en de SAVE-acties. De Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind vervult eveneens meerdere opdrachten. Zij onderhouden een lotgenotenwerking, maar voorzien tevens in individuele begeleiding indien gewenst. De organisatie heeft bovendien een informatiefunctie en streeft naar meer erkenning voor slachtoffers in het algemeen en meer specifiek nabestaanden van moordzaken.

Tot slot konden nog een aantal andere belangrijke actoren opgemerkt worden, zoals begrafenisondernemers, rechters en verzekeringsmaatschappijen. Zij dienen allen een correcte houding aan te nemen ten opzichte van nabestaanden van levensdelicten.

Alhoewel de Raad van Europa onderzoek naar slachtofferschap aanmoedigt, blijken er toch hiaten te zijn wat betreft onderzoek naar slachtofferschap ten gevolge van levensdelicten. Zeker inzake onderzoek naar nabestaanden van moordzaken, kon in België vrijwel geen relevante (wetenschappelijke) literatuur teruggevonden worden.

Levensdelicten zijn zodanig ingrijpend dat meerdere gevolgen opgemerkt konden worden. Deze gevolgen kunnen opgedeeld worden in primaire en secundaire gevolgen. De primaire gevolgen verwijzen naar de impact van het misdrijf zelf (primaire victimisatie). Hierbij werd een onderscheid gemaakt tussen emotionele en psychische gevolgen (ongeloof, machteloosheid, verdriet,...), lichamelijke gevolgen (slaapproblemen, nachtmerries,...), maatschappelijke gevolgen (bemoeilijkte sociale contacten en ongenueanceerde berichtgeving van de media), beroepsmatige gevolgen, financiële gevolgen en andere gevolgen (praktische gevolgen en persoonlijkheidsveranderingen). De secundaire gevolgen hebben betrekking op de houding van allerhande actoren waarmee nabestaanden in aanraking komen (secundaire victimisatie). Dit is breder dan het strikt gerechtelijke apparaat. Zo werd er, naast politie en justitie, ook verwezen naar de medische en psychosociale hulpverlening. De maatschappij en andere actoren, waaronder begrafenisondernemers, rechters en verzekeringsmaatschappijen, kunnen eveneens aanleiding geven tot een gevoel van secundaire victimisatie. De perceptie van de gebeurtenis(sen) is hierbij belangrijk. Dit is een individueel gegeven en hangt af van meerdere factoren. Desalniettemin konden toch een aantal (potentiële) gevolgen besproken worden die het verwerkingsproces (nog meer) kunnen bemoeilijken. Dit rouwproces is bovendien onmogelijk in tijd te vatten. Eerst treedt ongeloof op, dan ervaren de nabestaanden drukte om de afscheidsplichtigheid te regelen, vervolgens komt het besef. Er wordt gesproken in termen van 'voor' en 'na' het levensdelict.

Daarbij aansluitend konden een aantal behoeften geïdentificeerd worden. Deze zijn voor een deel het logische gevolg van de hiervoor besproken gevolgen. Zo werden emotionele en psychische behoeften (opvang, steun en erkenning), behoeften inzake het strafproces (respectvolle behandeling, behoorlijke informatieverstrekking, gehoord worden,...), financiële behoeften (schadevergoeding) en andere behoeften (op de hoogte stellen van de begrafenisondernemer, verzekeringskwesties regelen,...) onderscheiden. Deze behoeften zijn eveneens een individueel gegeven. De vraag dringt zich echter op in welke mate het vervullen

van deze behoeften bijdraagt aan het herstel van nabestaanden. Dit is tot op heden nog maar weinig onderzocht.

Herstelrecht wordt voornamelijk geassocieerd met slachtofferdaderbemiddeling. In Vlaanderen speelt de vzw Suggnomè daarin een belangrijke rol. Deze organisatie probeert het conflict terug te geven aan de betrokken partijen, via (in)directe communicatie. Alhoewel deze vorm van bemiddeling niet tot verval van de strafvordering leidt, kunnen toch positieve effecten geboekt worden voor beide partijen. Uit onderzoek blijkt echter dat slachtoffers van gewelddelicten vaak niet geneigd zijn om deel te nemen aan dergelijke bemiddeling. Of nabestaanden van levensdelicten hiervoor open staan, valt dan ook te betwijfelen. Eén van de redenen waarom slachtoffers niet willen deelnemen aan slachtofferdaderbemiddeling, blijkt immers de angst voor een nieuwe pijnlijke ervaring te zijn, wat zeker ook toepasselijk lijkt op levensdelicten. Uit een bevraging van politieparketten blijkt echter wel dat herstelbemiddeling bij verkeersdelicten reeds in beperkte mate toegepast wordt. Slachtoffers of nabestaanden willen hierbij vooral weten wat er precies gebeurd is. Andere vormen van (schade)herstel betreffen de minnelijke schikking en bemiddeling in strafzaken.

Tot slot werd de procedurele rechtvaardigheidstheorie besproken, die het belang van een rechtvaardige behandeling voorop stelt. Dit zou niet alleen tot een beter oordeel over het rechtsgebeuren leiden, maar ook tot een grotere bereidheid om de wet na te leven. Deze theorie kent een omvangrijke geschiedenis, beginnende bij Thibaut en Walker. Dit ontketende een uitgebreid arsenaal aan onderzoek. Onder meer Leventhal, Lind en Tyler en Bies en Moag hebben verder gewerkt op de bevindingen van deze auteurs. Uit een kwalitatief onderzoek naar herstelbemiddeling bleek in dit verband dat ook aan dergelijke bemiddeling een aantal vereisten worden gesteld om als rechtvaardig beschouwd te worden. Vervolgens werd een omschrijving van het begrip ‘respectvolle behandeling’ gegeven, die nadien werd toegepast op de principes van de procedurele rechtvaardigheidstheorie. In het kader van deze masterproef werd het begrip ‘procedurele rechtvaardigheid’ onderverdeeld in drie dimensies, namelijk een respectvolle behandeling, procedurele aspecten en de gerechtelijke uitspraak. Al deze aspecten zullen in het empirische luik aan bod komen, gezien al deze dimensies tot een secundaire victimisatie kunnen leiden en herstel kunnen bemoeilijken voor nabestaanden van levensdelicten.

Hoofdstuk III: Empirisch onderzoek

In deze sectie van de masterproef worden de resultaten van het empirisch onderzoek besproken. Deze zullen chronologisch besproken worden naargelang het verloop van de gebeurtenissen in hoofde van de nabestaanden. Uit de interviews bleek immers dat de respondenten graag chronologisch vertelden wat ze hadden meegemaakt. Dit maakt het bovendien gemakkelijker voor de lezer om de aaneenschakeling van gebeurtenissen waarmee nabestaanden geconfronteerd worden te volgen. Doorheen deze bespreking zullen ook de kennis en ervaringen van de deskundigen aan bod komen. Zowel de nabestaanden als de deskundigen deden soms ook beroep op ervaringen van nabestaanden waarmee zij in contact gekomen waren. Waar toepasselijk worden deze ervaringen eveneens besproken.

In functie van de duidelijkheid van de masterproef zal in deze sectie tevens teruggekoppeld worden naar de literatuurstudie. Zo kunnen praktijk en theorie met elkaar vergeleken worden en eventuele discrepanties opgemerkt worden.

1. Algemeen

Vooreerst is het belangrijk op te merken dat de nabestaanden zelf aangaven dat ze zich niet meer alles herinnerden en/of dat hun herinneringen doorheen de tijd wel veranderd konden zijn. Andere zaken, voornamelijk negatieve ervaringen, stonden dan weer in hun geheugen gegrift. Dit dient in het achterhoofd gehouden te worden bij het interpreteren van de resultaten. Negatieve gebeurtenissen worden vaak immers langer onthouden en bijgevolg vaker gerapporteerd.

Doorheen zowel de interviews met nabestaanden als met deskundigen kon opgemerkt worden dat er toch steeds meer aandacht uitgaat naar slachtoffers, nabestaanden, hun rechten en noden. Op het gebied van slachtofferzorg is vooruitgang geboekt, bijvoorbeeld wat betreft samenwerking en doorverwijzingen. In dit opzicht werd door de deskundigen gesteld dat de referentiemagistraat en de Arrondissementale Raad voor het Slachtofferbeleid belangrijk zijn bij het coördineren van het slachtofferbeleid. Er wordt steeds meer aandacht besteed aan de communicatie en samenwerking en dit blijkt zich in positieve resultaten te uiten. Toch is verbetering nog steeds mogelijk. Zo treden in de praktijk helaas nog steeds incorrecte slechtnieuwsmeldingen op.

Inzake slachtofferzorg werd doorheen de interviews consistent verwezen naar de diensten Politie slachtofferbejegening, Slachtofferonthaal en Slachtofferhulp. Dit werd expliciet gesteld door de meeste deskundigen, maar impliciet bleek dit ook uit de interviews met nabestaanden. Een uitzondering hierop vormt respondent1. Zij stelde immers dat dergelijke diensten ten tijde van haar zaak nog niet bestonden, wat ook bevestigd wordt door de literatuur. Voor nabestaanden lijkt het onderscheid tussen deze diensten helaas niet altijd duidelijk. Daarbovenop kwamen ook andere actoren naar voren tijdens de interviews, zoals begrafenisondernemers, medisch personeel, verzekeringsmaatschappijen, de politiek, de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg, maar nog meer frequent de directe sociale omgeving. Deze laatste blijken een belangrijke rol te spelen in het verwerkingsproces van de nabestaanden. Dit komt overeen met de ruime omschrijving die door de omzendbrief ‘Waardig afscheid nemen’⁴⁹ aan de term slachtofferzorg werd gegeven.

2. Gebeurtenis⁵⁰

Respondent1 is een nabestaande van een moordzaak (1986). Als tiener heeft ze gezien hoe haar moeder neergeschoten werd terwijl zij naast haar stond. Zij was dus eveneens getuige in de zaak. De dader was reeds gekend voor bepaalde feiten en had in een instelling moeten zitten, maar door een fout was dit niet gebeurd. Deze moord had anders voorkomen kunnen worden.

Respondent2 is haar kleinzoon verloren in een verkeersongeval (2009). Deze reed op zijn motor en werd aangereden door een onvoorzichtige automobilist. Het betreft een niet-moedwillig ongeval waarbij geen drank, drugs of hoge snelheid aanwezig waren. Het slachtoffer heeft nog even geleefd, maar overleed kort na het ongeval aan zijn verwondingen.

Respondent3 is haar achttienjarige dochter verloren, eveneens in een verkeersongeval (2001). Zij reed op haar brommer en is aangereden door een autobestuurder die tegen een veel te hoge snelheid door een rood licht gereden is. Ze was op slag dood. Daarnaast is één van haar neefjes omgekomen in het busongeval van Sierre (2012).

⁴⁹ Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

⁵⁰ De beschrijvingen van de cases werden in samenspraak met de respondenten bepaald. Zij werden de keuze gelaten wat wel en niet te vermelden, in functie van het behouden van hun anonimiteit. Alhoewel één respondent aangaf dat anonimiteit niet hoefde, werd haar anonimiteit uit voorzorg toch behouden. De respondenten werden gevraagd of het jaartal van de gebeurtenis weggelaten mocht worden of ze dit liever wilden vermelden. Zij opteerden voor dit laatste, omdat ze het belangrijk vonden dat de belevingen ook aan de juiste tijdsperiode gekoppeld kunnen worden. Er zijn immers reeds veranderingen opgetreden sinds zij te maken kregen met deze schokkende gebeurtenissen, waardoor het belangrijk is de ervaringen in het juiste tijds kader te plaatsen.

Respondent4 is haar zoon verloren in een verkeersongeval waarbij één van de vrienden van het slachtoffer achter het stuur zat (2008). Het was mistig en er stond een wegversperring in een bocht. Het linkerwiel van de wagen ging van de baan, de chauffeur heeft het stuur omgeslagen en is daardoor met de achterkant van de auto tegen een lantaarnpaal gebotst. Het slachtoffer was op slag dood: zijn halswervel en de slagader in zijn hals waren getroffen.

De respondenten zijn aldus slachtoffer geworden van zeer gevarieerde zaken. Het betreft zowel een kind als grootmoeder en moeders, waarvan één nabestaande eveneens een neefje is verloren. Zij zijn dan ook niet allemaal in dezelfde mate in contact gekomen met bepaalde rechten of situaties. Het dient daarbij eveneens opgemerkt te worden dat deze zaken niet alleen een geografische spreiding over meerdere Vlaamse provincies⁵¹ kenden, maar ook een spreiding in tijd. Zo vonden alle zaken, afgezien van het busongeval te Sierre, plaats voor de omzendbrief ‘Waardig afscheid nemen’⁵². Aangezien deze omzendbrief volgens een aantal deskundigen een belangrijke leidraad is, kan het zijn dat bepaalde zaken nu anders zouden verlopen. Daarnaast werden verschillen opgemerkt tussen de verschillende provincies op het gebied van slachtofferzorg. Eén van de nabestaanden haalde deze verschillen ook expliciet aan. Een deel van de verschillen tussen de ervaringen van de respondenten zou hierdoor verklaard kunnen worden. In het kader van dit beperkte onderzoek is het echter onmogelijk na te gaan wat de impact van deze spreiding in tijd en plaats precies is.

3. Slechtnieuwsmelding en medische hulpverlening

De slechtnieuwsmelding is de eerste confrontatie met het gebeurde⁵³. Op dat moment verkeren de nabestaanden in shock en staan ze vaak niet stil bij wat er gebeurt of gebeurd is. Wat betreft de wijze waarop de slechtnieuwsmelding verlopen is, zijn de meningen verdeeld. Deze ervaringen zullen in deze paragraaf besproken worden. Vooreerst zal echter ingegaan worden op de ervaringen en mening van de bevraagde slachtofferbejegenaars.

⁵¹ In enkele interviews kwam eveneens een schrijnend verschil tussen Vlaanderen en Wallonië aan bod. In Wallonië is het hulpaanbod immers veel minder goed uitgebouwd. Dit wijdt echter te ver uit voor deze masterproef.

⁵² Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

⁵³ Respondent1 vormt hierop een uitzondering. Zij was immers zelf getuige van het gebeurde waardoor een slechtnieuwsmelding niet plaatsgevonden heeft. Desalniettemin zullen ook haar ervaringen na ‘kennisname’ van het voorval besproken worden.

3.1 Politionele slachtofferbejegening

De slechtnieuwsmelding is een belangrijke fase in het proces dat de nabestaanden noodgedwongen moeten doorlopen. Deze gebeurtenis ontketent aanzienlijke gevolgen. Sinds de omzendbrief ‘Waardig afscheid nemen’⁵⁴ dient er steeds een slachtofferbejegenaar bij dergelijke slechtnieuwsmelding aanwezig te zijn. De hier besproken zaken vonden echter, mits uitzondering van het busongeval te Sierre, plaats voor de introductie van deze richtlijn. Desalniettemin erkennen de bevraagde slachtofferbejegenaars⁵⁵ dat dit doorgaans reeds gebeurde voordat de omzendbrief in het leven was geroepen.

De slachtofferbejegenaars erkennen het belang van een respectvolle slechtnieuwsmelding en goede opvang. Dit heeft volgens hen immers een enorme impact op nabestaanden. Deze personen zijn op dat moment kwetsbaar en gevoelig en dienen met het nodige respect behandeld te worden. Fouten op dit vlak kunnen immers niet meer rechtgetrokken worden en nabestaanden dragen dit hun hele leven mee. De aanmelder is de eerste schakel in het hele proces en blijft voor de nabestaanden een belangrijke persoon. Ondanks de goede intenties, kunnen slachtofferbejegenaars zich echter nooit volledig voorbereiden op dergelijke interventie. Elke situatie is immers anders en iedere persoon kan anders reageren. Het is zeer onvoorspelbaar.

De deskundigen stellen dat er voldoende tijd voorzien moet worden voor dergelijke interventie. Nabestaanden zijn op het moment van de melding overdonderd en begrijpen niet altijd meteen wat er gezegd wordt. Ze moeten dan ook over de mogelijkheid beschikken om naderhand vragen te stellen. Er dient voldoende informatie gegeven te worden, maar de nabestaanden mogen ook niet overladen worden want daar hebben zij op dat moment geen behoefte aan. De slachtofferbejegenaars kunnen praktische bijstand leveren, zoals het op de hoogte brengen van bepaalde familieleden, maar dienen voor gespecialiseerde hulpverlening door te verwijzen naar hulpverleningsinstanties. In dit opzicht werken ze onder andere samen met de dienst Slachtofferhulp. Ze laten hiertoe contactgegevens na, zodat de persoon in kwestie zelf contact kan opnemen met een bepaalde instantie indien gewenst. De slachtofferbejegenaars stelden echter toch dat zij ook hulpverleningstaken opnemen. Hier worden grenzen aan gesteld omdat zij niet de nodige opleiding hebben genoten om te voorzien in (langdurige) hulpverlening.

⁵⁴ Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

⁵⁵ Interview met Benny Rogge en Tineke Vanhecke van de dienst Politionele slachtofferbejegening te Lochristi op 7 maart 2016.

3.2 Ervaringen nabestaanden

De ervaringen van de nabestaanden inzake de slechtnieuwsmelding en medische hulpverlening zijn verdeeld. Twee respondenten zijn tevreden over de tussenkomst van de politieambtenaren. Het gezin werd goed opgevangen en praktische bijstand werd verleend, bijvoorbeeld door het ophalen van een familielid. Hun houding was correct en respectvol. Bij het ongeval te Sierre hebben de politieambtenaren er persoonlijk voor gezorgd dat familieleden die vanuit het buitenland overkwamen op tijd op de afscheidsdienst aanwezig konden zijn. De respondent geeft zelf echter ook aan dat dit mede ingegeven kan zijn door het feit dat dit een groepsgebeuren betrof. Niettegenstaande was dit een positieve ervaring.

De twee andere nabestaanden zijn minder tevreden over de manier waarop alles verlopen is. Zo werd één van de respondenten aan haar lot overgelaten na het gebeurde. Ze kreeg geen ondersteuning of opvang, behalve van haar eigen familie. Op dat moment had ze graag iemand gehad om te praten over het voorval, maar deze kans heeft ze niet gekregen. Ze stelt zelfs hypothetisch dat ze een ander persoon had kunnen zijn indien zij wel de nodige opvang verkregen zou hebben. Bovendien heeft deze respondent niet de mogelijkheid gekregen afscheid te nemen van het slachtoffer. In de omzendbrief ‘Waardig afscheid nemen’⁵⁶ werd deze mogelijkheid opgenomen, maar zoals reeds gesteld is deze instructie pas in het leven geroepen na de hier besproken cases. De negatieve ervaring van de tweede respondent verwijst eveneens naar een verschil met de huidige omzendbrief. Zo kwam een individuele politieambtenaar de slechtnieuwsmelding doen en gebeurde deze melding in de deuropening. De politieambtenaar in kwestie had burgerkledij aan en maakte niet kenbaar dat hij van de politie was, waardoor de respondent hem weigerde om binnen te komen. De bevroegde slachtofferbejegenaars gaven in dit opzicht aan dat het soms moeilijk is om door te dringen bij slachtoffers en/of nabestaanden. Sommigen van hen willen immers afstand en bieden weerstand. De desbetreffende respondent was echter in de veronderstelling dat dergelijke slechtnieuwsmelding steeds door twee politieambtenaren gebeurde, zoals ondertussen expliciet opgenomen in de omzendbrief. Vervolgens is de politieambtenaar even binnengekomen, maar vertrok hij relatief snel terug om ook de ex-man van de respondent in kwestie te verwittigen. Hier kon de respondent niet veel begrip voor opbrengen. Dit is echter ook enigszins begrijpelijk. De ex-man heeft immers ook het recht zo snel mogelijk op de hoogte gesteld te worden van het

⁵⁶ Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

overlijden van zijn kind. De man in kwestie was wellicht beter verwittigd geweest door een andere politieambtenaar, maar zoals in de literatuurstudie gesteld werd, is de capaciteit voor dergelijke opdrachten tamelijk beperkt.

Hercontactname kan eveneens een belangrijk moment zijn in het op gang getrokken proces. Op dat moment kunnen antwoorden geboden worden op bestaande vragen. Politieambtenaren kunnen zo tevens nog eens nagaan hoe het met de persoon in kwestie gaat. De slachtofferbejegenaars stelden dat een overlading aan informatie kort na de slechtnieuwsmelding vermeden zou moeten worden, maar tijdens een hercontactname wel reeds besproken kan worden, bijvoorbeeld inzake de bestaande begeleidingsmogelijkheden. Dit werd door één van de nabestaanden expliciet beaamd. Ze stelde dat de slechtnieuwsmelding niet het beste moment is om dergelijke informatie mee te delen, maar dat dit wel belangrijk is bij een hercontactname. Op die manier wordt toch tijdig informatie verkregen, want zij leerde de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen bijvoorbeeld pas jaren na het verkeersongeval kennen, en wel op eigen initiatief. Tijdens één interview met een nabestaande werd gesteld dat een duidelijk protocol hierrond welkom zou zijn. Hierbij zou systematisch informatie over bestaande opvang- en begeleidingsmogelijkheden kenbaar gemaakt moeten worden. Eén van de deskundigen stelde echter dat als dit vertaald zou worden in allerhande instructies, de hercontactname herleid zou kunnen worden tot een formalistisch gebeuren waarbij de politieambtenaar in kwestie zich tot die instructies gaat beperken. Het is volgens de desbetreffende deskundige belangrijk dat de politieambtenaren in de praktijk het belang van die hercontactname aanvoelen. Op het colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers werd in dit opzicht tevens aangehaald dat hierdoor de (persoonlijke) inbreng van de politieambtenaren verloren kan gaan.

Het medisch personeel neemt in deze eerste fase ook een belangrijke rol op. Volgens één van de deskundigen worden nabestaanden echter niet altijd goed ontvangen en krijgen ze niet altijd een aparte plaats aangeboden om tot rust te komen. Dit werd eveneens aangehaald op het colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers⁵⁷. Hierbij werd echter tevens opgemerkt dat hier meer budget voor voorzien zou moeten worden. Door het huidige (beperkte) budget

⁵⁷ Colloquium inzake de evaluatie van de Staten-Generaal voor opvang van verkeersslachtoffers op 28 april 2016 te Leuven. Mede naar aanleiding van het onderzoek van Frank Hutsebaut naar de noden van verkeersslachtoffers in 2005-2006, kwam de Vlaamse Staten-Generaal (16 februari 2007) tot stand. Hier werden 214 aanbevelingen geformuleerd om de opvang van verkeersslachtoffers te verbeteren. Door het bevragen van sleutelfiguren in de desbetreffende sectoren (politie, justitie, medische en psychosociale hulpverlening,...) en het analyseren van documenten, werd een evaluatierapport inzake deze aanbevelingen opgesteld. De resultaten van dit evaluatierapport werden op dit colloquium voorgesteld. De voornaamste conclusie was dat er verbeteringen in alle sectoren teweeggebracht waren, maar dat intersectorale samenwerking nog te veel ontbreekt.

zijn medici immers genoodzaakt om zich te focussen op de medische hulpverlening. Op dit soort hulpverlening zelf werd door de nabestaanden niet uitgebreid ingegaan. Eén van de respondenten stelde in dit opzicht wel dat de medici die betrokken waren bij haar zaak het zelf moeilijk hadden met wat er gebeurd was, hun innige deelneming hebben betuigd en nadien ook nog eens hun medeleven hebben getoond door het opsturen van een kaartje. Dit werd positief onthaald. Een tweede respondent gaf in dit verband aan dat de artsen duidelijk communiceerden over het gebeurde. Bij haar was er ook sprake van medeleven in hoofde van het medische personeel. Eén van de respondenten betreurde het dat de organen van het slachtoffer niet meer gebruikt konden worden om andere levens te redden. Het slachtoffer in kwestie was immers meteen overleden en leeft nu ook op die manier niet meer voort.

Soms dient het medisch personeel ook een slechtnieuwsmelding uit te voeren, namelijk wanneer een slachtoffer in het ziekenhuis overlijdt. Binnen de opleiding urgentie-artsen is recent dan ook een module ‘Slachtoffer en omgeving’ opgenomen waarin onder meer aandacht wordt besteed aan het overbrengen van dergelijk nieuws.

Ondanks hun persoonlijke ervaringen, erkenden zowel de respondenten met positieve als een respondent met negatieve ervaringen dat het overbrengen van dergelijk nieuws niet eenvoudig is voor de politieambtenaren in kwestie en zij hun werk slechts tot op een bepaalde hoogte ‘goed’ kunnen verrichten. Het overlijden van een naaste kan immers nooit echt op een goede manier overgebracht worden. Ze erkennen tevens dat politieambtenaren hier vaak zelf nog een tijd mee worstelen. Dit hangt echter af van de persoonlijkheid en attitude van de persoon in kwestie. Zo haalde één respondent aan dat de slechtnieuwsmelding gebeurd was in jeansbroek en haar man aanvankelijk niet geloofde wat er gezegd werd. Later bleek echter dat de desbetreffende persoon zo snel mogelijk naar het gezin was gekomen om de mediaberichtgeving voor te zijn, waardoor de nabestaanden hier wel begrip voor konden opbrengen.

4. Afscheidsplichtigheid

De afscheidsplichtigheid is een belangrijke fase van het verwerkingsproces. Dit is immers het moment waarop afscheid genomen dient te worden van het slachtoffer. Begrafenisondernemers vervullen dan ook een belangrijke rol. Zij dienen voldoende informatie te geven, bijvoorbeeld over de bezoekmogelijkheden en welke voorwerpen (eventueel) mee opgeborgen mogen worden. Dit zijn zaken die een belangrijke (symbolische) waarde hebben voor de nabestaanden. Zo zouden nabestaanden, indien het slachtoffer veel fysieke schade heeft, op de hoogte gesteld

moeten worden van de mogelijkheden van een thanatopractor. Nabestaanden blijken hier in de praktijk echter niet steeds over geïnformeerd te worden. Sommigen hebben nadien dan ook spijt dat ze hier geen gebruik van hebben kunnen maken.

De respondenten erkenden allen het belang van een mooie uitvaart en de aanloop daar naartoe. Eén van de respondenten ging elke dag naar de plaats waar het lichaam opgebaard lag en ontving daar alle mensen die hun medeleven kwamen betuigen. Dit was voor haar een troost en bezigheid. Andere familieleden regelden op dat moment de praktische zaken in verband met de begrafenis, rekening houdend met haar mening. De plechtigheid moet hierbij in het teken van het slachtoffer zelf staan. Zo was één van de slachtoffers een IT'er en werd het doodsbericht daarom via de computer verzonden. De lievelingskleding werd aangedaan en de personen die voor het slachtoffer belangrijk waren dienden aanwezig te zijn.

Wat betreft de afscheidsplichtigheid werd een verschil aangehaald tussen een individueel slachtoffer en het busongeval te Sierre. Bij dit ongeval werden de nabestaanden niet steeds erkend. Zo moest respondent3 achteraan in de zaal gaan zitten en ging de aandacht voor een groot deel uit naar het bezoek van de koninklijke familie.

5. Juridische afwikkeling

De juridische afwikkeling gebeurde overheen de zaken op verschillende wijzen. Zo was respondent1 niet alleen nabestaande maar tegelijkertijd getuige, was respondent2 hier minder bij betrokken omdat ze de grootmoeder van het slachtoffer was en waren respondent3 en respondent4 hier rechtstreeks bij betrokken.

5.1 Rechten

Wanneer deskundigen gevraagd werden naar de rechten van slachtoffers en meer specifiek nabestaanden, wat voornamelijk expliciet aan bod kwam bij de onderzoeksrechter⁵⁸, werd kort verwezen naar de burgerlijke partijstelling, het inzagerecht en het recht om bijkomende onderzoeksdaden te vragen. Hier werd echter niet dieper op ingegaan omdat ze stelde dat deze rechten in het Wetboek van Strafvordering opgenomen zijn en geen verdere uitleg behoeven. De dienst Slachtofferonthaal stelde in dit opzicht wel dat slachtoffers nog meer rechten zouden moeten verkrijgen. Zo hebben zij momenteel minder rechten dan een verdachte. Deze kan, indien er sprake is van voorlopige hechtenis, immers één keer per maand het dossier inzien. Een slachtoffer of nabestaande kan dergelijke inzage aanvragen, maar nog steeds op een

⁵⁸ Interview met onderzoeksrechter Annemie Serlippens te Gent op 1 maart 2016.

weigering stuiten. Het daderperspectief wordt binnen deze masterproef echter niet belicht, waardoor hier niet verder op ingegaan zal worden.

Alhoewel de hierboven vermelde rechten belangrijk zijn voor zowel slachtoffers als nabestaanden, stelde de onderzoeksrechter dat het contact tussen magistraten en nabestaanden, via de dienst Slachtofferonthaal, eigenlijk veel belangrijker is dan louter en alleen die formele rechten. Zij houden slachtoffers bijvoorbeeld op de hoogte van het onderzoek en delicate gegevens alvorens deze in de media verschijnen. Dit is zeker in de huidige (technologische) maatschappij moeilijker geworden maar kan drastische gevolgen hebben. Het moet vermeden worden dat mensen dergelijke zaken eerst via de media vernemen, al is dit niet altijd evident.

5.2 Slachtofferonthaal

De dienst Slachtofferonthaal van de Justitiehuisen oefent drie taken uit, namelijk een voorlichtings- en ondersteuningsfunctie en een structurele opdracht (sensibilisatie). Wanneer er sprake is van een overleden slachtoffer, wordt de dienst systematisch betrokken. Deze dienst bevindt zich in het gerechtsgebouw, wat volgens zowel de dienst Slachtofferonthaal te Gent als de onderzoeksrechter communicatie en samenwerking vergemakkelijkt.

Een belangrijke taak van de dienst Slachtofferonthaal is het verlenen van bijstand, bijvoorbeeld bij de inzage in het dossier, op de zitting en bij een wedersamenstelling. Wat betreft de inzage in het dossier gaan de justitieassistenten bijvoorbeeld na of er geen gruwelijke foto's in het dossier zitten en proberen ze onbegrijpelijke taal in begrijpbare verwoordingen om te zetten. Dit blijkt immers een knelpunt te zijn inzake de communicatie naar nabestaanden toe. Wanneer het dossiers inzake overlijdens betreft, proberen ze deze inzage te laten doorgaan op hun kantoor in plaats van op de griffie. Ze halen de desbetreffende foto's er dan uit en proberen de nabestaanden hierop voor te bereiden. Op de zitting verduidelijken justitieassistenten dan weer hoe alles zal verlopen. Daarnaast luisteren ze naar wat er op de zitting wordt gezegd, zodat ze dit nadien op een begrijpelijke manier aan de nabestaande in kwestie kunnen uitleggen. Emotionele ondersteuning kan hierbij tevens plaatsvinden. De onderzoeksrechter merkte in dit opzicht echter op dat justitieassistenten geen hulpverleners zijn. Zij staan vooral in voor het verlenen van (juiste) informatie, wat ook een vorm van opvang en ondersteuning is. Betreffende de wedersamenstelling werd gesteld dat dit een ingrijpende gebeurtenis is, waarbij steun van de dienst Slachtofferonthaal soms ook gewenst kan zijn. Dit kwam in de interviews verder niet aan bod.

5.3 Ervaringen nabestaanden

5.3.1 Rechten

Respondent1 is niet alleen als nabestaande, maar eveneens als getuige in aanraking gekomen met politie en neemt hierdoor een dubbele hoedanigheid in. Zijzelf is, afgezien van de politie, niet in contact gekomen met de verschillende diensten of slachtofferrechten. Haar vader nam dit immers voor zijn rekening. Zo is hij het dossier gaan inzien, maar heeft dit geleid tot nachtmerries. Respondent2 gaf eveneens aan niet in aanraking te zijn gekomen met de meer juridische aspecten. De ouders van het overleden kind hielden zich daar immers mee bezig. Ze heeft zich bij het verhalen van de manier waarop dit bij hen gebeurd is, dan ook gebaseerd op de mening van de ouders van het slachtoffer. Over de hierboven vermelde rechten kon zij echter niet veel zeggen.

Respondent3 en respondent4 waren wel actief betrokken bij het proces. Wanneer hen gevraagd werd naar hun rechten in het strafproces, werd voornamelijk verwezen naar de inzage in het dossier. Eén van de respondenten stelde hierbij dat ze niet tevreden was over de mogelijkheid om het dossier in te zien. Ze moest het dossier immers al staande aan de balie van de griffie inkijken, kreeg geen zitplaats en bijgevolg ook geen privacy. Ze had voortdurend het gevoel bekeken te worden en is uiteindelijk dan ook maar gewoon terug naar huis gegaan. Uit een onderzoek bij politieparketten blijkt dit wel vaker voor te vallen wanneer geen beroep gedaan wordt op een justitieassistent. Zoals hierboven gesteld, probeert de dienst Slachtofferonthaal het dossier immers te laten inzien op hun kantoor.

5.3.2 Proces

Wat betreft het verloop van het proces werd over de hele lijn verwezen naar het belang van een empathische houding van politie en justitie actoren. Zo werd respondent1, als getuige, ondervraagd door de politie op een nogal brute wijze. De verhoren werden als wreed ervaren en er werd geen respect opgebracht voor haar gevoelens. Nochtans werd in de literatuur gehamerd op het belang van een empathische houding ten aanzien van getuigen, zeker wanneer deze tegelijkertijd ook nog eens nabestaande zijn. Bij de rechtszaak zelf was zij niet aanwezig. Haar vader vond dit beter voor haar eigen welzijn en tot op heden heeft ze hier ook nog geen spijt van.

Eén respondent haalde met betrekking tot het proces een traumatiserende ervaring aan. Na een tijd te hebben moeten wachten in de rechtszaal, kreeg de nabestaande in kwestie plots te horen dat haar zaak verzet werd omdat de rechter geen tijd had om een ongeval met dodelijke afloop

te behandelen op die bepaalde dag. De afhandeling van de zaak werd dan zes maanden uitgesteld. Dit was voor haar een enorme shock. Uiteindelijk heeft ze de zitting gewoonweg niet meer bijgewoond. Dit staat in contrast met de literatuur waarin net gesteld wordt dat nodeloze uitstellen van dergelijke rechtszaken vermeden moeten worden.

De literatuurstudie heeft eveneens het belang aangetoond van een apart zittingsmoment voor nabestaanden van levensdelicten. Dit belang werd ook door de respondenten en enkele deskundigen beaamd. Dit bleek echter niet bij alle respondenten op die wijze te hebben plaatsgevonden. Bij één van de respondenten werd de zaak immers samen behandeld met een aantal andere zaken. Zelfs de deskundige waarop de nabestaande in kwestie toen beroep deed, was hier niet van op de hoogte. Zij ging er vanuit dat dergelijke aparte zittingen toen reeds overal plaatsvonden. Op het colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers werd gesteld dat het apart zittingsmoment ondertussen in de praktijk gerealiseerd is. Aangezien de hier besproken zaken reeds een aantal jaren geleden hebben plaatsgevonden, kan hier geen uitspraak over gedaan worden.

De manier waarop het proces verloopt (en bijgevolg ervaren wordt), hangt in sterke mate af van de specifieke actoren waarmee nabestaanden in contact komen. Zo geven sommige politierechters nabestaanden een kans iets te zeggen in de rechtbank, terwijl anderen dit niet doen. Dit blijkt ook uit het onderzoek bij de politieparketten, dat in de literatuurstudie besproken werd. Door één van de respondenten werd tevreden verwezen naar de houding van de politierechter. Deze stelde bij aanvang van de rechtszitting dat er niet gediscussieerd zou worden over een eventuele fout in hoofde van het slachtoffer. Dit was geruststellend voor de nabestaanden. Diezelfde rechter vroeg eveneens hun mening betreffende de strafbepaling. Alhoewel ze apprecieerden dat de rechter in kwestie rekening hield met hun mening, hebben zij hierop geantwoord dat de straftoemeting de taak van de rechter is en zij daar geen uitspraak over kunnen doen. Een andere nabestaande rapporteerde echter een tegenovergestelde ervaring. Alhoewel zij haar mening in de rechtbank toegelicht had, werd hier bij de strafbepaling geen rekening mee gehouden.

Eén van de nabestaanden stelde expliciet dat er onvoldoende emotionele intelligentie (EQ) aanwezig is bij gerechtelijke actoren. Zij is voorstander van een afzonderlijke cursus in verband met slachtofferschap. Hierbij dient ingegaan te worden op de gevolgen die slachtofferschap teweegbrengt en hoe op een degelijke manier met dergelijke personen omgegaan dient te worden. Francis Herbert, medeoprichter van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, blijkt volgens de literatuur eveneens voorstander te zijn van een empathische

vorming. De onderzoeksrechter was hier echter een andere mening over toegedaan en stelde dat een theoretische opleiding slechts één aspect is van vorming. Alhoewel zij beaamt dat een respectvolle houding van gerechtelijke actoren belangrijk is, stelt ze dat deze personen ook de kans moeten krijgen dit gaandeweg te leren. Door het opdoen van ervaringen kunnen zij immers leren hoe best te reageren in een bepaalde situatie. De slachtofferbejegenaars deelden dit standpunt. Zij voegden hier nog aan toe dat er altijd nieuwe dingen bijgeleerd kunnen worden. Naast theorie is dus ook vooral ervaring een belangrijk leermechanisme. Elke situatie of persoon kan zo verschillend zijn, dat een theoretische opleiding alleen niet voldoende is om een correcte behandeling te kunnen voorzien. Dit werd eveneens bevestigd door de dienst Slachtofferhulp⁵⁹.

6. Gevolgen

Doorheen de interviews konden talrijke gevolgen opgemerkt worden. De hier gerapporteerde gevolgen hebben niet alleen betrekking op de respondenten zelf, maar ook op gevolgen voor hun familie, vrienden, kennissen of personen die een gelijkaardige gebeurtenis meegemaakt hebben.

Een verkeersongeval met dodelijke afloop en in het verlengde daarvan een moordzaak werd door een lid van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen omschreven als een clusterbom: een bom die allerlei kleine bommen in zijn omgeving verspreidt. Dergelijk voorval is één hoofddrama, maar nadien treedt ‘collateral damage’ of secundaire victimisatie op. Deze gevolgen kunnen op verschillende gebieden opgemerkt worden, zoals in deze paragraaf besproken zal worden. Deze ‘bijkomstige’ pijnigingen worden onderschat. De besproken gevolgen hadden betrekking op meerdere levensaspecten. Deze werden dan ook in overkoepelende categorieën gebundeld en zullen systematisch besproken worden. Deze gevolgen kunnen onmiddellijk optreden of op korte of lange termijn. Zoals in de literatuurstudie zal ook hier een onderscheid gemaakt worden tussen de primaire en secundaire gevolgen.

6.1 Primaire victimisatie

De primaire gevolgen konden opgedeeld worden in volgende categorieën: emotionele en psychische gevolgen, lichamelijke gevolgen, maatschappelijke gevolgen, beroepsmatige gevolgen, financiële gevolgen en andere gevolgen. Alhoewel deze hoofdcategorieën overeenstemmen met de categorieën die in de literatuur teruggevonden werden, werden binnen

⁵⁹ Interview met de dienst Slachtofferhulp te Mechelen op 9 maart 2016.

deze groepen toch meer en/of andere gevolgen gerapporteerd. Zoals ook in de literatuurstudie werd gesteld, blijken deze gevolgen individueel te zijn en een knelpunt betreffende de verwerking van het trauma.

6.1.1 Emotionele en psychische gevolgen

In de literatuur werd met deze groep van gevolgen voornamelijk verwezen naar het ongeloof, machteloosheid, stress, depressie, angst, verdriet en het niet onder controle kunnen houden van gevoelens, schuld en schaamte.

De respondenten gaven aan vooreerst een gevoel van ongeloof te ervaren. Ze begrijpen en geloven niet dat hun naaste overleden is. Het zien van het lichaam toont aan dat de situatie reëel is, waarna een nieuw leven aanvangt. Er wordt gesproken in termen van ‘voor’ en ‘na’ het misdrijf. Machteloosheid, histerie en schuldgevoelens werden eveneens gerapporteerd. Dit laatste trad bijvoorbeeld op wanneer het door de nabestaande in kwestie was dat het slachtoffer zich op de plaats van het gebeurde bevond. Er is tevens sprake van angstgevoelens. Eén van de respondenten stelde dit ook expliciet. Ze willen de herinnering aan het slachtoffer levendig houden en hebben schrik dat deze gaan vervagen. Stress is een belangrijk gevolg van dergelijke gebeurtenis. Aangezien stress aanleiding geeft tot een aantal lichamelijke ongemakken, wordt dit gevolg in de volgende paragraaf besproken.

Daarnaast trad ook woede of boosheid op, dit in verschillende gradaties. Indien, in het geval van een verkeersongeval, de veroorzaker onder invloed was van alcohol of drugs of aan een veel te hoge snelheid reed, was dit in grotere mate aanwezig. Wanneer het om onoplettendheid of een fout buiten de wil van de bestuurder ging, konden ze hier meer begrip voor opbrengen. Dit kan immers iedereen overkomen, inclusief henzelf. Desalniettemin was er toch een vorm van woede aanwezig, zij het in beperktere mate. Dit staat in contrast met de resultaten uit een Nederlands onderzoek waaruit bleek dat woede één van de meest geuite gevoelens was.

Het meest treffende gevolg in dit opzicht is echter de emotionele gemoedstoestand. Door het plotse verlies van een naaste krijgen de nabestaanden te maken met verdriet en fluctuerende emoties. Bijzonder zwaar is daarbij de onmogelijkheid om afscheid te nemen. Ze kunnen het voorval alleen lijdzaam ondergaan. Hun gevoelens zijn dan ook oncontroleerbaar. Zo kan het horen van de lievelingsmuziek van het slachtoffer een trigger zijn en een emotionele reactie opwekken. Om deze gevoelens zo accuraat mogelijk te omschrijven, kan best gebruik gemaakt worden van de woorden van de respondenten. Hieronder volgen dan ook twee citaten die deze gevoelens duidelijk weergeven.

“Een verdriet is zoals een schaduw: iedereen heeft zijn schaduw mee. Soms valt die voor u, soms naast u, soms achter u en soms pardoes op u en dan ben je verloren.” (respondent2)

“De eerste maanden is dat elke dag, om ’t uur, dat je huilbuien hebt, maar dan de volgende maanden is dat elke dag, de volgende jaren, dat komt, dat schuift op. Een keer in de week, een keer in de maand, maar het is veel intensiever, ’t gaat veel dieper omdat je altijd maar meer en meer beseft hoeveel dat je mist.” (respondent4)

Alcohol werd soms gebruikt om de emoties en pijn te onderdrukken. Eén van de slachtofferbejegenaars stelde echter dat alcohol het rouwproces kan bemoeilijken omdat het verlies van de naaste op die manier niet aanvaard kan worden. Deze personen dragen hoe dan ook een rugzak met zich mee. Feestdagen, verjaardagen en de dag van de verschrikkelijke gebeurtenis, zijn symbolische en belangrijke dagen voor de nabestaanden. De gevoelens zijn zeer dynamisch. Het verlies laat een permanente leegte achter, het gemis blijft aanwezig.

“De ergste pijn die ebt wel een beetje weg, maar dat gemis dat blijft.” (respondent2)

In uitzonderlijke gevallen leidde het verlies van een naaste zelfs tot een zelfmoord(poging). Twee respondenten werden hiermee geconfronteerd binnen de nabije familie ten gevolge van het levensdelict.

6.1.2 Lichamelijke gevolgen

Lichamelijke gevolgen werden in de literatuur voornamelijk gelinkt aan slaapproblemen en nachtmerries. Alhoewel de nabestaanden aangaven dat hun gezondheid onder de situatie lijdt, stelden zij dat dit voornamelijk het gevolg was van alle stress die het voorval met zich meebrengt. Zo kan het lichaam onder spanning komen te staan wanneer één van de hierboven vermelde symbolische dagen nadert. Na deze dag of periode dient het lichaam zich opnieuw te herstellen, maar nadien komt het terug in een stresssituatie terecht. Het betreft aldus een vicieuze cirkel waar het lichaam onder lijdt.

Lichamelijke gevolgen die door de respondenten aangehaald werden, waren een hoge bloeddruk, slaapproblemen en nachtmerries, migraine, gehoorproblemen, rugklachten, problemen met de schildklier, kistevorming en het verliezen van een nier. Bij één van de respondenten heeft het voorval geleid tot frozen shoulders, wat wil zeggen dat haar schouders

volledig vastzaten. Dit bleek psychosomatisch⁶⁰ te zijn: het verdriet had zich vastgezet op haar schouders en de desbetreffende respondent moest hiervoor naar de kinesist gaan. Een familielid van één van de respondenten kon aanvankelijk niet meer praten en bij de moeder van één van de respondenten vormde de emotionele toestand die volgde na de traumatische gebeurtenis een trigger voor het inzetten van dementie en alzheimer.

6.1.3 Maatschappelijke gevolgen

Bij de maatschappelijke gevolgen werd verwezen naar de contacten met de (persoonlijke) omgeving en de soms moeilijke relaties met de media. Aanvankelijk is de omgeving zeer medelevend en begripvol, maar naarmate de tijd vordert, ontstaat verontwaardiging als er nog over het voorval wordt gesproken. Veel mensen ontwijken hen om niet meer met de situatie en het verdriet geconfronteerd te worden. Ze worden geacht hun leven terug op te nemen. Alhoewel de respondenten beseffen dat ze dit moeten doen, geven ze tegelijkertijd aan dat dit niet eenvoudig is. Hun leven blijft even stilstaan. Waar in het begin de nabestaanden zelf hun omgeving al wel eens durfden te ontwijken, om niet over de situatie te hoeven praten, is het na verloop van tijd vaak de omgeving die hen begint te mijden. Het beperkt dus enigszins de sociale relaties, maar sommigen van hen beginnen dit zelf ook te relativiseren en hechten enkel nog belang aan mensen die er ook voor hen zijn. Het externe lid van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen haalde dit mijdingsgedrag eveneens aan. Dit zou het gevolg kunnen zijn van een gebrek aan kennis over hoe om te gaan met dergelijke situatie, waardoor er een gebrek aan erkenning is en dit kan leiden tot een gebrek aan respect. In dit verband werden eveneens familiale gevolgen opgemerkt. Zo stelde één respondent dat, na het overlijden van haar naaste, al haar aandacht uitging naar de overledene. Hierdoor kregen andere familieleden niet voldoende aandacht.

Een ander maatschappelijk gevolg heeft betrekking op de media. Zij respecteren niet altijd de privacy van het slachtoffer en diens familie, zijn vaak reeds op de hoogte van het gebeurde nog voor de nabestaanden hier zelf over ingelicht worden of beschikken over details waarvan de nabestaanden geen weet hebben. Soms wordt getracht om de schuld bij het slachtoffer te leggen of beginnen ze allerlei theorieën te verzinnen (bijvoorbeeld over dronkenschap van de bestuurder) die achteraf niet waar blijken te zijn. Er worden de nabestaanden ook woorden in de mond gelegd naar aanleiding van een zogezegd interview dat niet heeft plaatsgevonden. Eén

⁶⁰ De term psychosomatische klachten verwijst naar onverwerkte gevoelens of stress die zich via het lichaam uiten. Dit zijn met andere woorden lichamelijke klachten die een psychische oorzaak hebben (Nederlandse encyclopedie, 2016).

van de respondenten heeft inzake deze problematiek een klacht ingediend bij de Raad van Journalistiek. Hierdoor werden er richtlijnen uitgeschreven in verband met ethische normen wat betreft dergelijke berichtgeving. Uitzonderd één nieuwszender, hebben de desbetreffende kranten een verontschuldiging in de krant gezet. Deze richtlijnen worden helaas nog steeds niet correct toegepast.

6.1.4 Beroepsmatige gevolgen

De beroepsmatige gevolgen hadden volgens de literatuur betrekking op het (tijdelijk) niet kunnen opnemen van werk of beperkingen inzake vrijetijdsbesteding, mede omwille van de wens kennissen (voorlopig) te mijden. Deze gevolgen kwamen ook in de interviews aan bod. Zo heeft één van de respondenten haar opleiding naar aanleiding van de gebeurtenis moeten beëindigen waardoor ze haar diploma niet heeft kunnen behalen. Ze heeft hier toch wel spijt van. Er werd eveneens een verhaal verteld van een vrouw wiens dochter als passagier in een verkeersongeval om het leven was gekomen. Toen enkele van haar collega's onvriendelijke dingen vertelden over haar dochter, heeft zij hier fysiek op gereageerd. Hierdoor heeft ze haar ontslag gekregen. Op vlak van vrije tijd kunnen eveneens gevolgen optreden. Zo is het moeilijk om (dagelijkse) gewoontes, hobby's of andere activiteiten weer op te nemen, zoals het spelen in een toneelgroep. Ze geven aan dat ze geleidelijk leren om hun leven terug op te pikken en bijgevolg terug deel te nemen aan dergelijke activiteiten.

6.1.5 Financiële gevolgen

Zowel in de literatuur als tijdens de interviews werd verwezen naar de financiële gevolgen van een levensdelict. Eén van de respondenten heeft nooit de schadevergoeding gekregen die werd uitgesproken door de rechter. Van de nabestaanden die wel een schadevergoeding kregen, wilden enkelen het geld niet aanvaarden omdat ze dit beschouwden als zijnde bloedgeld. Zowel deskundigen als nabestaanden gaven hierbij aan dat verzekeringsmaatschappijen wel eens opdringerig kunnen zijn bij het afhandelen van verkeersongevallen. Zo werd aan één van de respondenten, nog voor de afscheidsplechtigheid afgerond was, gevraagd een minnelijke schikking te aanvaarden. Dit kwam natuurlijk heel ongelegen en werd dan ook afgewezen. Vervolgens werd een advocaat ingeschakeld.

6.1.6 Andere gevolgen

In de literatuurstudie werden twee groepen gevolgen opgenomen onder deze categorie, namelijk praktische gevolgen (zoals het verwittigen van allerhande actoren) en persoonlijkheidsveranderingen (zoals het verlies van vertrouwen en het aannemen van een (over)bezorgde houding).

Wat betreft praktische gevolgen werd in de interviews in eerste instantie verwezen naar administratieve taken, zoals het in orde brengen van de afscheidsplichtigheid en verzekeringskwesaties. Dit stemt overeen met de praktische gevolgen die doorheen de literatuurstudie werden besproken.

Persoonlijkheidsveranderingen werden eveneens gerapporteerd. De respondenten gaven onder meer aan een voorzichtiger en meer teruggetrokken houding aan te nemen, verlegener te zijn geworden en wantrouwiger te zijn ten opzichte van buitenstaanders. Daarnaast namen nabestaanden soms een (over)beschermende houding aan ten opzichte van bijvoorbeeld hun kinderen. Enkele van deze kenmerken konden ook opgemerkt worden bij familieleden van de bevraagde respondenten. Bovendien beginnen ze alles te bekijken vanuit een ander perspectief. Zo stelde één van de respondenten cynischer te staan ten opzichte van mensen die zich opwinden over minder belangrijke dingen, omdat zij ondertussen weet dat er veel ergere dingen zijn dan dergelijke kleine problemen.

Tijdens de interviews werd ook expliciet naar juridische gevolgen verwezen. Alhoewel deze gevolgen in de literatuurstudie niet opgenomen werden, worden ze hier toch kort besproken. Met juridische gevolgen werd voornamelijk verwezen naar de rechtszaak zelf en de straf die door de rechter opgelegd werd. Hierbij werd onder meer verwezen naar de hierboven besproken schadevergoeding en de nood aan een goede advocaat. Zowel door het externe lid van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen als op het colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers, werd echter opgemerkt dat het moeilijk is een advocaat te vinden in deze specifieke materie. Wat betreft de strafmaat, stelden twee respondenten dat zij de straf niet voldoende zwaar achtten. Dit aspect wordt echter verder besproken bij het uiteenzetten van de behoeften die nabestaanden ervaren.

Tot slot kwamen er, in tegenstelling tot de hierboven besproken literatuur, nog een heleboel andere gevolgen ter sprake. Zo kan de (ex-)partner van het slachtoffer moeilijkheden ondervinden om opnieuw een relatie te starten of kan een dichte naaste van het slachtoffer er bewust voor kiezen drie kinderen te krijgen zodat, als er met één van de kinderen iets gebeurt,

de andere twee elkaar tenminste nog hebben. Deze redenering blijkt wel vaker voor te komen bij nabestaanden van levensdelicten. Een familielid van één van de respondenten heeft bijvoorbeeld ook, na het verkeersongeval, tien jaar gewacht om haar rijexamen te doen, totdat ze 31 jaar was en ze vrijwel geen keuze meer had dan haar rijbewijs te behalen. Ze neemt bovendien een heel voorzichtige houding aan in het verkeer. Familieleden en vrienden van het brommerongeval verkochten bijvoorbeeld hun brommer. Het geloof in het hiernamaals kan ook aangetast worden of verdwijnen. Dit zijn allerlei zaken die niet meteen gelinkt worden aan het levensdelict, maar toch allemaal met elkaar verbonden zijn. Eén van de respondenten geeft zelfs aan dat er wellicht nog andere consequenties zijn geweest, maar zij daar zelf niet eens weet van heeft. Er zijn zoveel aspecten mee verbonden, dat buitenstaanders zich eigenlijk niet kunnen inbeelden welke implicaties dergelijk levensdelict met zich meebrengt.

6.2 Secundaire victimisatie

De secundaire gevolgen verwezen naar de houding van allerhande actoren waarmee nabestaanden in aanraking (kunnen) komen. Afhankelijk van de manier waarop nabestaanden door deze actoren worden behandeld, kan immers een secundaire victimisatie optreden.

Net zoals in de literatuurstudie, blijkt ook uit de interviews dat secundaire victimisatie verder gaat dan het gerechtelijke of juridische aspect. Er werden een heleboel actoren aangehaald waarmee nabestaanden op de één of andere manier in aanraking kunnen komen, namelijk politie, medici, begrafenisondernemers, advocaten, verzekeringsmaatschappijen, parketmagistraten, rechters, verkeersdeskundigen⁶¹, de diensten Politie slachtofferbejegening, Slachtofferonthaal en Slachtofferhulp, lotgenotenverenigingen zoals de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen en de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind, journalisten (media), de politiek en niet onbelangrijk ook de eigen sociale omgeving.

Hierboven werd het belang van een respectvolle houding van gerechtelijke actoren doorheen het proces reeds besproken. Dit mag echter niet beperkt worden tot deze actoren. Alle hierboven vermelde actoren dienen immers een respectvolle houding aan te nemen om een secundaire victimisatie te voorkomen. Nabestaanden blijken immers veel belang te hechten aan de manier waarop zij behandeld worden door de verscheidene betrokkenen. Aangezien de meeste van deze actoren en diensten doorheen dit hoofdstuk reeds uitvoerig aan bod komen, zullen hier enkele

⁶¹ Verkeersdeskundigen houden zich bezig met het onderzoeken van het feit. Zij gaan bijvoorbeeld na welke voertuigen in een ongeval betrokken waren en aan welke snelheid deze reden.

algemene conclusies besproken worden. De actoren en diensten die elders niet besproken worden, zullen hier van een kleine toelichting worden voorzien.

Verzekeringsmaatschappijen maken volgens zowel nabestaanden als deskundigen wel eens misbruik van de emotionele toestand van de nabestaanden om minnelijke schikkingen te laten ondertekenen. Eén deskundige merkte echter op dat ook hier vooruitgang wordt geboekt. Zo heeft de federatie voor verzekeraars, Assuralia, een gedragscode uitgevaardigd om verzekeringsondernemers een andere houding te laten aannemen. Niettegenstaande werd op het colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers gesteld dat er nog veel energie dient uit te gaan naar het verbeteren van de empathische houding van verzekeringmaatschappijen. Tegelijkertijd merkte diezelfde deskundige echter terecht op dat het niet vanzelfsprekend is om alle verzekeringsinspecteurs op één lijn te krijgen. Deze opmerking trok hij ook door naar andere actoren, zoals de politie.

Wat betreft advocaten werden twee zaken opgemerkt. Eén deskundige stelde dat nabestaanden soms moeten betalen om een dossier te laten opstarten, waarbij maanden later blijkt dat er eigenlijk nog niets concreet werd gedaan. Daarnaast werd meermaals aangehaald dat het moeilijk is om een advocaat te vinden die gespecialiseerd is in (dodelijke) verkeersongevallen.

Tot slot kan nog ingegaan worden op het politieke aspect van levensdelicten. Tijdens een aantal interviews werd immers verwezen naar de rol die politici in dit hele verhaal (kunnen) spelen. Zij kunnen (belangrijke) veranderingen doorvoeren, maar de politieke wil is hiervoor niet altijd aanwezig. Alhoewel in principe geen politici geïnterviewd werden, kan de mening van huidig minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Jo Vandeuren hier wel toegelicht worden. Deze politicus houdt zich immers bezig met de problematiek van verkeersslachtoffers en gaf in dit kader dan ook een toespraak op het colloquium inzake de opvang van verkeersslachtoffers. De minister erkende de nood aan verbeteringen inzake de opvang van verkeersslachtoffers en hun nabestaanden. Ondanks dat hij stelde dat er reeds positieve veranderingen bekrachtigd werden, moet er blijvend geïnvesteerd worden in deze materie. Hierbij dient ingezet te worden op (intersectorale) samenwerking en een geïntegreerde aanpak waarbij alle relevante aspecten aan bod komen. Hij haalde eveneens de onduidelijkheid aan inzake de verschillende slachtofferdiensten en stelde dat coördinatie op casusniveau hier misschien een oplossing voor kan bieden, met name door trajectbegeleiding. Dit wordt later nog uitgebreid besproken. Tenslotte hamerde hij op het belang om de behoeften van slachtoffers en nabestaanden in rekening te brengen om secundaire victimisatie te voorkomen.

Alhoewel er nog meer actoren betrokken zijn bij de problematiek van levensdelicten, kunnen deze in het kader van deze masterproef niet allemaal besproken worden. Er kan echter wel gesteld worden dat, zoals ook uit de literatuur blijkt, dit veel verder reikt dan de strikt gerechtelijke actoren. Nabestaanden komen met een heleboel actoren in contact en op elk van deze niveaus kunnen problemen optreden die een secundaire victimisatie in de hand werken. Eén van de deskundigen stelde dan ook expliciet dat dergelijke secundaire victimisatie bij bijna alle nabestaanden wel op één of ander vlak optreedt.

7. Behoeften

Met 'behoeften' wordt verwezen naar de processen, hulp of activiteiten die de nabestaanden nodig achten om het gebeurde te kunnen plaatsen. Alhoewel zowel de respondenten als de deskundigen aanhaalden dat het verwerkingsproces, de gevolgen en noden individueel zijn, werden toch vaak dezelfde behoeften aangehaald om het verwerkingsproces te bevorderen.

Uit de literatuur konden volgende groepen van behoeften gedistilleerd worden: emotionele en psychische behoeften (opvang, steun en erkenning) behoeften inzake het strafproces (respectvolle behandeling, gehoord worden, behoorlijke informatieverstrekking,...), financiële behoeften (schadevergoeding) en praktische behoeften (afhandelen van verzekeringskwesties, contacteren van een begrafenisondernemer,...). Uit de interviews konden een aantal behoeften onderscheiden worden die ruimer bleken dan deze uit de literatuurstudie. Aangezien het niet de bedoeling was om algemeen geldende noden te vinden, zullen alle besproken behoeften aan bod komen. Desalniettemin kwamen de meeste van deze noden doorheen meerdere interviews aan bod.

7.1 Emotionele en psychische behoeften

Met de emotionele en psychische behoeften werd in de literatuur voornamelijk verwezen naar opvang, steun en het belang van erkenning van het gebeurde. Deze elementen werden in de interviews eveneens aangehaald.

7.1.1 Opvang

Wat betreft opvang werd door de nabestaanden verwezen naar de slechtnieuwsmelding en de aangeboden hulp en opvang meteen na deze melding. Hier kan volgens een aantal respondenten nog verbetering in aangebracht worden. Dit aspect werd hierboven echter reeds uitgebreid besproken.

7.1.2 Emotionele steun

De respondenten verkeren meteen na kennisname van het gebeurde in een shocktoestand en ervaren gedurende lange tijd een groot aantal (negatieve) gevolgen. Deze kunnen lang aanslepen en worden geacht nooit volledig te verdwijnen. Ze hebben dan ook emotionele steun nodig. Dergelijke hulp kan enerzijds door de persoonlijke omgeving bekomen worden, en anderzijds door professionele actoren, zoals de dienst Slachtofferhulp en lotgenotengroepen.

7.1.2.1 Directe sociale omgeving

Steun van de directe sociale omgeving was voor de respondenten belangrijk. Respondent 1 heeft zich hierbij volledig op dergelijke steun moeten beroepen, aangezien bijvoorbeeld de dienst Slachtofferhulp toen nog niet bestond en zij ook niet op de hoogte was gebracht van andere mogelijkheden. Deze steun was voor haar dan ook enorm belangrijk. Desalniettemin stelden ook de drie andere respondenten dat de omgeving een niet te onderschatten rol speelt.

Eén van de respondenten gaf aan niet graag te willen (of kunnen) praten over het haar aangedane leed. Zij nam dan ook deel aan het interview op aanraden van haar therapeut en dokter, die vonden dat ze er toch eens beter over kon praten. De andere respondenten gaven echter aan dat het belangrijk is te kunnen (blijven) praten over het gebeurde. In dit opzicht stelde één van de slachtofferbejegenaars dat praten één van de goedkoopste medicaties is. Zoals hiervoor reeds besproken, vindt de persoonlijke omgeving na een bepaalde tijd echter dat de nabestaande in kwestie zich moet herpakken en enerveren ze zich vaak dat er nog zoveel over gepraat wordt. Een professionele, neutrale derde kan dan ook een meerwaarde betekenen. Volgens diezelfde slachtofferbejegenaar is dergelijke (externe) hulp een goede optie om uit de vicieuze cirkel te geraken waar nabestaanden in terecht kunnen komen door telkens met dezelfde personen (met vaak ook nog eens eenzelfde betrokkenheid tot het slachtoffer) over het voorval te praten.

7.1.2.2 Slachtofferhulp

De dienst Slachtofferhulp heeft globaal genomen drie belangrijke taken, namelijk het onthaal van en daarbij aansluitend informatieverlening aan nabestaanden, psychosociale hulpverlening en het signaleren van problemen. Volgens de dienst Slachtofferhulp te Boom-Mechelen-Lier is empowerment, krachtbestendigend werken, bij deze psychosociale hulpverlening belangrijk. Nabestaanden dienen te leren dat ze er niet alleen voor staan, maar wel zelf terug controle over hun leven kunnen krijgen. Hiertoe kunnen meerdere methodieken aangewend worden. De deskundige van deze dienst merkte indirect een evolutie op in het gebruik van deze methoden. Zo werd er vroeger vanuit gegaan dat iemand die een traumatische ervaring had meegemaakt,

‘genezen’ was wanneer die persoon het verhaal gedetailleerd en chronologisch kon vertellen. Hierdoor werden ze echter steeds in een herbeleving geplaatst en werd het geheugen steeds overschreven. Nu wordt hen de mogelijkheid geboden zelf te beslissen of ze het verhaal al dan niet willen vertellen. Andere technieken kunnen tevens gehanteerd worden.

De metafoor van de tegel kan zo’n methodiek zijn. Nabestaanden hebben één tegel waar ze op staan en moeten dan verkennen waar en welke tegel ze kunnen leggen. Dan kunnen ze daarop gaan staan en kan er terug één naast gelegd worden. Zo hernemen ze hun leven. Een andere metafoor is die van de wolf. Iedere mens is een wolf in zijn eigen (psychologische en fysieke) territorium. Op een bepaald moment dringt een andere wolf, met slechte bedoelingen, dit territorium echter binnen. Dit is een voortdurend gevecht tussen beide wolven. Nabestaanden worden op die manier geleerd dat ze de slechte wolf niet mogen blijven voeden door voortdurend over het gebeurde te piekeren,... In dat geval wint de slechte wolf immers.

Elke persoon is anders en kan bijgevolg anders reageren op een bepaalde methodiek. Zo zijn er slachtoffers die zichzelf in een slachtofferrol blijven plaatsen, waardoor ze eigenlijk niet verder kunnen met hun leven. Het is dan ook een kwestie van leren inspelen op de individuele situatie van die bepaalde persoon, bijvoorbeeld door het aanpakken van een bepaalde angst. Uit het interview met deze dienst bleek dat de job dan ook vooral al doende geleerd wordt en dat iedere hulpverlener eigen technieken kan hanteren.

7.1.2.3 Lotgenotenverenigingen

De twee belangrijkste lotgenotenverenigingen in het kader van deze masterproef zijn de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen en de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind. Naast deze twee verenigingen, bestaat onder meer ook een Vereniging voor Ouders van een Overleden Kind, waarbij alle ouders terecht kunnen die een kind hebben verloren, ongeacht de manier waarop dit gebeurde, en Evenzeer, een lotgenotenvereniging voor veroorzakers van verkeersongevallen, aangezien ook zij soms slachtoffer zijn. In het kader van deze masterproef worden deze twee organisaties echter niet verder besproken.

De Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen zet in op haar lotgenotenwerking en sensibilisatie naar enerzijds de praktijk en anderzijds het beleid en bredere publiek. Het is voornamelijk deze eerste pijler die in het kader van emotionele ondersteuning belangrijk is. De drie nabestaanden van verkeersongevallen, evenals enkele deskundigen, haalden aan dat lotgenotencontact een meerwaarde betekent. Ze voelen zich op die manier beter begrepen en dat schept een vorm van openheid. Eén van de respondenten wilde aanvankelijk zelfs geen deel

uitmaken van een praatgroep, maar stelt nu dat het haar geholpen heeft in haar verwerkingsproces. Dit geldt echter niet voor iedereen. Zo werd door respondent³ getracht een andere nabestaande die een kind verloren had in deze vereniging te betrekken, maar zij stond hier niet voor open.

De Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind zet eveneens in op lotgenotencontact via maandelijkse praatavonden en voorziet desnoods in individuele begeleiding, maar ze hebben ook een informatie- en een sensibilisatiefunctie. Doordat er geen leden van deze vereniging aan het onderzoek deelnamen, kwam deze dienst slechts zijdelings ter sprake. Desalniettemin kan ook uit het interview met de voorzitter van deze organisatie, Marina Maes, afgeleid worden dat dit lotgenotencontact voor vele ouders van vermoorde kinderen een meerwaarde is. Ze stelt dat de motieven van de dader vaak zinloos zijn en de nabestaanden dit niet goed kunnen begrijpen. Zij merkte eveneens op dat deze personen na verloop van tijd geacht worden hun leven terug op te nemen en er nog maar weinig begrip wordt opgebracht voor hun verdriet. Vanuit ervaringsdeskundigheid van de betrokken lotgenoten wordt dan ook steun geboden. Zo kunnen de nabestaanden in kwestie niet alleen geholpen worden, maar krijgen ze tevens het gevoel iets te kunnen betekenen voor andere lotgenoten. Toch stelde de voorzitter van de vereniging dat ook individuele begeleiding voorzien kan worden, wat aangeeft dat niet iedereen in dergelijke situatie nood heeft aan lotgenotencontact.

Alhoewel lotgenotencontact niet voor alle nabestaanden noodzakelijk blijkt te zijn, blijkt uit interviews met zowel nabestaanden als deskundigen dat dit vaak toch positief onthaald wordt. Desondanks werd ook gesteld dat het bij praten en luisteren blijft. Dit helpt, maar uiteindelijk moet je het nog steeds alleen verwerken. Het is dan ook een individueel gegeven. Toch kan gesteld worden dat zowel professionele instanties als de directe omgeving een belangrijke rol spelen in de opvang en nazorg van nabestaanden van levensdelicten.

7.1.3 Erkenning

Erkenning werd meermaals aangehaald als belangrijke behoefte. In de literatuur werd deze behoefte expliciet gekoppeld aan erkenning van het gebeurde, maar in de interviews werd dit breder ingevuld en verwees erkenning naar meerdere aspecten. In eerste instantie willen ze erkenning van het *gebeurde*, van het overleden slachtoffer. Ze willen dat het slachtoffer niet vergeten wordt. In dit opzicht is de afscheidsplechtigheid een belangrijk moment. Waardig afscheid kunnen nemen is hierbij eveneens van belang. Eén van de respondenten heeft deze mogelijkheid echter niet gekregen. Deze vorm van erkenning kan bijvoorbeeld bekomen

worden via SAVE-borden of de kalender van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, met alle namen en data van verongelukte kinderen op. Anderen maken een persoonlijke plaats om het slachtoffer te herinneren of werken mee aan het toneel waaraan het slachtoffer normaal deelgenomen zou hebben. In tweede instantie willen zij echter ook erkenning van hun *verdriet*. Nabestaanden zijn immers ook slachtoffers, maar voelen zich niet altijd voldoende erkend in hun verdriet. Verdriet hebben is geen ziekte, maar toch wordt van hen verwacht dat zij een ziektebriefje aan de dokter vragen wanneer zij door hun verdriet overmand worden. Dit is een vorm van stigmatisatie als 'zieke'. Op dat vlak ijveren een aantal actoren, waaronder de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen, om twee verwezenlijkingen te bekomen. Enerzijds willen ze het omstandigheidsverlof of klein verlet uitbreiden. Dit bedraagt nu slechts drie dagen en is niet eens voldoende tijd voor de periode vanaf het ongeval tot aan de begrafenis. Anderzijds willen ze een rouwverlof invoeren. Dit is voor sommige nabestaanden nodig. Nu is het gebruikelijk dat deze personen op ziekteverlof gaan, maar dit wordt als stigmatiserend ervaren.

Hiermee samenhangend kon de banalisering van verkeersongevallen opgemerkt worden. Zo staat er een minder strenge straf op verkeersongevallen met dodelijke afloop ten opzichte van gelijkaardige misdrijven (zoals onvrijwillige doodslag in een caféruzie), wat de indruk geeft dat verkeersdelinquentie minder ernstig zou zijn. Verscheidene deskundigen maakten deze opmerking. Eén van hen maakte eveneens de vergelijking met de recente bomaanslagen in Brussel. Alhoewel dit zeer ernstig is en veel doden teweeggebracht heeft, vallen er ook vele doden in het verkeer maar lijkt dit maatschappelijk beter geaccepteerd te worden. Dit is volgens de desbetreffende deskundige ook een vorm van secundaire victimisatie. Een referentie naar de Dutroux-affaire en de daaropvolgende witte mars werd eveneens gemaakt. Vele ouders van verongelukte kinderen waren hier niet aanwezig omdat zij nooit de aandacht hebben gekregen die deze slachtoffers en nabestaanden kregen, voor hen is er nooit dergelijke mars gehouden. Maatschappelijk worden verkeersongevallen dus te weinig geproblematiseerd, wat anders is indien het een moordzaak betreft. Inzake terrorisme worden bijvoorbeeld allerhande manifestaties gehouden, maar de vele verkeersslachtoffers krijgen die aandacht niet.

Beide lotgenotenverenigingen zetten in op sensibilisatie en trachten aan te tonen wat dergelijk slachtofferschap allemaal teweegbrengt. Zo ijvert de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind voor erkenning van slachtoffers en meer specifiek nabestaanden, onder meer via publicaties. De Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen doet dit bijvoorbeeld door middel van getuigenissen door haar leden in scholen (in samenwerking met Rondpunt) en de SAVE-acties, waaronder de SAVE-herdenkingsborden en de SAVE-charters voor steden en

gemeenten. Eén van de nabestaanden haalde aan dat een SAVE-herdenkingsbord belangrijk is ter nagedachtenis en erkenning van het overleden slachtoffer. Inzake het SAVE-charter voor steden en gemeenten stelde Frank Hutsebaut dat, ondanks dat dit een nobel initiatief is en getuigt van inzet van gemeenten en steden op verkeersveiligheid, eens onderzocht zou moeten worden in welke mate deze actie positieve effecten genereert. Hier is immers nog geen onderzoek naar verricht. Lotgenoten van deze laatste vereniging ijveren bijvoorbeeld ook voor het rijbewijs met punten⁶². Dit staat reeds in de wet maar wordt tot op heden nog niet uitgevoerd. Eén van de nabestaanden haalde aan dat het toepassen van die maatregel een belangrijke signaalfunctie kan vervullen, namelijk dat verkeersovertredingen niet onbestraft blijven. Dit is een aspect waar politiek meer aandacht aan geschonken zou kunnen worden.

7.2 Behoeften inzake het strafproces

De behoeften inzake het strafproces verwijzen naar de nood aan een respectvolle behandeling, rechtsbijstand, gehoord worden, een behoorlijke informatieverstrekking en het bekomen van herstel. Doorheen de interviews kwamen deze noden tevens aan bod. Deze werden niet alleen door de nabestaanden zelf gerapporteerd, ook enkele deskundigen benadrukten het belang van deze elementen.

Deze aspecten werden in het kader van deze masterproef gecategoriseerd onder de in de literatuurstudie besproken definitie van procedurele rechtvaardigheid. Dit begrip bestaat hierbij uit drie dimensies. ‘Respectvolle behandeling’ verwijst naar een empathische houding van de betrokkenen, vriendelijkheid en beleefdheid, gehoord worden, voldoende tijd nemen voor de nabestaanden, een onbevooroordeelde behandeling, accurate en duidelijke informatie, vlotte communicatie, behulpzame houding en erkenning van het gebeurde. De tweede dimensie betreft ‘procedurele aspecten’, zoals het hebben van inspraak, onpartijdigheid en professionaliteit van de actoren van de strafrechtsketen, het recht op privacy en het verloop van de procedure zelf. De derde dimensie, ‘gerechtelijke uitspraak’, verwijst naar de vraag of een uitspraak als voldoende bestraffend ervaren wordt. Aangezien slechte ervaringen op elk van deze dimensies een secundaire victimisatie kunnen veroorzaken en herstel bijgevolg bemoeilijkt kan worden, worden alle dimensies in deze paragraaf besproken. De behoeften zoals in de literatuurstudie besproken, worden hierbij onder deze dimensies opgedeeld.

⁶² Door de invoering van het rijbewijs met punten zouden verkeersovertreders bij elke overtreding een aantal ‘strafpunten’ krijgen. Wanneer een bepaald aantal punten wordt bereikt, wordt het rijbewijs ingetrokken (Touring, 2016).

7.2.1 Respectvolle behandeling

De eerste dimensie van procedurele rechtvaardigheid is de respectvolle behandeling van de nabestaanden. Deze dimensie bestaat uit verschillende aspecten, die afzonderlijk besproken zullen worden. Deze factoren zijn van toepassing op alle actoren waarmee nabestaanden (noodgedwongen) in contact komen.

De al dan niet *empathische houding* van de verscheidene actoren werd reeds meermaals besproken. Algemeen kan hierbij opgemerkt worden dat, alhoewel alle deskundigen het belang van dergelijke houding erkennen, er in de praktijk toch niet altijd aan deze eis wordt voldaan. Bij alle actoren konden zowel positieve als negatieve ervaringen opgemerkt worden wat betreft deze empathische houding. Of aan dit criterium voldaan wordt, hangt binnen al deze sectoren voornamelijk af van de individuele persoon waarmee de nabestaande in aanraking komt. *Vriendelijkheid, beleefdheid* en een *behulpzame houding* hangen hier nauw mee samen. Hier werden evenwel positieve en negatieve ervaringen opgemerkt.

Over de vraag of de nabestaanden al dan niet *gehoord werden*, konden uiteenlopende meningen opgemerkt worden. Twee respondenten waren er van overtuigd dat zij niet gehoord waren. Zo werd de mening van één van deze respondenten niet in rekening gebracht bij het bepalen van de strafmaat. Een andere respondent had hier dan weer wel een positieve ervaring mee. Haar familie kreeg expliciet de mogelijkheid hun mening toe te lichten in de rechtbank. Dit gaf hen het gevoel gehoord te worden. De laatste respondent stelde deze vraag niet goed te kunnen beantwoorden. Alhoewel zij ervoor geijverd had dat de veroorzaker van het ongeval geen gevangenisstraf zou krijgen en de rechter dergelijke straf niet uitgesproken heeft, weet zij niet in welke mate dat door haar mening komt. De vraag of zij al dan niet gehoord werd, kon ze dan ook niet beantwoorden. Eén deskundige haalde in dit verband een (mogelijk) verschil aan tussen moordzaken en verkeersongevallen met dodelijke afloop. In assisenzaken treedt de familie vaak op als getuige, ofwel omdat ze zelf aanwezig waren op het moment van de feiten, ofwel in het kader van een moraliteitsonderzoek. Dergelijke nabestaanden hebben in dit geval dan ook de mogelijkheid hun stem te laten horen. Dit wordt eveneens bevestigd door de literatuur. Desalniettemin bleek uit de literatuurstudie ook dat politierechters vaak het woord geven aan nabestaanden van dodelijke verkeersongevallen, wat door één van de nabestaanden bevestigd werd.

Voldoende tijd nemen bleek in de meeste gevallen problematisch te zijn. Alles dient doorgaans snel te verlopen waardoor niet altijd voldoende aandacht en tijd geschonken wordt aan de nabestaanden. Alhoewel uit het interview met de dienst Politie slachtofferbejegening blijkt

dat voldoende tijd nemen cruciaal is voor een slechtnieuwsmelding, werd doorheen de interviews met nabestaanden toch opgemerkt dat dit niet steeds gebeurt. Eén respondent merkte in dit verband ook de lange wachtlijsten op. Door de grote werklast van sociale organisaties, moeten slachtoffers soms maanden wachten voordat zij bijvoorbeeld bij de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg terecht kunnen. De vraag kan dan gesteld worden in welke mate zij voldoende tijd kunnen spenderen aan nabestaanden wanneer zij toch met deze dienst in contact komen.

Alhoewel de nabestaanden gevraagd werden in welke mate zij denken dat zij *onbevooroordeeld behandeld* werden, werd hier geen concreet antwoord op geformuleerd. Toch kan hier een bedenking bij gemaakt worden. Eén rechter stelde bij aanvang van de rechtszitting expliciet dat het slachtoffer geen fout kon worden toegeschreven. Dit zou kunnen duiden op een bevooroordeelde behandeling in het voordeel van het slachtoffer en diens nabestaanden. Hier kan echter niet met zekerheid uitspraak over gedaan worden. Het kan immers ook zijn dat het verkeersdeskundig verslag reeds (objectief) had aangetoond dat de fout van het ongeval ook effectief bij de bestuurder lag. Hier werd echter geen verdere informatie over bekomen.

Het belang van *accurate en duidelijke informatie* (behoorlijke informatieverstrekking) werd door zowat alle respondenten en deskundigen expliciet bevestigd. Dit aspect heeft betrekking op informatie over het gebeurde en het verloop van de zaak, maar ook op informatie inzake instanties en actoren waarop nabestaanden beroep kunnen doen. De informatieverstrekking blijkt in de praktijk echter hiaten te vertonen. Wat betreft informatie inzake het gebeurde werden tegenstrijdige meningen opgemerkt. Eén respondent wilde absoluut niet weten wat er precies gebeurd was. Ze zou hier immers vooral over piekeren. Een andere respondent wilde dan weer net wel weten wat bijvoorbeeld de laatste woorden van het slachtoffer waren en nam daarvoor zelfs contact op met een getuige van het ongeval. Alle respondenten vonden het daarnaast belangrijk voldoende informatie te verkrijgen over het verloop van het onderzoek, al liep dit niet steeds even vlot. Zo stelde één respondent dat er fouten in het onderzoek waren gebeurd, waaronder corrupt gedrag, maar zij wellicht nooit te weten zal komen wat er nu precies gebeurd is.

De noodzaak aan duidelijke informatie werd eveneens erkend. Vaak wordt immers jargon gebruikt door de desbetreffende actoren. Dit zou in de mate van het mogelijke beperkt moeten worden. Naast de duidelijkheid voor nabestaanden, is taalgebruik echter ook belangrijk om het gevoel van depersonificatie te voorkomen. Zo wordt best niet gesproken over ‘stoffelijk overschot’ maar over een ‘lichaam’ en zouden brieven van verzekeringsmaatschappijen de

naam van het slachtoffer kunnen vermelden in plaats van te beginnen met het nummer van het dossier.

Voor vele nabestaanden is het daarenboven niet altijd duidelijk welke organisatie welke taken opneemt. In dit opzicht is het eveneens belangrijk goede informatieverlening te voorzien. Door enkele deskundigen en twee nabestaanden werd dan ook voorgesteld om een trajectbegeleider aan te stellen, namelijk een persoonlijk aanspreekpunt. Deze persoon kan een individuele zaak opvolgen en de nodige informatie op het juiste moment verschaffen. Het is immers niet opportuun om, kort na de slechtnieuwsmelding, nabestaanden te overladen met informatie inzake de procedure en opvangmogelijkheden. Op dat moment hebben zij daar geen behoefte aan. Gaandeweg worden zij echter wel geconfronteerd met vragen, maar is het niet duidelijk waar zij terecht kunnen. De trajectbegeleider kan dan ook als vertrouwenspersoon optreden en duidelijkheid scheppen over de fragmentarische hulpverlening. De organisaties kunnen op deze manier ook onderling beter op de hoogte gehouden worden in een bepaalde case.

Een andere nabestaande merkte op dat tevens duidelijkheid geschept kan worden over de (soms overlappende) bevoegdheden van de verscheidene instanties. Coördinatie vanuit één overkoepelend orgaan voor alle betrokken diensten lijkt daarbij aangewezen. In dit opzicht merkte de dienst Slachtofferhulp op dat er op Europees niveau gedebatteerd wordt over het oprichten van slachtofferloketten. Een slachtofferloket zou een toegangspoort zijn voor alle zaken die slachtoffers aanbelangen. Daarbij zouden alle organisaties samenzitten, namelijk politie, justitie, de sociale sector, verzekeringsmaatschappijen,... Dit is een Europese richtlijn, maar of dat de oplossing zou zijn en of dat er in de nabije toekomst in België zit aan te komen, daar is de deskundige zelf niet zeker van. Het verschil tussen beide behoeften is dat een trajectbegeleider op casusniveau zou werken, terwijl dit overkoepelend orgaan meer voor de algemene coördinatie zou zorgen. Beide voorstellen zijn dan ook compatibel.

Het aspect van een *vlotte communicatie* kan met het bovenvermelde in verband gebracht worden. Zo kan een vlotte communicatie pas geschieden als het taalgebruik wordt afgestemd op de doelgroep. Er is tot op heden vaak immers nog geen sprake van slachtoffergerichte communicatie.

Erkenning van het gebeurde is een belangrijk aspect in de verwerking van een traumatische gebeurtenis. Het aspect 'erkenning' werd hierboven reeds uitvoerig besproken en dient, volgens dit onderzoek, ruimer geïnterpreteerd te worden dan een loutere erkenning van het gebeurde. De gevolgen van de gebeurtenis voor de nabestaanden en het verdriet moeten tevens erkend worden. Wat dit criterium betreft, werden voornamelijk negatieve ervaringen gerapporteerd.

Alhoewel in sommige gevallen respect werd opgebracht voor de situatie van de nabestaanden, werden zij meestal niet (langdurig) erkend in de gevolgen. Na een bepaalde periode worden zij geacht hun leven terug op te nemen en het voorval een plaats te geven, maar dit is niet zo eenvoudig. Daarnaast kan hier bijvoorbeeld ook de rechtstaande inzage van het dossier vermeld worden. De nabestaande in kwestie vond immers dat zij op dat moment niet erkend werd als slachtoffer. De vzw Suggnomè verwees hierbij expliciet naar de procedurele rechtvaardigheidstheorie en stelde dat erkenning van slachtofferschap en respect vaak belangrijker zijn voor de verwerking van dergelijk misdrijf dan het resultaat van de gerechtelijke procedure zelf.

7.2.2 Procedurele aspecten

De tweede dimensie van procedurele rechtvaardigheid verwijst naar de procedurele aspecten. In deze paragraaf zullen de verschillende aspecten van deze dimensie besproken worden.

In eerste instantie wordt hierbij verwezen naar *inspraak*. Het dient echter opgemerkt te worden dat dit aspect overlappingen vertoont met de vraag of nabestaanden al dan niet gehoord werden. Hier kunnen dan ook tegenstrijdige meningen opgemerkt worden. Deze werden hierboven reeds benadrukt.

In tweede instantie zijn de *onpartijdigheid en professionaliteit* van de betrokken actoren belangrijk. Zoals in de vorige paragraaf besproken werd bij de (al dan niet) onbevooroordeelde houding van de betrokken actoren, kan hier niet met zekerheid uitspraak over gedaan worden. De nodige informatie om deze vraag te kunnen beantwoorden werd immers niet verkregen. Dit zou onder meer te maken kunnen hebben met het feit dat niet alle respondenten in even grote mate in contact gekomen zijn met de verschillende actoren. Dergelijke uitspraken behoeven dan ook verder onderzoek.

In derde instantie is het *recht op privacy* belangrijk. Aan dit criterium wordt vaak niet voldaan door de media. Zij stellen zich opdringerig op en respecteren de privacy van de nabestaanden niet altijd. Bovendien is hun berichtgeving niet altijd genuanceerd, wat gevolgen teweeg kan brengen voor de nabestaanden. In dit opzicht werd door één van de respondenten echter ook verwezen naar het inzegement op de griffie, waarbij zij niet voldoende privacy kreeg.

In vierde instantie wordt verwezen naar het *verloop van de procedure* zelf. Dit werd hierboven reeds uitgebreid besproken, waaruit bleek dat een respectvolle houding van de betrokken actoren uitermate belangrijk is. Een aspect dat hierbij echter nog niet aan bod kwam, is de wens

om al dan niet deel te nemen aan een slachtofferdaderbemiddeling. Eén van de respondenten werd gevraagd met de dader in contact te komen, maar dit wilde zij (aanvankelijk) niet. Nu zou ze dit echter wel toezeggen. Een mogelijkheid daartoe zou Suggnomè kunnen zijn. Deze organisatie zet immers in op herstelbemiddeling. Eén van de respondenten heeft beroep gedaan op Suggnomè om het contact te verzorgen tussen zichzelf, haar ex-man en de dader en diens familie. Verder kwam dit aspect tijdens de interviews met nabestaanden niet ter sprake.

7.2.3 Gerechtelijke uitspraak

De derde dimensie van procedurele rechtvaardigheid betreft de gerechtelijke uitspraak. Hiermee wordt verwezen naar de vraag of een rechterlijke uitspraak als voldoende bestraffend wordt ervaren. In de literatuur wordt gesteld dat de gerechtelijke procedure afgerond moet zijn alvorens nabestaanden effectief kunnen beginnen rouwen. Dit werd ook doorheen dit onderzoek bevestigd door zowel nabestaanden als deskundigen. Helaas kunnen dergelijke procedures in de praktijk vaak lang aanslepen.

Wat betreft de gerechtelijke uitspraak hebben de nabestaanden niet zozeer nood aan een strenge straf, maar wordt hier eerder een symbolische waarde aan gekoppeld. Alhoewel gedacht zou kunnen worden dat nabestaanden punitief zouden zijn, was dit toch niet steeds het geval. Twee respondenten vonden dat de straf niet ernstig of zwaar genoeg was, twee andere respondenten vonden de straf wel voldoende zwaar. Dit heeft voornamelijk te maken met de situatie. Zo kreeg de veroorzaker van het verkeersongeval bij respondent³ een boete en werd zijn rijbewijs voor één jaar ingetrokken, maar aangezien hij zijn verantwoordelijkheid niet opnam voor zijn daden, zijn excuses niet aanbod, veel te snel en door een rood licht reed en voordien reeds iemand had aangereden (zonder dodelijke afloop), vond zij dat de persoon in kwestie strenger bestraft had moeten worden. Bij respondent⁴ was er geen sprake van alcohol of overdreven snelheid en betrof de veroorzaker van het ongeval een vriend van het slachtoffer, waardoor zij de persoon in kwestie niet wilde beschuldigen en geen gevangenisstraf vooropstelde. Zij gaf immers aan dat het slachtoffer dit zo gewild zou hebben en dat de dader en diens familie reeds met voldoende (negatieve) consequenties geconfronteerd worden. Een aantal deskundigen stelden eveneens dat er niet altijd wraakgevoelens of een behoefte aan een strenge bestraffing aanwezig zijn. Volgens Frank Hutsebaut wordt eveneens een symbolische waarde aan een (voldoende bestraffende) straf gekoppeld. Dergelijke straf toont aan dat de maatschappij het gebeurde belangrijk vindt.

7.3 Financiële behoeften

De financiële behoeften hebben betrekking op een eventuele schadevergoeding. Dit heeft volgens de literatuur vaak een symbolische waarde. Niet alle nabestaanden ervaren een nood aan financiële compensatie. Sommige respondenten hechtten geen belang aan een financiële vergoeding en zagen dit als bloedgeld, anderen vonden dat dit wel een (symbolische) waarde heeft. Zo stelde één respondent dat zij en haar familie geen schadevergoeding verkregen hebben, ondanks dat deze wel was uitgesproken en haar familie er alles aan gedaan heeft die schadevergoeding te bekomen.

Een extern lid van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen merkte hierbij op dat de schadevergoeding bij moordzaken hoger ligt dan bij dodelijke verkeersongevallen en vraagt zich af in welke mate beide levensdelicten verschillen vertonen. Dit is immers een (onbewuste) andere benadering van de ene problematiek ten opzichte van de andere.

7.4 Andere behoeften

De andere behoeften verwijzen in essentie naar hulp bij meer praktische zaken zoals het op de hoogte stellen van bepaalde actoren (zoals begrafenisondernemers) en administratieve kwesties. Alle nabestaanden kregen met dergelijke zaken te maken en konden zich hiervoor beroepen op familieleden of vrienden. Zo stelde één respondent dat haar familie de begrafenis van het slachtoffer regelde, terwijl zij zorgde voor het onthaal van kennissen die het lichaam kwamen groeten.

Naast deze praktische behoeften, werden echter nog een aantal (individuele) behoeften opgemerkt. De belangrijkste behoefte in dit opzicht is het hebben van (nuttige) bezigheid. Door bezig te zijn met allerlei zaken wordt de aandacht van het gebeurde weggetrokken. Vele respondenten probeerden hun dag dan ook zo nuttig mogelijk in te vullen, bijvoorbeeld door getuigenissen inzake verkeersveiligheid en de consequenties die (dodelijke) verkeersongevallen met zich meebrengen te geven. Deze getuigenissen zijn emotioneel maar geven voldoening, zeker wanneer hiermee bewerkstelligd kan worden dat een aantal personen zich veiliger gaan gedragen in het verkeer. Dergelijke getuigenissen zijn voor de desbetreffende respondenten een manier om het gebeurde een plaats te geven en te verwerken.

Sommige nabestaanden verzamelen krantenartikels, anderen gaan elke dag naar het kerkhof of fietsen naar Spanje, sommigen maken graag zelf een grafzerk voor de overledene of maken een herinneringshoekje in huis, anderen schrijven het van zich af. Dit hangt af van de situatie en persoonlijkheid van de betrokkene. Zo is er een ‘sterrenhemel’ op de site van de Vereniging

voor Ouders van Verongelukte Kinderen waarbij ofwel persoonlijke boodschappen naar het overleden slachtoffer gestuurd kunnen worden, ofwel publieke boodschappen geplaatst kunnen worden. Eén respondent stelde hierover dat zij daar steun in vindt, een andere respondent gaf aan daar geen belang aan te hechten.

8. Besluit

Zoals uit de bespreking van de interviews met nabestaanden en deskundigen bleek, zijn er een aantal discrepanties tussen theorie en praktijk. De literatuurstudie en de empirische resultaten vertoonden bepaalde gelijkenissen, maar toch ook een aantal verschillen en/of aanvullingen. De gerapporteerde gevolgen en behoeften waren omvangrijker dan uit de literatuurstudie voorspeld zou worden. Zo kwamen de behoeften die in de praktijk opgemerkt werden grotendeels overeen met deze van de literatuurstudie, maar konden vaak toch nog aanvullende (individuele) behoeften geïdentificeerd worden die specifieker waren. Dit toont dan ook meteen aan dat de beleving van dergelijke ervaring een individueel gegeven is. Desalniettemin konden toch een aantal algemene bevindingen gerapporteerd worden.

Uit de ervaringen van de nabestaanden konden zowel primaire als secundaire gevolgen opgemerkt worden. Deze primaire gevolgen hadden betrekking op de emotionele en psychische, lichamelijke, maatschappelijke, beroepsmatige, financiële en andere gevolgen die optreden ten gevolge van het levensdelict. Deze vertoonden grote overeenstemming met de gevolgen zoals omschreven in de literatuurstudie. Toch konden ook een aantal gevolgen opgemerkt worden die aanvankelijk niet in verband gebracht zouden worden met dergelijke gebeurtenis, zoals het aantal kinderen dat een nabestaande wil hebben. Tijdens de interviews werd meestal echter meer aandacht besteed aan de secundaire gevolgen, namelijk de manier waarop allerlei actoren, zowel professionelen als de directe omgeving, met nabestaanden omgaan. Deze houding kan een impact hebben op het verwerkingsproces van nabestaanden en een secundaire victimisatie veroorzaken. Dit werd door één respondent beschreven als ‘een lotje van de loterij’. Ofwel heeft een nabestaande geluk en komt hij in aanraking met een empathische persoon die zorg besteedt aan de behoeften van de persoon in kwestie, ofwel heeft een nabestaande minder geluk met alle gevolgen van dien. Er werden een heel aantal actoren opgesomd die een secundaire victimisatie kunnen opwekken dan wel net voorkomen.

Daarnaast konden behoeften onderscheiden worden, onderverdeeld in meerdere categorieën, namelijk emotionele en psychische behoeften, behoeften inzake het strafproces, financiële behoeften en andere behoeften. Alhoewel ook hier veel gelijkenissen opgemerkt werden tussen

de literatuur en het empirische onderzoek, kwamen tijdens de interviews toch nog een aantal aanvullende behoeften aan bod. Het al dan niet tegemoetkomen aan deze behoeften kan een impact hebben op het verwerkingsproces van de nabestaanden. Deze behoeften zijn belangrijk inzake het voorkomen van secundaire victimisatie en het bewerkstelligen van herstel. Het dient echter opgemerkt te worden dat herstel in deze specifieke context een beladen term is. Teruggaan naar de oorspronkelijke situatie is immers niet mogelijk.

Alhoewel uit de interviews meerdere (primaire en secundaire) gevolgen en behoeften opgemerkt konden worden, dient benadrukt te worden dat dit steeds een individueel gegeven is. De beleving van dergelijke gebeurtenis is persoonlijk en de nabestaanden moeten de kans krijgen het voorval op hun eigen manier te verwerken. Het rouwproces werd doorgaans beschreven in twee fasen, namelijk aanvaarding en verwerking. Alvorens aanvaard is dat het slachtoffer overleden is, kan het gebeurde nooit verwerkt worden. Deze aanvaarding vindt meestal plaats na het zien van het lichaam.

Doordat deze nabestaanden een complex traject bewandelen, kan hun ervaring meestal niet begrepen worden door personen die zich niet in dezelfde situatie bevinden. Er is sprake van een clusterbom waarvan de gevolgen zo uiteenlopend (kunnen) zijn, dat elke situatie en bijgevolg beleving anders is. Soms vertoonden dergelijke nabestaanden dan ook wel eens weerstand ten aanzien van professionelen die zich met de problematiek bezighouden omdat ze vinden dat ook zij de situatie niet kunnen begrijpen. Of zoals een lid van de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen stelde:

“De realiteit is vaak, meestal sterker dan fictie.”

Tijdens de interviews met deskundigen werd vaker verwezen naar (dodelijke) verkeersongevallen dan naar moordzaken. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de deskundigen zich baseerden op hun eigen praktijkervaringen en verkeersongevallen in België nu eenmaal meer voorkomen dan moordzaken.

Ondanks de emotionele waarde van de gesprekken gaven de nabestaanden toch aan dat ze blij waren deelgenomen te hebben aan het onderzoek en hopen ze dat hiermee positieve veranderingen teweeggebracht kunnen worden. Ze willen voorkomen dat toekomstige nabestaanden met dezelfde gevolgen geconfronteerd worden. Dit heeft immers een impact op de rest van hun leven. Alhoewel er aanvankelijk eerder sprake is van overleven in plaats van leven, gaat het leven toch voort. Het duurt lang, maar uiteindelijk leren deze nabestaanden in

de mate van het mogelijke toch terug gelukkig zijn. Helaas gaan de gevolgen nooit (volledig) weg. Zoals een respondent het verwoordde:

“Da’s echt zoals water dat uitdijt, da’s een never ending story” (respondent4)

Conclusie

Het onderzoek dat in het kader van deze masterproef gevoerd werd, kwam tot stand naar aanleiding van persoonlijke ervaringen met het thema. Er werd getracht in kaart te brengen op welke manier nabestaanden van levensdelicten hun victimisatie ervaren en (individuele) knelpunten aan te kaarten die kunnen leiden tot een secundaire victimisatie en herstel bijgevolg (nog meer) kunnen bemoeilijken. Er werden drie redenen geïdentificeerd waarom dit soort onderzoek belangrijk is. Ten eerste zijn nabestaanden van levensdelicten een ‘minder zichtbare’ slachtoffergroep en blijft hun standpunt onderbelicht. Ten tweede ervaart deze doelgroep net specifieke behoeften in functie van herstel, maar is niet voldoende gekend hoe theorie en praktijk zich verhouden. Of de bestaande behoeften vervuld worden, wordt weinig onderzocht. Ten derde werd dan ook gesteld dat het belangrijk is bij deze specifieke doelgroep na te gaan in welke mate het (al dan niet) vervullen van deze behoeften een impact heeft op de herstelgedachte. Concreet werd dus nagegaan in welke mate er sprake is van secundaire victimisatie en in hoeverre dit een impact heeft op het herstelproces. De centrale onderzoeksvraag luidde daarbij als volgt: “In welke mate is er sprake van secundaire victimisatie bij de manier waarop nabestaanden van slachtoffers van levensdelicten doorheen de strafrechtsketen behandeld worden?”. Alvorens een antwoord te geven op deze vraag, zullen de deelvragen eerst afzonderlijk beantwoord worden.

a) Welke juridische positie hebben nabestaanden binnen het strafproces?

Dankzij de opkomst van de victimologie en in België ten gevolge van de Dutroux-affaire, is de juridische positie van slachtoffers en nabestaanden doorheen de jaren positief geëvolueerd. Zo werden er drie slachtofferstatuten gecreëerd, namelijk slachtoffer, benadeelde persoon en burgerlijke partij. Elk statuut wordt gekenmerkt door bepaalde rechten. Daarnaast werd de noodzaak aan een correcte en zorgvuldige behandeling formeel in de wet opgenomen. Enkele fundamentele rechten van nabestaanden zijn het recht op een respectvolle behandeling en informatie en het recht om het lichaam van het slachtoffer te zien. Formeel gezien werd de positie van nabestaanden dus aanzienlijk verbeterd.

Helaas blijken deze rechten niet altijd te kunnen worden uitgeoefend in de praktijk, of alleszins niet op de manier zoals dit zou moeten. Hierbij kan bijvoorbeeld verwezen worden naar het al rechtstaand moeten inzien van het dossier aan de balie van de griffie en de ontoereikende communicatie en informatieverstrekking. De meest frappante discrepantie tussen theorie en praktijk, is echter het recht om op een respectvolle manier behandeld te worden. Alhoewel alle deskundigen het belang hiervan benadrukten, lijken net op dit vlak de meeste problemen op te

treden. Een empathische, respectvolle en correcte houding blijkt één van de belangrijkste vereisten in hoofde van nabestaanden te zijn, maar hier wordt in de praktijk niet altijd aan tegemoet gekomen. Het kan dus beargumenteerd worden dat, alhoewel de juridische positie in theorie de afgelopen jaren verbeterd is, de praktijk hier zeker nog een steentje kan bijdragen. Formeel gezien zijn de belangrijkste rechten er al, de uitdaging bestaat er echter in deze rechten ook in de praktijk adequaat te kunnen toepassen.

b) Welke gevolgen brengen dergelijke misdrijven teweeg?

De gevolgen die door dergelijke misdrijven teweeggebracht worden, kunnen het best vergeleken worden met een clusterbom. Deze clusterbom verspreidt een aantal kleine bommen (primaire gevolgen), maar levert tevens ‘collateral damage’ (secundaire gevolgen) op.

De primaire gevolgen konden onderverdeeld worden in meerdere categorieën. De *emotionele en psychische gevolgen* bleken het meeste voor te komen. Gevoelens van ongeloof, machteloosheid, schuld, stress, angst, woede en gemis waren bij alle nabestaanden tot op een bepaalde hoogte aanwezig. De *lichamelijke gevolgen* waren voornamelijk het gevolg van stress. Het lichaam bevindt zich immers in een vicieuze cirkel waarbij voortdurend afgewisseld wordt tussen spanningen en rust. Dit is belastend voor het lichaam en kan zich in zowel fysieke als psychosomatische klachten uiten. De *maatschappelijke gevolgen* verwezen naar de contacten met de omgeving en de media. Wat dit eerste betreft werd enerzijds gesteld dat nabestaanden zelf de omgeving durven mijden wanneer zij niet over het gebeurde willen praten. Anderzijds toont de omgeving, na verloop van tijd, steeds minder begrip voor de gevoelens van de nabestaanden en beginnen zij hen te ontwijken. Inzake de media stoorden de respondenten zich vooral aan de houding van journalisten en aan de ongenueanceerde beeldvorming. *Beroepsmatige gevolgen* kwamen tijdens de interviews minder aan bod maar waren eveneens aanwezig. Zowel op het gebied van werk als in de vrije tijd kunnen nabestaanden gehinderd worden. De *financiële gevolgen* hebben betrekking op het al dan niet verkrijgen van een schadevergoeding. Waar sommigen hier een symbolische functie in zien, beschouwen anderen dit als bloedgeld. De meningen zijn hierover dan ook verdeeld. Tot slot werden nog enkele *andere gevolgen* opgemerkt, zoals praktische zaken, persoonlijkheidsveranderingen en juridische gevolgen. Deze categorieën kwamen in grote mate overeen met de literatuurstudie, maar binnen de verschillende categorieën werden vaak meer en/of andere gevolgen gerapporteerd.

De secundaire gevolgen verwezen voornamelijk naar de houding van allerhande actoren waarmee nabestaanden in contact komen. Afhankelijk van de manier waarop nabestaanden

door deze actoren behandeld worden, kan immers een secundaire victimisatie optreden. Dit gaat bovendien verder dan het strikt gerechtelijke of juridische apparaat. Actoren die tijdens de interviews aan bod kwamen, waren politie, medici, begrafenisondernemers, advocaten, verzekeringsmaatschappijen, parketmagistraten, rechters, verkeersdeskundigen, de diensten Politie slachtofferbejegening, Slachtofferonthaal en Slachtofferhulp, lotgenotenverenigingen zoals de Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen en de Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind, journalisten (media), de politiek en niet onbelangrijk ook de eigen sociale omgeving. Al deze instanties dienen een empathische houding aan de dag te leggen om met de gevoelens van nabestaanden te kunnen omgaan. Zij hebben immers niet alleen het recht op een respectvolle behandeling, maar hebben daar tevens nood aan. Zoals uit het empirisch onderzoek echter bleek, werden op alle niveaus van het afgelegde traject positieve en negatieve ervaringen aangehaald. Alhoewel er ook op dit vlak reeds verbeteringen zijn aangebracht, is het belangrijk (nog) meer aandacht op deze factoren te leggen. Daarmee wordt echter niet gesteld dat de desbetreffende actoren slechte intenties hebben, vaak handelen ze gewoon ondoordacht of staan ze niet stil bij de gevolgen van een bepaalde daad. Er dient dan ook voortdurend gesensibiliseerd te worden.

c) Welke noden ervaren nabestaanden in functie van herstel?

Noden of behoeften verwijzen naar die dingen die nodig zijn om het gebeurde een plaats te kunnen geven. De noden die nabestaanden ervaren in functie van herstel, zijn net zoals de gevolgen heel individueel. Elke nabestaande wordt met persoonlijke behoeften geconfronteerd. Desalniettemin konden ook hier een aantal grote categorieën behoeften onderscheiden worden. Vooreerst zijn er *emotionele en psychische behoeften*, die betrekking hebben op de opvang na dergelijke gebeurtenis, emotionele steun (zowel van de directe sociale omgeving als van professionele instanties en lotgenotenverenigingen) en erkenning. Dit laatste aspect verwijst niet alleen naar erkenning van het gebeurde, maar tevens naar erkenning van verdriet. Ze worden regelmatig immers gestigmatiseerd als zijnde ‘ziek’, maar de nabestaanden en enkele deskundigen stelden expliciet dat verdriet geen ziekte is. De *behoefte inzake het strafproces* werden binnen deze masterproef gekaderd onder de dimensies van procedurele rechtvaardigheid. Deze term verwijst naar drie dimensies, namelijk een respectvolle behandeling, procedurele aspecten en de gerechtelijke uitspraak. Op alle drie de dimensies blijken wederom positieve en negatieve ervaringen gerapporteerd te worden. Het kan op basis van de interviews met nabestaanden beargumenteerd worden dat de meerderheid van deze ervaringen eerder negatief zijn. Zeker wat betreft een empathische houding blijken er in de praktijk problemen op te treden. Erkenning van het gebeurde verloopt eveneens problematisch

in de praktijk. Het dient hierbij echter nog eens opgemerkt te worden dat slechte ervaringen doorgaans langer in het geheugen gegrift staan dan positieve ervaringen. Enkele nabestaanden gaven dit zelf ook aan. Het zou dus kunnen zijn dat de resultaten hierdoor negatiever lijken dan ze eigenlijk zijn. In het kader van deze beperkte masterproef kan deze stelling echter niet beantwoord worden. Wat verder opviel bij het bespreken van deze aspecten, is dat er binnen deze dimensies toch enige overlap is. Zo konden de criteria ‘gehoord worden’ en ‘inspraak hebben’ in de procedure niet los van elkaar bekeken worden. Daarnaast was er sprake van *financiële behoeften*. Enerzijds waren er respondenten die een schadevergoeding als iets symbolisch zagen, anderzijds waren er respondenten die dit beschouwden als bloedgeld. *Andere behoeften*, tot slot, verwezen voornamelijk naar praktische ondersteuning, (nuttige) bezigheid en een aantal individuele methoden ter verwerking van het gebeurde.

Al deze (individuele) behoeften zijn belangrijk inzake het voorkomen van secundaire victimisatie en het bewerkstelligen van herstel. Het dient echter opgemerkt te worden dat herstel in deze specifieke context een beladen term is. Teruggaan naar de oorspronkelijke situatie is immers niet mogelijk.

d) In welke mate wordt er tegemoet gekomen aan deze noden?

De mate waarin tegemoet gekomen wordt aan deze noden is moeilijk te bepalen, zeker gezien de beperkte omvang van dit onderzoek. Het betreft dan ook individuele noden die voor interpretatie vatbaar zijn in hoofde van de nabestaanden. Hier kan tevens verwezen worden naar het geluk dat nabestaanden moeten hebben om met de juiste persoon in aanraking te komen. Zo kan immers reeds aan een heel deel behoeften tegemoet gekomen worden (bijvoorbeeld inzake een empathische houding) en kunnen bijgevolg schadelijke effecten vermeden worden. Hoe dan ook blijkt wel uit de interviews dat er niet voldoende aan deze behoeften tegemoet gekomen wordt, want op zowat elk niveau binnen de strafrechtsketen worden nog problemen gerapporteerd die eigenlijk vermeden zouden moeten worden.

e) Hoe kunnen eventuele knelpunten aangepakt worden?

De knelpunten die doorheen het hele gebeuren aangekaart werden, hadden voornamelijk betrekking op niet-ingevulde behoeften. De meest voor de hand liggende manier om die knelpunten aan te pakken, is dan ook door in te zetten op het realiseren van de noden van nabestaanden en in te zetten op die uitermate belangrijke respectvolle houding. De grootste knelpunten die geïdentificeerd konden worden, hadden immers voornamelijk betrekking op de houding van de actoren waarmee nabestaanden in contact komen.

Een ander groot knelpunt betreft vooral communicatie en informatiedoorstroming. Dit verloopt niet systematisch genoeg en zou volgens alle nabestaanden beter moeten verlopen. In dit opzicht werden ook twee aanbevelingen geformuleerd, namelijk het instellen van een trajectbegeleider en het voorzien van coördinatie vanuit één organisatie. Deze suggesties zullen besproken worden bij de aanbevelingen zelf.

Verder konden nog een heel aantal knelpunten opgemerkt worden (zoals het niet gehoord worden in het proces of geen schadevergoeding verkrijgen,...). Deze houden allemaal verband met de afwikkeling van een levensdelict en de manier hoe dat door (individuele) actoren gebeurt.

De vraag “In welke mate is er sprake van secundaire victimisatie bij de manier waarop nabestaanden van slachtoffers van levensdelicten doorheen de strafrechtsketen behandeld worden?” is niet eenvoudig te beantwoorden. Algemeen kan gesteld worden dat er tot op een bepaalde hoogte bij elke case binnen dit onderzoek een vorm van secundaire victimisatie is opgetreden. Toch is het belangrijk nogmaals te benadrukken dat dit sterk afhankelijk is van de manier waarop een situatie geïnterpreteerd wordt door de desbetreffende nabestaande. Elke nabestaande ervaart de gebeurtenissen op zijn/haar eigen manier en dit bepaalt voor een groot deel of de nabestaande in kwestie al dan niet het gevoel heeft het slachtoffer te zijn van een secundaire victimisatie. Bovendien is dit veel ruimer dan enkel de strikt strafrechtelijke actoren. Dergelijke victimisatie kan immers ook door de persoonlijke omgeving of niet-gerechtelijke actoren veroorzaakt worden (zoals begrafenisondernemers of medisch personeel).

Algemene conclusies trekken is niet mogelijk op basis van dit kleinschalige onderzoek, maar het kan wel gesteld worden dat ons strafrechtssysteem niet vrij is van secundaire victimisatie. Op één of ander niveau kan steeds victimisatie optreden, zoals één van de deskundigen het stelde. Toch dient ook aangehaald te worden dat de houding van de nabestaande soms tevens kan bijdragen tot het gevoel secundair gevictimiseerd te zijn. Wanneer een nabestaande bijvoorbeeld weerstand biedt ten opzichte van politieambtenaren die een slechtnieuwsmelding komen doen, zou dit nadien kunnen leiden tot verontwaardiging.

Aanbevelingen

Doorheen het (vooral empirische) onderzoek konden een heleboel aanbevelingen opgemerkt worden. Deze hebben zowel betrekking op de praktijk en het beleid als op het wetenschappelijk onderzoek.

Praktijk en beleid

De aanbevelingen naar de praktijk en het beleid toe kunnen rechtstreeks afgeleid worden uit de behoeften en knelpunten die door nabestaanden gerapporteerd werden. De voornaamste aanbevelingen zullen hier nogmaals kort toegelicht worden.

Zoals doorheen de uiteenzetting van de masterproef reeds meermaals aan bod is gekomen, dient vooreerst ingezet te worden op een empathische en respectvolle houding door alle actoren waarmee nabestaanden in aanraking (kunnen) komen. Dergelijke houding zou reeds veel van de gerapporteerde problemen kunnen vermijden.

Daarnaast werd meermaals ingegaan op de nood aan coördinatie en verduidelijking wat betreft de onderscheiden diensten. In dit opzicht kunnen meerdere aanbevelingen geformuleerd worden. Ten eerste is een geïntegreerde, intersectorale aanpak vereist en dienen alle diensten zo optimaal mogelijk samen te werken en door te verwijzen. Er kan eventueel een overkoepelend orgaan ingericht worden dat instaat voor de coördinatie tussen de onderscheiden diensten. Eén van de deskundigen stelde dat dergelijk initiatief op Europees niveau reeds besproken wordt (de zogenaamde slachtofferloketten), maar momenteel is dit nog niet gerealiseerd. Er zou echter ook in een trajectbegeleider voorzien kunnen worden die op casusniveau voor de nodige coördinatie zorgt. Deze persoon kan de case opvolgen en correcte informatie geven op het gepaste moment. Beide vormen van coördinatie zijn compatibel met elkaar.

Een hiermee samenhangende aanbeveling is dat ingezet zou moeten worden op een slachtoffergerichte communicatie, onder meer door het taalgebruik op de doelgroep af te stemmen. De informatie die gegeven wordt, moet immers ook duidelijk zijn ten aanzien van de nabestaanden.

Verder kunnen inzake alle gerapporteerde knelpunten en hiaten voorstellen gedaan worden om deze problemen in de toekomst te vermijden. Wanneer de resultaten van het onderzoek bekeken worden, spreken deze aanbevelingen echter voor zich. Het is dan ook niet noodzakelijk alle aanbevelingen afzonderlijk te bespreken.

Onderzoek

In het algemeen is meer (inter)nationaal onderzoek nodig naar de problematiek van nabestaanden van levensdelicten. Zeker moordzaken blijken in België een onderbelicht thema te zijn. Deze misdrijven worden nog te weinig geïmpliciteerd.

Het onderzoek dat in het kader van deze masterproef op een beperkte wijze werd uitgevoerd, zou grootschaliger uitgevoerd kunnen worden. Zo ontbraken in dit onderzoek meerdere relevante actoren en werden slechts 13 interviews uitgevoerd. Er kunnen dan ook geen algemene conclusies aan gekoppeld worden. De cases waren ook zeer geïmpliciteerd, niet alleen wat betreft de situatie, maar ook op het gebied van tijd (van 1986 tot 2012) en plaats (geografische spreiding). Hierbij kunnen verschillende ervaringen het gevolg zijn van veranderingen doorheen de tijd of geografische verschillen op zich, maar dat kan niet afgeleid worden uit dit onderzoek. Verder onderzoek inzake deze verschillen is dan ook aangewezen. Daarnaast zou ook het daderperspectief belicht kunnen worden.

Bovendien zou in toekomstig onderzoek diepgaander ingegaan kunnen worden op alle aspecten die in dit onderzoek belicht werden: de strafprocedure, gevolgen en noden. Deze kwamen nu immers slechts in beperkte mate aan bod en zouden diepgaander bestudeerd kunnen worden. Longitudinaal onderzoek zou hierbij een meerwaarde kunnen betekenen. De individuele verschillen zouden eventueel ook verder onderzocht kunnen worden om na te gaan in welke mate de gevolgen en behoeften van bepaalde personen gecorreleerd zijn met andere factoren, zoals de persoonlijkheid van de nabestaande. Indien dergelijke verbanden ontdekt worden, zouden interventies misschien beter op de desbetreffende persoon afgestemd kunnen worden.

Ongeacht de hoeveelheid knelpunten die in dit onderzoek aan het licht kwamen, moet ook gewezen worden op de verschillende initiatieven die ondernomen worden in het kader van deze problematiek. Al loopt de behandeling na een levensdelict niet altijd zoals het zou moeten, er zijn vele actoren en instanties die actief inzetten op het verbeteren van de positie van slachtoffers en nabestaanden en dit kan enkel aangemoedigd worden.

Bibliografie

- Aertsen, I. (2004). *Slachtoffer-daderbemiddeling: Een onderzoek naar de ontwikkeling van een herstelgerichte strafrechtsbedeling*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Aertsen, I. (2010). Over de aandacht voor slachtoffers en punitiviteit. In I. Aertsen, K. Beyens, T. Daems, & E. Maes (Eds.), *Panopticon Libri* (pp. 107-131). Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.
- Aertsen, I. (2012). De intrede van het slachtoffer en herstel in het forensisch welzijnswerk. In R. Roose, F. Vander Laenen, I. Aertsen, & L. Van Garsse (Eds.), *Handboek forensisch welzijnswerk: Ontwikkeling, beleid, organisatie en praktijk* (pp. 71-89). Gent: Academia Press.
- Aertsen, I., Christiaensen, S., Hougardy, L., & Martin, D. (2002). *Politiële slachtofferbejegening*. Gent: Academia Press.
- Aertsen, I., & Hutsebaut, F. (2010). *Kinderen als slachtoffer van het verkeer: Onderzoek naar de noden, behoeften en ervaringen van verkeersslachtoffers en hun nabestaanden*. Brussel: Academic and Scientific Publishers.
- Alba. (2015). Historiek herstelbemiddeling. Retrieved 10/12/2016 from http://www.alba.be/bal_historiek.php
- Belga. (2016, 7 februari). Voor ogen van vriendin doodgereden: Moeder geeft dader van vluchtmisdrijf aan. *Het Laatste Nieuws*. Retrieved 15/05/2016 from <http://www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/2609327/2016/02/07/Voor-ogen-van-vriendin-doodgereden-moeder-geeft-dader-van-vluchtmisdrijf-aan.dhtml>
- Beyens, K., & Tournel, H. (2010). Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 200-232). Leuven: Acco.
- Broucker, M.-R., & Defever, C. (2009). *Analyse van de vragenlijsten omtrent de justitiële afhandeling van verkeersongevallen met zwaargewonde en/of dodelijke verkeersslachtoffers*. Brussel: Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid.
- Castrel, A. (2012). Slachtofferhulp. In R. Roose, F. Vander Laenen, I. Aertsen, & L. Van Garsse (Eds.), *Handboek forensisch welzijnswerk: Ontwikkeling, beleid, organisatie en praktijk* (pp. 397-404). Gent: Academia Press.
- Claessens, K. (2012). Het Justitiehuis. In R. Roose, F. Vander Laenen, I. Aertsen, & L. Van Garsse (Eds.), *Handboek forensisch welzijnswerk: Ontwikkeling, beleid, organisatie en praktijk* (pp. 285-302). Gent: Academia Press.
- Cotur, P. (2012). *Als het verkeer je raakt: Praktische gids na een verkeersongeval*. Gent: New Goff.
- Creten, N. (2004). *Politionele slachtofferbejegening*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.
- D'Hondt, P. (2013). De behandeling van dodelijke verkeersongevallen: Een draaiboek. In F. Hutsebaut, F. Goossens, & F. Verbruggen (Eds.), *Profs over proffen: Wenken vanuit het werkveld bij het afscheid van een academicus* (pp. 285-291). Brussel: Politeia.
- De Groof, K. (2013). Slachtofferzorg en slachtofferonderzoek. In F. Hutsebaut, F. Goossens, & F. Verbruggen (Eds.), *Profs over proffen: Wenken vanuit het werkveld bij het afscheid van een academicus* (pp. 273-284). Brussel: Politeia.
- De Kimpe, S. (2008). 'Geef me een schandaal en ik bezorg je een hervorming!' - Schandalen als een impuls voor de politiehervorming. In K. Van Cauwenberghe (Ed.), *De hervormingen bij politie en justitie: In gespreide dagorde* (pp. 175-188). Mechelen: Kluwer.
- De Koning, E., & Piette, M. (2014). A retrospective study of murder-suicide at the forensic institute of Ghent University, Belgium: 1935-2010. *Medicine, Science and the Law*, 54(2), 88-98.
- De Mesmaecker, V. (2009). Ervaring met justitie als differentiërende factor in het oordeel over justitie: Een introductie tot procedurele rechtvaardigheid. *Rechtskundig Weekblad*, 10(14), 562-576.
- Decorte, T. (2010). Kwalitatieve data-analyse in het criminologisch onderzoek. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 442-471). Leuven: Acco.
- Decorte, T., Tieberghien, J., & Petintseva, O. (2015). *Methoden van criminologisch onderzoek: Ontwerp en dataverzameling*. Gent: Docunet.
- Denzin, N., & Lincoln, Y. (2003). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. Denzin & Y. Lincoln (Eds.), *Collecting and interpreting qualitative materials* (pp. 1-60). Thousand Oaks: Sage.

- Devos, A. (2009). *Balans van het tienjarig bestaan van de Justitiehuisen en perspectieven voor de komende jaren: Congresverslagboek colloquium 2 en 3 december 2009*. Brussel: Federale Overheidsdienst Justitie.
- Dickert, N. W., & Kass, N. E. (2011). Understanding respect: Learning from patients. *Journal of Medical Ethics*, 35(7), 419-423.
- Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid. (2015). Modernisering strafprocesrecht. Retrieved 10/12/2016 from http://www.dsb-spc.be/web/index.php?option=com_content&task=view&id=79&Itemid=103&lang=dutch
- Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid. (2016). Bemiddeling. Retrieved 14/05/2016 from http://www.dsb-spc.be/web/index.php?option=com_content&task=view&id=68&lang=dutch
- Douglas, E. (2002). *Qualitative analysis: Practice and innovation*. Londen: Routledge.
- Duquet, N. (2014). Dodelijke statistieken: Van inzicht tot preventiestrategieën. Retrieved 3/03/2016 from <http://www.mo.be/analyse/dodelijke-statistieken-van-inzicht-tot-preventiestrategie-n>
- Eliaerts, C., & Bitoune, R. (2001). Herstelrecht voor minderjarigen: Theorie en praktijk. In L. Dupont & F. Hutsebaut (Eds.), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Fijnaut, C. (1999). Tien jaar (discussie over de) reorganisatie van het politiewezen. In C. Fijnaut, B. De Ruyver, & F. Goossens (Eds.), *De reorganisatie van het politiewezen* (pp. 13-41). Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Fontana, A., & Frey, J. (2003). The interview: From structured questions to negotiated text. In N. Denzin & Y. Lincoln (Eds.), *Collecting and interpreting qualitative materials* (pp. 61-106). Thousand Oaks: Sage.
- Geysen, W. (2007). *Zonder afscheid: Als je kind sterft in het verkeer*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Gill, P., Stewart, K., Treasure, E., & Chadwick, B. (2008). Methods of data collection in qualitative research: Interviews and focus groups. *British Dental Journal*, 204(6), 291-295.
- Herbert, F. (2013). Hoe groter de aantallen, des te minder de aandacht? In F. Hutsebaut, F. Goossens, & F. Verbruggen (Eds.), *Profs over proffen: Wenken vanuit het werkveld bij het afscheid van een academicus* (pp. 313-330). Brussel: Politeia.
- Heslinga, Y. H. (2001). De professionalisering van slachtofferhulp: Activiteiten en ontwikkelingen. *Justitiële Verkenningen*, 27(3), 10-19.
- Hough, M., Jackson, J., & Bradford, B. (2014). Trust in justice and the legitimacy of legal authorities: Topline findings from a European comparative study. In S. Body-Gendrot, M. Hough, K. Kerezsi, R. Lévy, & S. Snacken (Eds.), *The Routledge handbook of European criminology*. New York: Routledge.
- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myhill, A., & Quinton, P. (2010). Procedural justice, trust and institutional legitimacy. *Policing: A Journal for Policy and Practice*, 4(3), 203-210.
- Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Kuha, J., Stares, S., Widdop, S., Fitzgerald, R., Yordanova, M., Galey, T. (2011). Developing European indicators of trust in justice. *European Journal of Criminology*, 8(4), 267-285.
- Karriker, J. H., & Williams, M. L. (2009). Organizational justice and organizational citizenship behavior: A mediated multifoci model. *Journal of Management*, 35(1), 112-135.
- Keirse, M. (2003). *Helpen bij verlies en verdriet: Een gids voor het gezin en de hulpverlener*. Tiel: Lannoo.
- Kleemans, E., Weerman, F., & Enhus, E. (2007). Theoretische vernieuwing in de criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49(3), 239-251.
- Lauwaert, K. (2009). *Herstelrecht en procedurele waarborgen*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.
- Leventhal, G. S. (1980). What should be done with equity theory? New approaches to the study of fairness in social relationships. In K. J. Gergen, M. S. Greenberg, & R. H. Willis (Eds.), *Social exchange: Advances in theory and research* (pp. 27-55). New York: Plenum Press.
- Lind, A., & Tyler, T. (1988). *The social psychology of procedural justice*. New York: Plenum Press.
- Maes, E., Vanhout, W., & Wyseur, L. (2012). De federale overheidsdienst Justitie. In R. Roose, F. Vander Laenen, I. Aertsen, & L. Van Garsse (Eds.), *Handboek forensisch welzijnswerk: Ontwikkeling, beleid, organisatie en praktijk* (pp. 121-147). Gent: Academia Press.
- Maesschalck, J. (2010). Methodologische kwaliteit in het kwalitatief criminologisch onderzoek. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 120-145). Leuven: Acco.

- Materstvedt, L. S., & Magelssen, M. (2015). Medical murder in Belgium and the Netherlands. *Journal of Medical Ethics*, 0(0), 1-4.
- Moran, D. (2000). *Introduction to phenomenology*. Londen: Routledge.
- Mortelmans, D. (2010). Het kwalitatief onderzoeksdesign. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 76-118). Leuven: Acco.
- Nederlandse encyclopedie. (2016). Psychosomatisch. Retrieved 15/05/2016 from <http://www.encyclo.nl/begrip/Psychosomatisch>
- Noaks, L., & Wincup, E. (2004). *Criminological research: Understanding qualitative methods*. Londen: Sage.
- Nuytiens, A., & Scheirs, V. (2011). Etnografisch onderzoek en emoties: Over de (on)verenigbaarheid van mens en wetenschap. *Panopticon*, 32(1), 21-38.
- Nuyts, K., Patterson, N., Clark, C., & De Groof, K. (2012). Forensische werkvormen binnen het algemeen welzijnswerk. In R. Roose, F. Vander Laenen, I. Aertsen, & L. Van Garsse (Eds.), *Handboek forensisch welzijnswerk: Ontwikkeling, beleid, organisatie en praktijk* (pp. 197-222). Gent: Academia Press.
- O'Gorman, A., & Vander Laenen, F. (2010). Ethische aspecten van het kwalitatief onderzoek. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 532-557). Leuven: Acco.
- Ouders van Verongelukte Kinderen vzw. (2015). Ouders van Verongelukte Kinderen. Retrieved 10/12/2015 from <http://www.ovk.be/>
- Ponsaers, P., & Vynckier, G. (2012). Politieke ankers in het forensisch welzijnswerk. In R. Roose, F. Vander Laenen, I. Aertsen, & L. Van Garsse (Eds.), *Handboek forensisch welzijnswerk: Ontwikkeling, beleid, organisatie en praktijk* (pp. 303-310). Gent: Academia Press.
- Rassin, E. (2001). Het getraumatiseerde slachtoffer: Behandeling, verhoor en hiaten in de herinnering. *Justitiële Verkenningen*, 27(3), 58-69.
- Regionaal Informatiecentrum van de Verenigde Naties. (2014). Moord: Een globaal overzicht van de moorden in 2012. Retrieved 3/03/2016 from <http://www.unric.org/nl/nieuwsoverzicht/26626-moord-een-globaal-overzicht-van-de-moorden-in-2012>
- Rubbens, A. (2013). Over een gedeeld engagement, betrokkenheid en eenvoud. In F. Hutsebaut, F. Goossens, & F. Verbruggen (Eds.), *Profs over proffen: Wenken vanuit het werkveld bij het afscheid van een academicus* (pp. 331-336). Brussel: Politeia.
- Scheers, M. (2013). Criminelen op de weg: Pleidooi voor een specialisatie in de verkeerscriminologie. In F. Hutsebaut, F. Goossens, & F. Verbruggen (Eds.), *Profs over proffen: Wenken vanuit het werkveld bij het afscheid van een academicus* (pp. 337-344). Brussel: Politeia.
- Schoeters, A. (2016). *Statistisch rapport 2015 verkeersongevallen*. Brussel: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid - Kenniscentrum Verkeersveiligheid.
- Schuermans, F., & Vandermeersch, D. (2015). *Het strafrechtelijk traject: De nieuwe justitieorganisatie in kaart*. Brussel: Politeia.
- Silverman, D. (2001). *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. Londen: Sage.
- Storme, I., & Gyselinck, L. (2012). Van overheidsreclassering naar Psychosociale Dienst en dienst Justitiehuisen. In R. Roose, F. Vander Laenen, I. Aertsen, & L. Van Garsse (Eds.), *Handboek forensisch welzijnswerk: Ontwikkeling, beleid, organisatie en praktijk* (pp. 47-69). Gent: Academia Press.
- Sugnomè. (2014). *Procedurele rechtvaardigheid voor slachtoffers in herstelrecht*. Retrieved 10/12/2015 from <http://moderator.be/wp-content/uploads/2016/02/Fact-sheet-onderzoek-Van-Camp-2006-2010.pdf>
- Sugnomè. (2015). Sugnomè: Forum voor Herstelrecht en Bemiddeling. Retrieved 10/02/2016 from http://www.sugnome.be/vzw_visie.php
- Ten Boom, A., & Kuijpers, K. F. (2007). Wat wil het slachtoffer? *Justitiële Verkenningen*, 33(3), 39-49.
- Ten Boom, A., & Kuijpers, K. F. (2008). *Behoeften van slachtoffers van delicten: Een systematische literatuurstudie naar behoeften zoals door slachtoffers zelf geuit*. Tilburg: Boom Juridische Uitgevers.
- Tijmstra, J., & Boeije, H. (2011). *Wetenschapsfilosofie in de context van de sociale wetenschappen*. Den Haag: Boom Lemma.

- Touring. (2016). Achtergrond: Het rijbewijs met punten. Retrieved 16/05/2016 from <https://www.touring.be/nl/artikels/achtergrond-het-rijbewijs-met-punten>
- Tyler, T. (1988). What is procedural justice? Criteria used by citizens to assess the fairness of legal procedures. *Law & Society Review*, 22(1), 103-135.
- Tyler, T. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. In M. Tonry (Ed.), *Crime and justice: A review of research* (pp. 283-357). Chicago: University of Chicago Press.
- Tyler, T., & Bies, R. (2015). Beyond formal procedures: The interpersonal context of procedural justice. In J. S. Carroll (Ed.), *Applied social psychology and organizational settings* (pp. 77-98). Londen: Psychology Press.
- Tyler, T., Braga, A., Fagan, J., Meares, T., Sampson, R., & Winship, C. (2007). Legitimacy and criminal justice: International perspectives. In T. Tyler (Ed.), *Legitimacy and criminal justice: International perspectives* (pp. 9-29). New York: Russel Sage Foundation.
- Van Cauwenberghe, K. (2008). De hervormingen bij politie en justitie: Het verhaal van de haas en de schildpad? In K. Van Cauwenberghe (Ed.), *De hervormingen bij politie en justitie: In gespreide dagorde* (pp. 13-15). Mechelen: Kluwer.
- Van Dale. (2016). Betekenis 'nabestaande'. Retrieved 14/05/2016 from http://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/betekenis/nederlands/nabestaande#.VzdNi_77KUI
- Van Damme, A. (2013). The roots and routes to compliance and citizens' cooperation with the Belgian police. *European Journal of Policing Studies*, 1(1), 40-63.
- Van Damme, A., Pauwels, L., Pleysier, S., & Van de Velde, M. (2010). Beelden van vertrouwen: Het vertrouwen in politie en justitie in perspectief geplaatst. *Orde van de Dag: Criminaliteit en Samenleving*(52), 7-20.
- Van den Bos, K. (2007). Procedurele rechtvaardigheid: Beleving bij burgers en implicaties voor het openbaar bestuur. In A. F. M. Brenninkmeijer (Ed.), *Werken aan behoorlijkheid: De nationale ombudsman in zijn context* (pp. 183-198). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Van den Wyngaert, C., & De Smet, B. (2014). *Strafrecht en strafprocesrecht*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.
- Van Dijk, J. (2009). De komende emancipatie van het slachtoffer: Naar een verbeterde rechtspositie voor gedupeerden van misdrijven. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 9(1), 20-39.
- Van Gemert, F. (2010). Kwalitatieve databronnen in de criminologie. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 148-171). Leuven: Acco.
- Van Velthoven, B. C. J. (2011). Over het relatieve belang van een eerlijke procedure: Procedurele en distributieve rechtvaardigheid in Nederland. *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*(1), 7-16.
- Van Wijk, A., Van Leiden, I., & Ferwerda, H. (2013). *Over leven na de moord: De gevolgen van moord en doodslag voor de nabestaanden van de slachtoffers en de ondersteuning door Slachtofferhulp Nederland*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC).
- Vander Laenen, F. (2010). Focusgroepen. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken* (pp. 234-260). Leuven: Acco.
- Vzw Ouders van een Vermoord Kind. (2015). Ouders van een Vermoord Kind. Retrieved 10/12/2016 from <http://www.oudersvaneenvermoordkind.be/>
- Walgrave, L. (2000). *Met het oog op herstel: Bakens voor een constructief jeugdsanctierecht*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Walgrave, S., & Varone, F. (2008). Punctuated equilibrium and agenda-setting: Bringing parties back in: Policy change after the Dutroux crisis in Belgium. *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 21(3), 365-395.

Wet- en regelgeving

- Aanbeveling van de Raad van Europa nr. R(85)11 van 28 juni 1985 betreffende de positie van het slachtoffer in het kader van het strafrecht en de strafprocedure, aangenomen in 1985 door de Raad van Europa.
- Decreet van 8 mei 2009 betreffende het algemeen welzijnswerk, BS 8 juli 2009, 47.140.
- Omzendbrief nr. 17/2012 van 12 november 2012 van het College van Procureurs-Generaal bij de hoven van beroep. Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en het College van Procureurs-Generaal inzake het respectvol omgaan met de overledene, de mededeling van zijn overlijden, het waardig afscheid nemen en de

schoonmaak van de plaats van de feiten, in geval van tussenkomst door de gerechtelijke overheden.

Samenwerkingsakkoord van 7 april 1998 tussen de staat en de Vlaamse Gemeenschap inzake slachtofferzorg.

Wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *BS* 2 april 1998, 10.027.

Bijlagen

Bijlage I: Relevante strafwetboekartikelen

Doden met het oogmerk om te doden wordt doodslag genoemd. Het wordt gestraft met opsluiting van twintig jaar tot dertig jaar⁶³.

Doodslag met voorbedachten rade wordt moord genoemd. Hij wordt gestraft met levenslange opsluiting⁶⁴.

Doodslag op de vader, de moeder of andere bloedverwanten in de opgaande lijn wordt oudermoord genoemd en wordt gestraft met levenslange opsluiting⁶⁵.

Doodslag gepleegd op een kind bij de geboorte of dadelijk daarna, wordt kindermoord genoemd. Kindermoord wordt naar gelang van de omstandigheden gestraft als doodslag of als moord⁶⁶.

Wanneer de slagen of verwondingen opzettelijk worden toegebracht, maar zonder het oogmerk om te doden, en toch de dood veroorzaken, wordt de schuldige gestraft met opsluiting van vijf jaar tot tien jaar. Hij wordt gestraft met opsluiting van tien jaar tot vijftien jaar indien hij die gewelddaden met voorbedachten rade pleegt⁶⁷.

Schuldig aan onopzettelijk doden of aan onopzettelijk toebrengen van letsel is hij die het kwaad veroorzaakt door gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, maar zonder het oogmerk om de persoon van een ander aan te randen⁶⁸. Hij die onopzettelijk iemands dood veroorzaakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaar en met geldboete van 50 euro tot 1000 euro. Wanneer de doding het gevolg is van een verkeersongeval dan bedraagt de gevangenisstraf drie maanden tot vijf jaar en de geldboete 50 euro tot 2000 euro⁶⁹.

⁶³ Art. 393 Sw.

⁶⁴ Art. 394 Sw.

⁶⁵ Art. 395 Sw.

⁶⁶ Art. 396 Sw.

⁶⁷ Art. 401 Sw.

⁶⁸ Art. 418 Sw.

⁶⁹ Art. 419 Sw.

Bijlage II: Topiclijst respondenten

- 1) Kan u iets meer vertellen over uw ervaringen met deze traumatische gebeurtenis? (gebeurtenis, duur, aanleiding, verloop, al dan niet afgerond, strafmaat, (on)gekende dader,...) → procedurele aspecten
 - Inspraak
 - Onpartijdigheid
 - Professionaliteit
 - Recht op privacy
- 2) Juridische positie
 - a) Rechten
 - b) Plichten
 - c) Meer inspraak gewenst?
- 3) Gevolgen
 - a) Emotioneel en fysiek
 - b) Juridisch
 - c) Sociaal
 - d) Financieel
 - e) Andere?
- 4) Noden (in functie van herstel)
 - a) Emotioneel en fysiek
 - b) Juridisch
 - c) Sociaal
 - d) Financieel
 - e) Andere?
- 5) Bijstand/begeleiding/opvang die verkregen werd → Voldoende? Knelpunten? Tekorten?
- 6) Werd u voldoende respectvol behandeld door de verschillende actoren zoals politie en justitie? Criteria:
 - Empathie (zorg voor gevoelens en noden nabestaanden, bijvoorbeeld of zij al dan niet willen deelnemen aan herstelbemiddeling)
 - Gehoord worden
 - Vriendelijkheid/beleefdheid, behulpzame houding
 - Voldoende tijd nemen voor de persoon in kwestie
 - Onbevooroordeelde behandeling
 - Accurate en duidelijke informatie (en uitleg bij genomen beslissingen)
 - Vlotte communicatie
 - Erkenning gebeurde
- 7) Heeft u aansluiting gezocht bij één of andere hulporganisatie/slachtofferorganisatie/begeleidingsorganisatie? (welke, tevredenheid, soort hulp,...) Heeft u ook op andere personen beroep gedaan (bijvoorbeeld familie, vrienden, politie,...)?
- 8) Algemeen: welke aspecten zijn goed en wat is voor verbetering vatbaar? Heeft u zelf enig idee hoe deze (eventuele) knelpunten aangepakt zouden kunnen worden?

Bijlage III: Topiclijst deskundigen

- 1) Kan u wat meer uitleg geven over uw functie?
 - a) Organisatie (algemene taak)
 - b) Individuele taak
- 2) Hoe wordt (volgens u) algemeen omgegaan met slachtoffers en nabestaanden binnen de strafrechtsketen? Is er volgens u sprake van een evolutie van de aandacht voor deze doelgroep?
- 3) Hoe wordt omgegaan met slachtoffers en nabestaanden binnen uw organisatie? Zijn er verschillen tussen beide groepen?
- 4) Welke (juridische) positie hebben slachtoffers en nabestaanden? Zijn er verschillen tussen beide groepen?
 - a) Rechten
 - b) Plichten
- 5) Welke gevolgen kunnen nabestaanden ondervinden? (persoonlijk ondervonden/opgemerkt of van gehoord)
- 6) Welke noden ervaren nabestaanden? (persoonlijk ondervonden/opgemerkt of van gehoord)
- 7) Welke bijstand/begeleiding/opvang kunnen nabestaanden verkrijgen? → Voldoende? Knelpunten? Tekorten?
- 8) Algemeen: zijn er tekortkomingen waar u weet van heeft? Wat scoort volgens u goed in de behandeling van nabestaanden en welke aspecten zijn voor verbetering vatbaar? Heeft u zelf enige voorstellen om aan deze (eventuele) knelpunten tegemoet te komen?

Bijlage IV: Informed consentformulier

Ik,....., geef hierbij WEL/GEEN toestemming aan Yinthe Feys (Universiteit Gent) om mij te interviewen en mijn antwoorden te gebruiken in het kader van haar masterproef. Ik begrijp dat dit onderzoek wordt uitgevoerd in functie van haar masterproef en begrijp dat ik hiermee geen aanspraak meer kan maken op de inhoud van het materiaal.

Ik begrijp dat de onderzoekster mijn anonimiteit zal waarborgen als onderdeel van dit interview en geef hierbij WEL/GEEN toestemming om het gesprek op te nemen.

Bovendien zou ik WEL/NIET graag de resultaten van het onderzoek willen ontvangen via volgend e-mailadres:

Handtekening

Datum

Bijlage V: Codelijst

- 1) Gebeurtenis
- 2) Slechtnieuwsmelding en medische hulpverlening
 - a) Politionele slachtofferbejegening
 - b) Ervaringen nabestaanden
- 3) Afscheidsplichtigheid
- 4) Juridische afwikkeling
 - a) Rechten
 - b) Slachtofferonthaal
 - c) Ervaringen nabestaanden
 - i) Rechten
 - ii) Proces
- 5) Gevolgen
 - a) Primaire victimisatie
 - i) Emotionele en psychische gevolgen
 - ii) Lichamelijke gevolgen
 - iii) Maatschappelijke gevolgen
 - Directe sociale omgeving
 - Media
 - iv) Beroepsmatige gevolgen
 - v) Financiële gevolgen
 - vi) Andere gevolgen
 - Praktische gevolgen
 - Persoonlijkheidsveranderingen
 - Juridische gevolgen
 - Andere
 - b) Secundaire victimisatie
- 6) Behoeften
 - a) Emotionele en psychische behoeften
 - i) Opvang
 - ii) Emotionele steun
 - Directe sociale omgeving
 - Slachtofferhulp
 - Lotgenotenverenigingen
 - Vereniging voor Ouders van Verongelukte Kinderen
 - Vereniging voor Ouders van een Vermoord Kind
 - iii) Erkenning
 - Gebeurde
 - Verdriet
 - b) Behoeften inzake het strafproces
 - i) Respectvolle behandeling
 - Empathische houding, vriendelijkheid, beleefdheid en een behulpzame houding
 - Gehoord worden
 - Voldoende tijd
 - Onbevooroordeelde behandeling
 - Accurate en duidelijke informatie

- Vlotte communicatie
- Erkenning gebeurde
- ii) Procedurele aspecten
 - Inspraak
 - Onpartijdigheid en professionaliteit
 - Recht op privacy
 - Verloop procedure
- iii) Gerechtelijke uitspraak
- c) Financiële behoeften
- d) Andere behoeften
 - i) Praktische behoeften
 - ii) Bezigheid
 - iii) Andere